

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н
Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

**Навчально-науковий інститут харчових технологій, готельно-
ресторанного та туристичного бізнесу
Денна форма навчання
Кафедра туристичного та готельного бізнесу**

**Допускається до захисту
Завідувач кафедри**

_____ Г. П. Скляр
(підпис, ім'я та прізвище)

«_____» _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

***на тему: «Розвиток туризму в Херсонській області: стан та
перспективи»***

***зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавр***

Виконавець роботи

Лазоренко Анастасія Константинівна

_____
підпис, дата

Науковий керівник

к.е.н., доцент Животенко Віталій Олександрович

_____
підпис, дата

Полтава 2021

Анотація

У кваліфікаційній роботі проведено комплексну оцінку стану розвитку туризму в Херсонській області та обґрунтовано напрями його удосконалення.

Об'єктом дослідження є процес розвитку туризму в Херсонській області. Предметом дослідження є територіальні відмінності туристичного потенціалу Херсонської області, що визначають основні напрями розвитку регіонального туризму.

Метою роботи є оцінка стану розвитку туризму в Херсонській області та обґрунтування напрямів його удосконалення.

У вступі кваліфікаційної роботи обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, методи наукових досліджень, інформаційну базу, апробацію результатів та галузь їх застосування.

Зміст роботи викладений у двох розділах. У першому розділі роботи розглянуто соціально-економічні чинники та природно-ресурсну базу розвитку туризму в регіоні, досліджено історико-культурні ресурси регіону як чинника розвитку туристичної діяльності. На розвиток туристичної діяльності в регіоні негативно впливає: низький рівень доходів, платоспроможного попиту населення та розвиток туристичної інфраструктури; незадовільна якість транспортного обслуговування.

Виявлено, що Херсонська область має значні можливості, щоб увійти до найбільш розвинутих у туристичному відношенні регіонів Європи: вигідне геополітичне розташування; комфортні мікрокліматичні умови; різноманітний ландшафт; унікальну флору та фауну; достатні природно-оздоровчі ресурси. Також регіон володіє великим потенціалом для розвитку водного, сільського, зеленого, екологічного туризму. Встановлено, що для території Херсонської області характерним є суттєва просторова диференціація у забезпеченості історико-культурними пам'ятками, що тісно пов'язане з історією освоєння регіону.

У другому розділі роботи проведено оцінку організації туристичної діяльності та розвитку туристичної інфраструктури в регіоні. Виявлено, що у туристичній галузі Херсонської області відбуваються процеси розвитку конкуренції на основі діяльності суб'єктів туризму – туроператорів, турагентів фізичних та юридичних осіб. Найбільшу питому вагу мають туристи, охоплені внутрішнім туризмом. Тенденції розвитку видів туризму за метою поїздки як у юридичних, так і у фізичних осіб, схожі – переважає відпочинок і дозвілля при низькому рівні розвитку інших видів туризму. Головною проблемою недостатнього розвитку туризму в Херсонській області є відсутність організованої системи заходів з боку державної, міської та обласної влади.

З'ясовано, що основу туристичної інфраструктури Херсонської області складають засоби колективного розміщення. Протягом аналізованих років їх загальна кількість скорочується, але їх середня місткість зростає. Тенденцією 2017-2019 рр. є зростання номерного фонду готелів та аналогічних засобів розміщення другої категорії. Матеріальна база туризму області потребує реконструкції, істотного розширення мережі туристичних об'єктів та послуг, фінансової фондової підтримки, розробки спільних державно-приватних програм з оновлення та реконструкції.

До основних проблем, які впливають на розвиток туризму в Херсонській області віднесено: низький рівень розвитку сучасної туристично-інформаційної інфраструктури та індустрії гостинності міста та області; недостатнє маркетингове просування туристичного продукту на українському та міжнародному туристичних ринках; відсутність туристичних операторів, які безпосередньо та цілеспрямовано працюють на внутрішній туризм; занедбаний стан пам'яток архітектури; недостатньо зовнішнього підсвічування туристичних об'єктів, історичних будівель, державних установ, банків тощо; недосконалість статистики туристичної галузі.

Для удосконалення розвитку туризму в регіоні запропоновано: напрями, які спрямовані на обласний рівень керування з метою загального інфраструктурного розвитку території; напрями з благоустрою території та

організації дозвілля туристів за допомогою спільних зусиль баз відпочинку, санаторіїв, приватних садиб і господарств, місцевих жителів; розроблено новий екскурсійний туристичний маршрут «Зеленими стежками Херсонщини», який надасть неоціненну можливість пізнання «зеленої» Херсонщини як високорозвиненої соціальної за своєю суттю області з конкурентоспроможною економічною й демократичною організацією всіх інститутів.

Галуззю застосування результатів дослідження є практична діяльність підприємств сфери туризму. Запропоновані у роботі теоретичні і методичні рекомендації створюють об'єктивне підґрунтя для подальшого розвитку туризму в Херсонській області.

Робота виконана на 92 сторінках друкованого тексту, містить 35 таблиць, 30 рисунків, 80 інформаційних джерел та 22 додатка.

Ключові слова: туризм, туристична діяльність, культурно-пізнавальний туризм, музейні заклади, історико-культурна спадщина, туристичні ресурси, туристичні підприємства, туристи, туристична інфраструктура, стратегія розвитку.

Summary

The qualifying work conducted a comprehensive assessment of the state of tourism development in the Kherson region and substantiated the directions of its improvement.

The object of the study is the process of tourism development in the Kherson region. The subject of the research is the territorial differences of the tourist potential of Kherson region, which determine the main directions of regional tourism development.

The introduction of the qualification work substantiates the relevance of the chosen topic, formulates the purpose and objectives, defines the object and subject of research, research methods, information base, testing of results and their scope. two sections. In the first section of the work the socio-economic factors and natural resource base of tourism development in the region are considered, the historical and cultural resources of the region as a factor of tourism activity development are investigated. The development of tourism in the region is negatively affected by: low income, effective demand and development of tourism infrastructure; unsatisfactory quality of transport service.

It was found that the Kherson region has significant opportunities to enter the most developed regions of Europe in terms of tourism: favorable geopolitical location; comfortable microclimatic conditions; diverse landscape; unique flora and fauna; sufficient natural health resources. The region also has great potential for the development of water, rural, green and ecological tourism. It is established that the territory of Kherson region is characterized by significant spatial differentiation in the provision of historical and cultural monuments, which is closely related to the history of development of the region.

The second section evaluates the organization of tourist activities and the development of tourist infrastructure in the region. It was found that in the tourism industry of Kherson region there are processes of competition development based on the activities of tourism entities - tour operators, travel agents of individuals and legal

entities. The largest share belongs to tourists covered by domestic tourism. Trends in the development of types of tourism for the purpose of travel for both legal entities and individuals are similar - dominated by recreation and leisure with a low level of development of other types of tourism. The main problem of insufficient development of tourism in Kherson region is the lack of an organized system of measures by the state, city and regional authorities.

It was found out that the basis of the tourist infrastructure of Kherson region is the means of collective accommodation. During the analyzed years, their total number decreases, but their average capacity increases. The trend of 2017-2019 is the growth of the number of hotels and similar accommodation of the second category. The material base of tourism in the region needs reconstruction, significant expansion of the network of tourist facilities and services, financial fund support, development of joint public-private programs for renovation and reconstruction.

The main problems that affect the development of tourism in the Kherson region include: low level of development of modern tourist information infrastructure and hospitality industry of the city and region; insufficient marketing promotion of the tourist product in the Ukrainian and international tourist markets; lack of tour operators who work directly and purposefully for domestic tourism; neglected condition of architectural monuments; insufficient external lighting of tourist sites, historic buildings, government agencies, banks, etc .; imperfection of statistics of the tourism industry. areas for landscaping and leisure of tourists through the joint efforts of recreation centers, sanatoriums, private estates and farms, local residents; A new excursion tourist route "Green trails of Kherson region" has been developed, which will provide an invaluable opportunity to learn about the "green" Kherson region as a highly developed social area with a competitive economic and democratic organization of all institutions.

The field of application of the research results is the practical activity of tourism enterprises. The theoretical and methodical recommendations offered in the work create an objective basis for further development of tourism in the Kherson region.

The work is performed on 92 pages of printed text, contains 35 tables, 30 figures, 80 information sources and 22 appendices.

Keywords: tourism, tourist activity, cultural and cognitive tourism, museum institutions, historical cultural heritage, tourist resources, tourist enterprises, tourists, tourist infrastructure, development strategy.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	5
1.1 Соціально-економічні чинники розвитку туризму в регіоні.....	5
1.2 Природно-ресурсна база розвитку туризму в регіоні.....	17
1.3 Історико-культурні ресурси регіону як чинник розвитку туристичної діяльності.....	25
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	35
2.1 Організація туристичної діяльності у регіоні.....	35
2.2 Особливості розвитку туристичної інфраструктури в регіоні.....	47
2.3 Основні напрями удосконалення розвитку туризму в регіоні.....	65
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	79
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що на сьогодні туризм виступає однією з високодохідних галузей господарювання, яка в сучасних умовах глобалізації динамічно розвивається, сприяючи розв'язанню цілого комплексу життєво-важливих соціально-економічних проблем. Протягом останніх десятиліть відбулися суттєві трансформації у розвитку туристичної діяльності в Україні, які зумовили виникнення низки проблем, зокрема: стихійності, неконтрольованості, суттєвої територіальної нерівномірності розвитку, недосконалості нормативно-правової бази, різкої переорієнтації на виїзний туризм, згортання масового внутрішнього туризму, погіршення матеріально-технічної бази галузі тощо. За даними досліджень, розвиток туризму в Україні позитивно впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку, та є одним із найперспективніших напрямів структурної перебудови економіки, що підтримує національні традиції, стимулює розвиток народних промислів, відродження рецептів приготування цікавих і смачних страв, вимагає збереження природи та створення сприятливих соціальних умов для свого функціонування.

Сучасний туризм – це сфера економіки та життєдіяльності суспільства, яка загалом тією, чи іншою мірою інтегрує практично усі галузі. Саме це, й повинно стати основним у формуванні нового державного підходу до туризму як галузі, пріоритетний розвиток якої може позитивно вплинути на економічний та соціальний стан країни, стимулювати важливі галузі економіки, сприяти зміцненню позитивного іміджу України на міжнародній арені.

Туристичні підприємства на даний час перебувають під негативним впливом комплексу чинників мега-, макро- та мезосередовища, непередбачуваних за своїми обсягом, силою впливу та характером. Серед них слід виділити: політичні, соціальні та екологічні колапси; воєнна агресія та інтервенція окремих територій країни; повільні темпи ліквідації наслідків

світової фінансово-економічної кризи; пандемія COVID-19; нові проблеми щодо співвідношення попиту та пропозиції на ринку туристичних послуг; слабка мобільність структурних змін у галузі туризму; не готовність персоналу підприємств швидко й ефективно реагувати на зміни.

Для нашої держави у світлі євроінтеграційних процесів саме галузь туризму потрібно розглядати, як одну з найбільш перспективних і, що особливо важливо, валютоформуючих сфер економічної діяльності. Це потребує налагодження системи постійного моніторингу ситуації, запровадження заходів з формування передумов зменшення сили впливу негативних чинників, ринкових досліджень змін геопросторових векторів туристичних потоків для швидкого реагування на потреби, та задоволення відкладеного платоспроможного попиту споживачів, розроблення стратегічних заходів відновлення і розвитку туристичної діяльності підприємств.

На мікрорівні успіх залежить від того, наскільки гнучко підприємств пристосовується до зовнішнього середовища в умовах невизначеності. Чи зуміє воно своєчасно розпізнати загрози для свого існування, чи буде стійким, чи не втратить можливості, що надані йому, чи зможе досягти максимальної вигоди із цих можливостей – ось головні критерії ефективності всієї системи управління підприємством.

Теоретичні та методологічні аспекти розвитку туризму в Україні та світі викладено в працях багатьох науковців, зокрема: О. О. Бейдика, М. П. Бондаренка, Я. В. Василевської, В. Г. Герасименка, В. Кифяк, Д. В. Ковальова, О. А. Мельниченка та інших. Проте, не дивлячись на значну кількість праць, які присвячені проблемам та тенденціям розвитку туристичної галузі в Україні, та на певні успіхи в дослідженнях туризму як рушія соціально-економічного розвитку країни, актуальним залишається питання дослідження сучасного стану туризму в Херсонській області, та перспектив її розвитку. Таким чином, все вищевказане зумовило вибір теми бакалаврської дипломної роботи, та її актуальність.

Метою кваліфікаційної дипломної роботи є проведення комплексної

оцінки стану розвитку туризму в Херсонській області та обґрунтуванні напрямів його удосконалення.

Відповідно до поставленої мети дослідження у роботі потрібно вирішити такі основні завдання:

- встановити соціально-економічні чинники розвитку туризму в регіоні;
- проаналізувати природно-ресурсну базу розвитку туризму в регіоні;
- розглянути історико-культурні ресурси регіону як чинник розвитку туристичної діяльності;
- провести оцінку організації туристичної діяльності у регіоні;
- дослідити особливості розвитку туристичної інфраструктури в регіоні;
- запропонувати основні напрями удосконалення розвитку туризму в регіоні.

Об'єкт дослідження – процес розвитку туризму в Херсонській області.

Предмет дослідження – територіальні відмінності туристичного потенціалу Херсонської області, що визначають основні напрямки розвитку регіонального туризму.

Розглянута у роботі проблема вивчена за допомогою загальнонаукових методів: діалектики, індукції та дедукції, системного аналізу та структурного синтезу, статистичного та експертного аналізу.

Інформаційною базою дослідження є теоретичні розробки в галузі розвитку ринку туристичних послуг, управління туризмом, системного аналізу, економіко-математичного моделювання; законодавчі та нормативні акти, що регламентують діяльність туристичної галузі; державні концепції, національні та регіональні програми і проекти з розвитку туризму; довідкові матеріали; статистичні дані; матеріали міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових симпозіумів та конференцій, а також періодичних видань з теми дослідження.

Результати дослідження можуть бути корисні органам влади в Херсонській області при формуванні програмних документів, які направлені на розвиток сфери туризму, та прийнятті управлінських рішень.

Кваліфікаційна дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, переліку інформаційних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи друкованого тексту, з них 80 основного тексту. У роботі міститься 35 таблиць, 31 рисунок становить 92 сторінки, 22 додатка. Перелік інформаційних джерел складається з 80 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

1.1. Соціально-економічні чинники розвитку туризму в регіоні

На розвиток туризму в Херсонській області впливають різноманітні соціально-економічні чинники (рисунок 1.1.1). Від їх поєднання залежать особливості формування регіонального туристичного продукту.

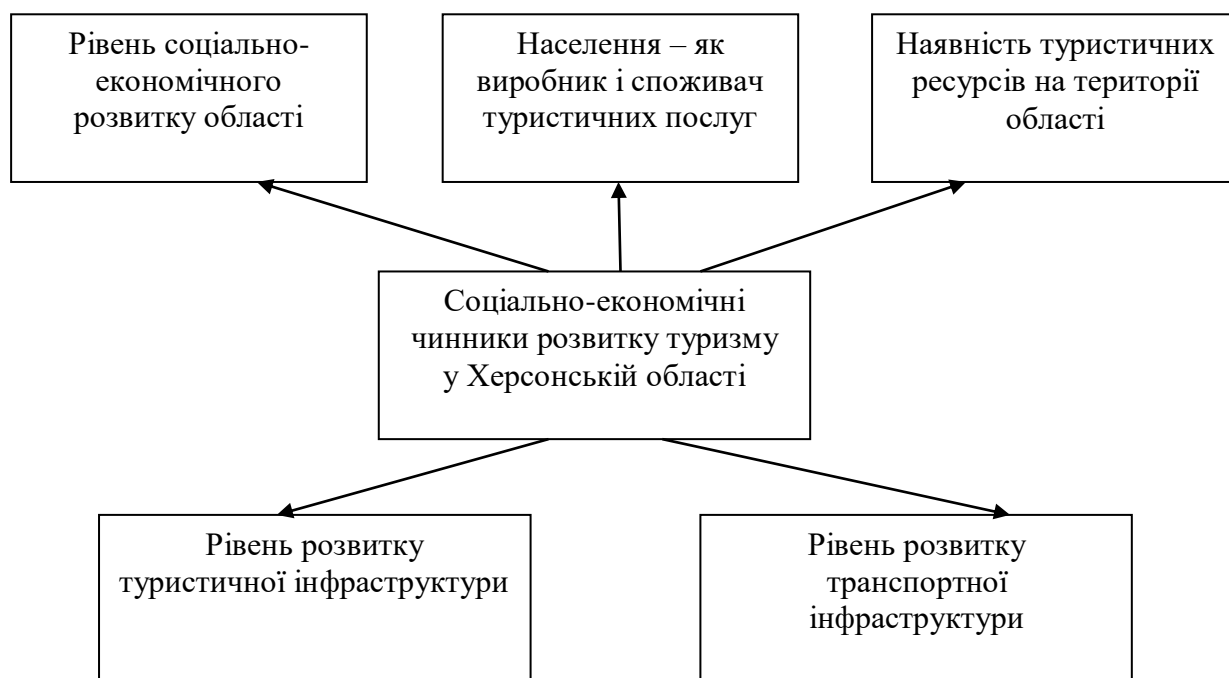

Рис. 1.1.1. Соціально-економічні чинники, які впливають на розвиток туризму в регіоні [складено автором за 31]

Розглянемо детальніше вплив чинників з рисунку 1.1.1 на розвиток туризму в Херсонській області. Вагомим чинником для розвитку туризму в регіоні є його суспільно-географічне положення. Херсонська область розташована на півдні України, в межах Причорноморської низовини, в басейні нижньої течії р. Дніпро. На півдні омивається водами Чорного, та Азовського морів (рисунок 1.1.2).

Рис. 1.1.2. Географічне положення Херсонської області [67]

Як свідчать дані рисунку 1.1.2, берегова лінія дуже порізана. Уздовж морського узбережжя тягнуться піщані острови (Джарилгач, Чурюк), коси (Бирючий Острів, Тендрівська), мілководні затоки (Джарилгацька, Тендрівська), лимани (Дніпровський, Утлюцький). Основна р. Дніпро, та його права притока р. Інгулець. На території регіону знаходиться велика частина Каховського водосховища. Це розміщення й визначило приуроченість Херсонської області до зони степів, яка характерна незначними середніми висотами 150- 250 м (для Херсонської області 30-50 м), з добре розвинутими ярами, та річковими долинами [67].

На сході Херсонщина межує із Запорізькою областю, на північному заході – з Миколаївською областю, на півночі – з Дніпропетровською областю, на півдні по о. Сиваш та Перекопському перешийку – із АРК. По території області проходить державний кордон протяжністю 458 км, в тому числі, по Чорному морі – 350 км, Азовському морі – 108 км. Внаслідок свого периферійного положення в Україні, регіон має помірний показник сукупного індексу транспортно-географічної зручності.

Відстань від м. Херсон до м. Київ залізницею – 664 км, автомобільними шляхами – 605 км. Важливим чинником є значний вихід області до азово-чорноморського узбережжя, що дає можливості для розвитку туризму, а також активної участі у транскордонному співробітництві країн Чорноморського басейну.

Маючи значну площу – 28,5 тис. кв. км (4,7 % території України, 7 місце серед областей України), Херсонщина є слабо заселеним регіоном. Несприятливою обставиною функціонування системи розселення області, є розміщення 11 адміністративних районів, на відстані більше 100 км від обласного центру, що свідчить про диспропорцію розселення, й певним чином впливає на функціонування адміністративно-територіальної системи.

За адміністративно-територіальним поділом Херсонська область включає 18 районів, 30 об'єднаних територіальних громад, 698 населених пунктів, в тому числі: 4 міста обласного значення, 5 міст районного значення, 31 селище міського типу, 658 сільських населених пунктів. Місце кожного адміністративного району за площею, чисельністю та щільністю населення представлено у додатку А. Як бачимо з додатку, найбільшу територію у регіоні займає Голопристанський район, а найменшу – Високопільський район. За чисельністю та скупченням населення перші місця займають м. Херсон та м. Нова Каховка [15, с. 80].

Вигідне географічне розміщення, та наявний природно-ресурсний потенціал сприяють прискореному соціально-економічному розвитку туризму в Херсонській області, внаслідок чого, він займає вагоме місце в економіці України. Так, за економічним потенціалом Херсонська область належить до регіонів з нижче середнім розміром регіональної економіки. За обсягами валового регіонального продукту (надалі – ВРП), який у 2018 р. становив 61 955 млн грн, вона займає 21 місце серед регіонів України [67].

Протягом 2015-2019 рр. у області відмічався приріст обсягів ВРП в порівнянних цінах. Його динаміка відповідала загальнодержавним показникам і протягом 2015-2018 рр. індекс ВРП по регіону був вище середнього показника

по Україні: 2015 р. – 98,7 % (по Україні – 90,2 %), 2016 р. – 102,8 % (102,4 %), 2017 р. – 100,8 % (102,5 %), 2018 р. – 99,8 % (103,4 %). У 2019 р. Херсонщина також демонструвала високий темп економічного зростання, ніж у середньому по державі: індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту склав 104,6 % (Україна – 103,2 %) [58].

Частка Херсонщини у ВВП держави збільшилася з 1,6 % у 2015 р. до 1,7 % у 2019 р. (рис. 1.1.3).

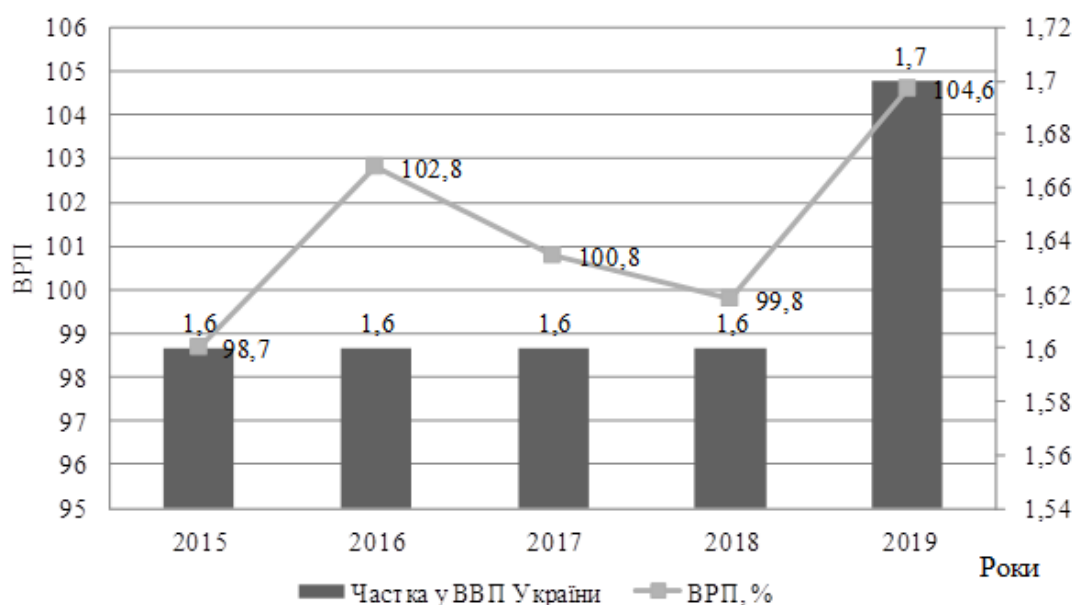

Рис. 1.1.3. Індекс ВВП Херсонської області та його частка у ВВП України за 2015-2019 рр. [складено автором за 58]

ВРП у розрахунку на одну особу у 2019 р. склав 59 987 грн, що нижче загальнодержавного показника на 57,8 % (94 661 тис грн). За цим показником Херсонщина займає 20 місце серед регіонів України, і останнє серед сусідніх областей, що належать до однієї типології (додаток Б).

У промисловому комплексі Херсонської області, до якого належить 99 великих та середніх підприємств, переважають галузі, які виробляють продукти харчування, папір і картон, будівельні матеріали, металовироби, продукцію машинобудування, електроенергію, гумові та пластмасові вироби. Протягом 2015-2019 рр. індекс промислової продукції Херсонської області збільшився на 6,3 %. А його частка у загальнодержавних обсягах складає 9,3 %. Це

найменший показник серед регіонів, що відноситься до однієї з Херсонською областю типології та сусідніх областей (рис. 1.1.4).

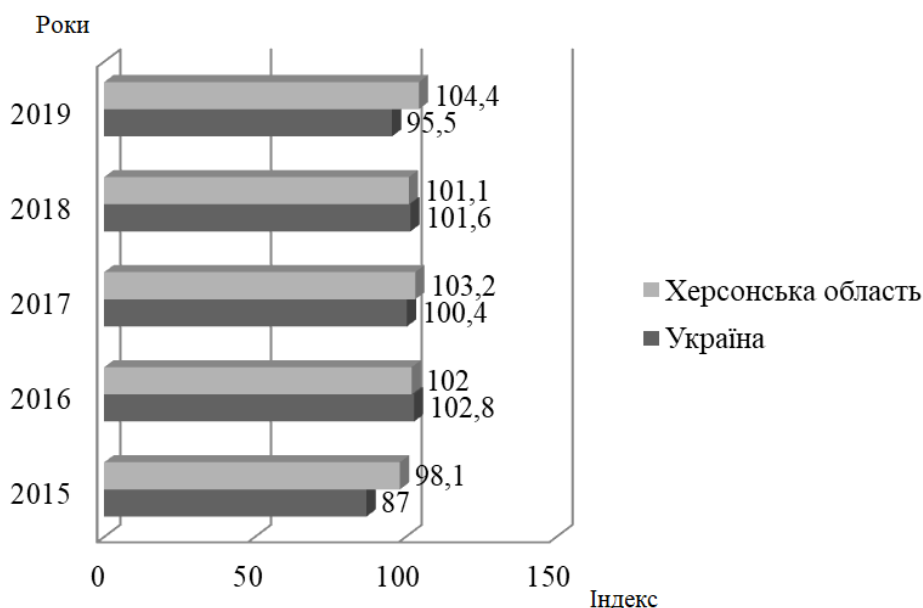

Рис. 1.1.4. Індекси промислової продукції за 2015-2019 рр., % [58]

Структура промислового виробництва протягом 2015-2019 рр. поступово змінюється. Так, частка виробництва харчових продуктів та напоїв, у загальних обсягах реалізованої промислової продукції зросла із 39,8 % (2015 р.) до 43,2 % (2019 р.), виробництва гумових і пластмасових виробів та іншої неметалевої мінеральної продукції з 6,8 % до 7,5 %, постачання електроенергії, газу і пари з 24,8 % до 28,3 % (додаток В) [67]. Разом з тим, питома вага машинобудування зменшилася з 12,1 % до 5,4 %, виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу і поліграфічної діяльності – з 8,2 % до 7,9 %, металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів з 3,3 % до 2,9 %.

Найбільшими промисловими центрами області, сумарна частка яких складає 81,1 % загальних обсягів реалізованої продукції у 2019 р. є м. Херсон (46,8 %), м. Каховка (26,7 %) та м. Нова Каховка (7,6 %), (додаток Д) [67].

Херсонщина зі своїми сприятливими кліматичними умовами, та інвестиційним потенціалом може нарощувати сільськогосподарське виробництво, тим самим забезпечувати зростаючу потребу у сільськогосподарській продукції. Так, у 2019 р. зайняла 12 місце у виробництві

валової продукції сільського господарства України з часткою у 4,7 % від загального.

Для Херсонської області, як і для всього сільськогосподарського комплексу держави характерним є стійке переважання у структурі сільськогосподарського виробництва рослинництва, передусім зернового господарства та овочівництва (рис. 1.1.5).

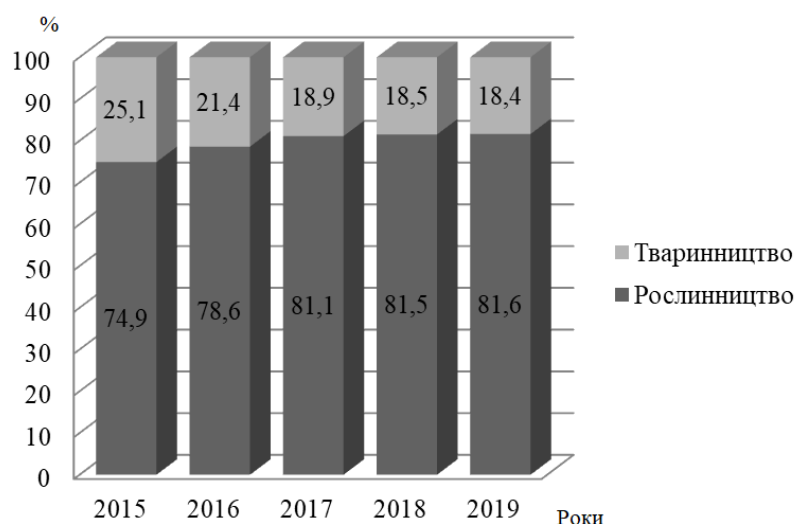

Рис. 1.1.5. Динаміка структури валової продукції сільського господарства Херсонської області за 2015-2019 рр. [67]

Враховуючи те, що Херсонська область досягла валового виробництва 1990 р., можна стверджувати, що за 28 років суттєво змінились основні рушійні галузі та спеціалізація області (додаток Ж). Таким чином, усі вищевказані показники свідчать про досить високий рівень соціально-економічного розвитку Херсонщини, що, є передумовою для добробуту населення, яке виступає основним споживачем туристичних послуг.

Населення регіону, з однієї сторони, виступає як основна виробнича сила, а з іншої, як споживач туристичного продукту, тому його демографічні особливості, рівень освіти, розселення, рівень, та якість життя, соціальні проблеми тощо, опосередковано впливають й на особливості розвитку туризму у Херсонській області. Зауважимо, що серед інших областей України вона відзначається значною чисельністю населення, високим рівнем урбанізації та

специфікою розселення. Чисельність населення Херсонщини станом на 01.01.2020 р. складає 1 027 913 осіб, з них: міського – 631 317 осіб (61,4 %), сільського – 396 596 осіб (38,6 %) [57]. Протягом 2015-2019 рр. вона скоротилася на 39 963 осіб (3,7 %), у тому числі: міського – на 22 223 осіб (3,4 %), сільського – на 17 740 осіб (4,3 %). Це відбулося переважно внаслідок природного скорочення населення та під впливом міграційних процесів. Питома вага населення Херсонської області становить 2,5 % від населення України. Особливістю національного складу населення Херсонщини є його багатонаціональність. На території регіону проживають представники 111 національностей і народностей, серед них: 70,7 % – українці, 25, % – росіяни, 0,5 % – білоруси, 0,4 % – євреї, 0,4 % – вірмени та інші [57].

Майже 67 % міського населення зосереджено у містах обласного значення: Херсоні, Каховці, Новій Каховці, Голій Пристані, які виступають основними центрами розселення регіону. Значна частина районів має відносно низький рівень урбанізації (центри є невеликими містами, або селищами міського типу). Впродовж останніх років питома вага міського населення зростала, а сільського, навпаки, скорочувалася. Зазначимо, що споживачами туристичних послуг є переважно жителі міст, що пов'язано з їх високим освітньо-культурним рівнем, рівнем добробуту та вищою мобільністю, ніж сільських жителів, які «прив'язані» більшу частину року до домашнього господарства. Отже, значна загальна чисельність населення, і висока питома вага міських жителів потенційно обумовлюють значні обсяги споживання туристичних послуг у Херсонській області.

Формування працересурсного потенціалу Херсонської області відбувається на фоні конкретної демографічної ситуації. Працересурсний потенціал регіону безпосередньо впливає на розвиток туризму, адже переважна кількість туристів є особами працездатного віку. До того ж, подорожувати мають можливість лише ті люди, які отримують постійний дохід певного рівня.

Кількість економічно активного населення регіону віком 15-70 років у 2019 р. складала 497,2 тис. осіб, із яких 442,2 тис. осіб (89 %), була зайнята

економічною діяльністю [51]. За останні роки на Херсонщині суттєвих змін в структурі зайнятості по галузях не відбулося. Найбільшими за чисельністю зайнятих залишаються сільське господарство, промисловість, сектора торгівлі, освіти та туризму (додаток К) [67].

Рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією МОП) по області є вищим за середній показник по державі, і протягом останніх двох років має тенденцію до зменшення (додаток Л). Протягом 2015-2019 рр. у регіоні спостерігалася тенденція до підвищення рівня середньомісячної заробітної плати в 3 рази (у 2,9 раза), але він був набагато нижчим (в 1,3 раза) середньодержавного показника (додаток М) [67]. Однак, платоспроможність населення Херсонської області є загальною недостатньою для того, щоб воно було активним споживачем туристичних послуг. Ситуація суттєво погіршилася внаслідок інфляційних процесів, воєнних дій на Сході України та пандемії COVID-19, які вплинули на скорочення рівня життя населення.

Для покращення соціально-економічної ситуації, частині мешканцям доцільно було б переорієнтуватися на обслуговування рекреантів: туристів та екскурсантів. Оскільки, природних та історико-культурних ресурсів на території регіону достатньо. Необхідна зміна суспільно-соціального статусу туризму, та рекреаційної діяльності, їх переосмислення та сприйняття жителями області, й місцевою владою, як гідної діяльності.

Рівень освіти населення є одним із чинників його туристичної активності. Особи з вищою освітою, як правило, подорожують більше, через те, що мають здебільшого вищі доходи та більшу необхідність у задоволенні пізнавальних, естетичних, духовних та культурних потреб. Спеціалістів з вищою освітою готують 27 закладів вищої освіти, у тому числі: I-II рівнів акредитації – 17 та III-IV рівнів акредитації – 10, де створено умови для розвитку регіональної вищої освіти, здатної забезпечити підготовку фахівців для ринку праці Херсонщини.

З метою забезпечення неперервності освіти та професійного росту майбутніх спеціалістів в області розпочато процес створення освітніх

холдингів. Ініціатором такого процесу в 2018 р. став Херсонський державний університет, до складу якого ввійшли два заклади фахової передвищої освіти: Бериславський педагогічний коледж імені В. Ф. Беньковського та Генічеське медичне училище. Кількість підготовлених спеціалістів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Молодший спеціаліст» становила у 2018/2019 н.р. – 26,6 %, «бакалавр» – 35,6 %, «магістр» – 37,8 %. Залишається високим науковий потенціал вищих навчальних закладів (ВНЗ) регіону (додаток Н) [67].

Характеризуючи рівень розвитку транспортної інфраструктури як чинника розвитку туризму у Херсонській області, необхідно враховувати такі показники як густота транспортної мережі, її технічний стан, основні транспортні магістралі, транспортна доступність тощо. Головними транзитними транспортними магістралями, що проходять через територію області є: магістральні залізниці Миколаїв – Херсон – Джанкой, Херсон – Снігурівка – Апостолове, Снігурівка – Каховка – Нововесела; автошляхи міжнародного значення: М-14 (Одеса – Мелітополь – Новоазовськ (на м. Таганрог), М-17 (Херсон – Джанкой – Феодосія – Керч) та М-18 (Харків – Сімферополь – Алушта – Ялта) та регіонального: Р-47 (Херсон – Нова Каховка – Генічеськ), Р-57 (Олешки – Гола Пристань – Скадовськ), Р-81 (Казанка – Снігурівка – Антонівка – /Р-47/), (рис. 1.1.6) [21, с. 143].

Рис. 1.1.6. Основні транспортні шляхи Херсонської області [67]

Як свідчать дані рисунку 1.1.6, вигідне географічне розташування області та розміщення на її території транспортних коридорів: Євро-Азіатського (Херсон – Красноперекіпськ – Сімферополь) – 92,4 км, та Чорноморського ЕС (Одеса – Мелітополь – Новоазовськ) – 223,6 км, – позитивно впливають на економічний розвиток не тільки області, а й прилеглих територій.

На території області сформовано досить розвинену інфраструктуру автомобільних доріг, за допомогою якої налагоджено автобусне сполучення фактично з усіма населеними пунктами області, та можлива доставка туристичних груп до будь-яких зон відпочинку, й пам'ятних місць області. У транспортній галузі на сьогодні функціонує 130 підприємств, установ та організацій, а саме: 2 державних морських торговельних порти, 2 річкових порти, що є акціонерними товариствами, 1 державне підприємство залізничного транспорту, 3 авіапідприємства, 119 інших суб'єктів господарювання, які здійснюють перевезення автомобільним транспортом пасажирів і вантажів. Чисельність працюючих у транспортному комплексі становить понад 17 тис. осіб.

Основна проблема транспортної інфраструктури регіону полягає у незадовільному стані доріг, більшість з яких потребує реконструкції та ремонту, в першу чергу, автомобільні шляхи державного та міжнародного значення. За результатами дослідження соціально-економічних чинників Херсонської області складено матрицю SWOT-аналізу (додаток П).

Підводячи підсумок, зробимо висновок, що на розвиток туристичної діяльності Херсонської області позитивно вплинув високий освітньо-культурний рівень, та розвиток туристичної інфраструктури.

Негативними чинниками, які впливають на розвиток туристичної діяльності у області, є: низький рівень доходів і платоспроможного попиту населення; низький рівень розвитку туристичної інфраструктури; незадовільна якість транспортного обслуговування.

1.2. Природно-ресурсна база розвитку туризму в регіоні

Природно-ресурсна база Херсонської області складається з кліматичних, бальнеологічних, водних, ландшафтних ресурсів та природно-заповідного фонду. Вище нами встановлено, що Херсонщина розташована у південно-західній частині Східноєвропейської рівнини, її степовій зоні. Всі лісові масиви, за винятком плавнів, штучного походження.

Територію регіону перетинають р. Дніпро та Дніпро-Бузький лиман, а також її лівобережну частину – р. Інгулець. Унікальним явищем міжнародного значення є дельта р. Дніпра. Її водно-болотні угіддя знаходяться під захистом Рамсарської конвенції, ратифікованої Україною 15.11.1997 р. [67].

Лівобережна частина області має переважно рівнинний рельєф та балочні місцевості уздовж Каховського водосховища та Дніпро-Бузького лиману, правобережну частину характеризують рівнинно-подові, балочні, яружні, схиліві, заплавно-терасові типи місцевостей. У геоморфологічному відношенні Херсонська область має найбільші абсолютні відмітки висот і слабкий похил на південь до узбережжя Чорного моря. Розчленованість рельєфу незначна.

Коливання відносних висот становить 50-80 м, на півдні – 20-30 м. Вододіли, особливо на лівобережжі, – це рівнини, які характеризуються наявністю замкнутих улоговин. Загалом, рельєф Херсонщини можна оцінювати як сприятливий для розвитку рекреаційної, та туристичної діяльності, проте порівняно з іншими регіонами України, область забезпечена орографічними ресурсами слабше [14, с. 126].

Серед природних рекреаційних ресурсів особливе місце посідають кліматичні, саме вони визначають просторову організацію відпочинку. Клімат помірно континентальний, посушливий. Середньорічні температури: літня +22,4 °С, зимова –2,1 °С. Максимальна літня температура +40 °С, мінімальна зимова –31,5 °С. Тривалість безморозного періоду в середньому 179 днів на рік. Середньорічна кількість опадів від 300 до 420 мм. За сильного вітру часом навіть узимку виникають пилові бурі.

Для комплексної оцінки кліматичних ресурсів районів, бал визначався з урахуванням: температури липня; температури січня; кількості опадів; вологості повітря; атмосферного тиску. При визначенні балу сприятливості кліматичних умов виходили з того, що: 1 бал – погано сприятливі умови: низькі температури (нижче $-3,75^{\circ}$ взимку та не більше $+22,25^{\circ}$ влітку), велика кількість опадів(більше 450 мм); 2 бали – середньо сприятливі умови: помірні температури (в межах від $+22,25^{\circ}$ до $-2,75^{\circ}$), кількість опадів (425-440 мм); 3 бали – дуже сприятливі умови: високі температури (від $+22,5^{\circ}$ влітку й взимку - $2,25^{\circ}$), незначна кількість опадів(400-425 мм) [46, с. 127].

Відповідно до цієї класифікації усі 19 районів отримано такі оцінки: 3 бали (Генічеський, Голопристанський, Каланчацький, Новотроїцький, Скадовський, Чаплинський); 2 бали (Бериславський, Білозерський, Іванівський, Каховський, Нижньосірогозький, Цюрупинський, м. Херсон); 1 бал (Великопетиський, Великоолександрівський, Верхньорогачицький, Високопільський, Горностаївський, Нововоронцовський), таблиця 1.2.1.

Таблиця 1.2.1

Комплексна оцінка туристично-рекреаційного потенціалу районів Херсонської області та їх рейтинг (рейтинг здійснений відповідно до значення суми показників по кожному району) [складено автором]

Назва районів	Кліматичні ресурси	Бальнеологічні ресурси	Водні ресурси	Ландшафтні ресурси	ПЗФ ресурси	Історико-Культурні ресурси	Сума	Рейтинг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Бериславський	2	-	2	2	1	3	10	5
Білозерський	2	-	3	3	2	3	13	2
Великопетиський	1	-	1	1	-	1	4	11
Великоолександрівський	1	-	1	2	1	1	6	9
Верхньорогачицький	1	-	2	1	-	1	5	10
Високопільський	1	-	1	2	1	-	5	10
Генічеський	3	3	2	1	1	1	11	4
Голопристанський	3	2	3	2	3	1	14	1
Горностаївський	1	-	2	1	1	1	6	9
Іванівський	2	1	1	2	1	-	7	8
Каланчацький	3	1	2	1	1	1	9	6

Продовження таблиці 1.2.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Каховський	2	1	1	3	2	3	12	3
Нижньосірогозький	2	-	1	1	1	i	6	9
Нововоронцовський	1	1	1	1	1	2	7	8
Новотроїцький	3	1	2	2	1	1	10	5
Скадовський	3	-	2	1	1	1	8	7
Цюрупинський	2	1	2	2	2	2	11	4
Чаплинський	3	2	1	1	1	2	10	5
м. Херсон	2	2	2	3	2	3	14	1

В організації рекреації важливу роль відіграють водні ресурси. В Херсонській області налічується 19 малих річок із заплавами довжиною 745 км, 77 озер (найбільші Бехтерські, Геройські, Круглоозерські озера), одне Каховське водосховище, 22 лимани загальною площею 10,34 тис. га, акваторії Чорного та Азовського морів загальною площею 470 тис. га. Середня густота річкової сітки становить 0,1 км/км². Основою водних ресурсів м. Херсона та багатьох районів області є р. Дніпро.

Для Херсонської області саме морські ТРР є провідними, адже тільки Херсонщина має вихід одночасно до двох морів: Чорного та Азовського. Також на території поширені в низинах Дніпра такі природні комплекси, як болота (Кардашинські болота). Відомим водним об'єктом є гейзер, що знаходиться поблизу с. Облої на узбережжі Тендрівської затоки. Водоносний пласт розкрито в 1986 р. шпариною у дрібнозернистих кварцових піщаниках середньо еоценового віку на глибині 1527 м, температура води на виході +65 °С.

Наявні Джарилгацька, Перекопська, Тендрівська, Ягорлицька затоки і Сиваш [67].

Для комплексної оцінки водних ресурсів районів, бал визначався з урахуванням: наявності виходу до моря; наявності виходу до р. Дніпро; наявності інших річок окрім Дніпра; наявності озер; наявності боліт; наявності каналів. При визначенні балу різноманітності водних ТРР виходили з того, що: 1 бал – кількість водних об'єктів до 2; 2 бали – кількість водних об'єктів від 2 до 4; 3 бали – кількість водних об'єктів більше 4.

Відповідно до класифікації усі 19 районів отримано такі оцінки: 3 бали

(Білозерський – 6, Голопристанський – 6); 2 бали (Бериславський – 3, Верхньорогачицький – 3, Генічеський – 3, Горностаївський – 3, Каланчацький – 3, Новотроїцький – 3, Скадовський – 4, Цюрупинський – 4, м. Херсон – 4; 1 бал (Великопетиський – 2, Великоолександрівський – 2, Високопільський – 2, Іванівський – 2, Каховський – 2, Нижньосірогозький – 2, Нововоронцовський – 2, Чаплинський – 2).

На території Херсонської області розвідані 4 родовища (4 ділянки) мінеральних підземних вод; 2 родовища мінеральних вод (Залізний Порт та Хорли), на теперішній час не експлуатуються. Дві свердловини на ділянках «Херсонська-1» та «Херсонська-2», видобувають мінеральні столові води, проте запаси окремо не підраховувалися, та були прийняті на НТР підприємства (ПрАТ «Джерело» та ПрАТ НВП «Сінта»).

Промислові води використовуються для лікувальних цілей населення у лікувально-профілактичному закладі (водолікарня «Гаряче джерело»). Також на території Херсонщини знайшли притулок такі води, як йодні (Залізний порт, Чаплинка), бромні (Генічеськ), йодо-бромні (Чаплинка), хлоридні (Гола Пристань, Іванівка) а також родовища йодних термальних вод (півострів Чонгар).

Важливою складовою бальнеологічних РТР є лікувальні грязі (пелоїди), які застосовуються санаторіями та лікарнями у вигляді ванн та аплікацій. Саме Херсонські оздоровчі заклади стали одними з перших у державі, хто почав використовувати лікувальні властивості грязей: 1895 р. – у м. Гола Пристань (санаторій «Гопри»). Цей регіон має у своєму розпорядженні дві основні групи лікувальних грязей: материкові (Голопристанський район, м. Нова Каховка) та приморські (Утлюцький лиман, Сергіївка) [59].

В якості лікувальних грязей можуть виступати торфи, сапропелі, сопкові грязі, мули тощо, родовища, яких за генезисом поділяють на мулові, торфові та псевдовулканічні. Херсонська область має власні родовища мулових лікувальних грязей. Проте, 3 з них не використовуються: о. Генічеське (1082 тис. м³), о. Кругле (100 тис. м³), о. Салькове (501 тис. м³), та 1 є

санаторієм «Гопри»: о. Грязьове (о. Солоне) – 106 тис. м³. Ще одним бальнеологічним ресурсом є сіль та ропа затоки Сиваш.

Для комплексної оцінки бальнеологічних ТРР районів, бал визначався з урахуванням: наявності мінеральних вод; наявності грязей. При визначенні балу загальної структури виходили з того, що: 1 бал – загальна кількість родовищ: лише 1; 2 бали – загальна кількість родовищ від 2 до 4; 3 бали – загальна кількість родовищ більше 4.

За результатами отримано такі оцінки: 3 бали (Генічеський – 5); 2 бали (Голопристанський – 4, Чаплинський – 2, м. Херсон – 2); 1 бал (Іванівський, Каланчацький, Каховський, Нововоронцовський, Новотроїцький, Цюрупинський). Жодного балу не отримали: Бериславський, Білозерський, Великолепетиський, Великоолександрівський, Верхньорогачицький, Високопільський, Горностаївський, Нижньосірогозький, Скадовський райони, що можна пояснити слабкою розвіданістю території.

Найважливішим компонентом природних рекреаційних ресурсів є ліси. Вони слугують оздоровчим та лікувальним чинником, а також задовольняють духовні потреби людини, сприяють розвитку деяких видів туризму. Ліси Херсонщини є переважно штучного походження (за винятком плавнів уздовж р. Дніпро та малих річок) і виконують в основному екологічні, водоохоронні, захисні та рекреаційні функції. Площа лісового фонду області становить 152,1 тис. га, у тому числі вкрита лісовою рослинністю – 130,7 тис. га.

Лісові масиви розташовані нерівномірно, найбільш великі – в Цюрупинському, Голопристанському районах та м. Нова Каховка. Лісистість в середньому по області становить 4,6 % і коливається від 0,8 % до 20,4 %.

Середній вік дерев у лісових насадженнях області оцінюється в 49 років. У їх віковій структурі середньовікові становлять 46 %, пристигаючі – 1 %, стиглі і перестійні – 21 %, молодняки – 32 % [65, с. 135].

За площею лісових насаджень домінують хвойні (61 %) і твердолистяні (26 %) породи. Переважаючими в складі наведених груп порід є сосна й акація (рисунок 1.2.1).

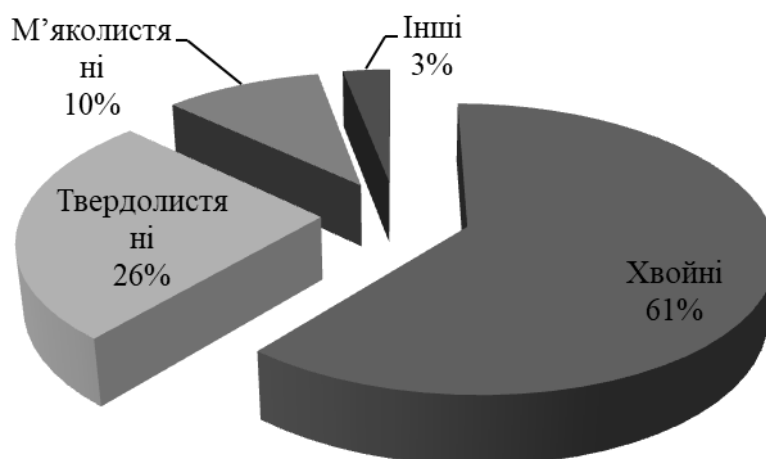

Рис. 1.2.1. Структура лівих насаджень у Херсонській області, % [67]

Загальна площа природно-заповідних територій та об'єктів на землях лісогосподарського призначення становить 32,5 тис. га (45 % від земель, вкритих лісовою рослинністю) [67].

Херсонська область має лише 4 види ландшафтів: середньо-степові рівнинні та схилово-височинні, середньо-степові рівнинні та лучно-степові низовинні, сухо-степові приморські з солонцями та солончаками та болотні і остепненорівнинні ландшафти. Серед найпопулярніших туристичних DESTINATION виділяють: Урочище «Буркути», плавні Дніпра, Бехтерський дубовий гай і, звичайно, Олешківські піски [70].

Для комплексної оцінки ландшафтних ресурсів районів, бал визначався з урахуванням: наявності середньо-степові рівнинні та схилово-височинні; наявності середньо-степові рівнинні та лучно-степові низовинні; наявності сухо-степові приморські з солонцями та солончаками; наявності болотні та остепнено-рівнинні. При визначенні балу різноманітності ландшафтних ТРР виходили з того, що: 1 бал – кількість ландшафтних типів: 1; 2 бали – кількість ландшафтних типів: 2; 3 бали – кількість ландшафтних типів: 3. За результатами встановлено, що 3 бали отримали Білозерський, Каховський райони, м. Херсон; 2 бали у Бериславського, Великоолександрівського, Високопільського, Голопристанського, Іванівського, Новотроїцького,

Цюрупинського районів; 1 бал у Великолепетиському, Верхньорогачицькому, Генічеському, Горностаївському, Каланчацькому, Нижньосірогозькому, Нововоронцовському, Скадовському, Чаплинському районах.

Усього на території Херсонської області налічується біля 76 об'єктів природно-заповідного фонду, серед них:

- 2 біосферні заповідники;
- 1 національний природний парк;
- 18 заказників;
- 32 пам'ятки природи;
- 10 заповідних урочищ;
- 1 дендропарк;
- 12 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва [67].

Найвідомішими об'єктами є: Біосферний заповідник «Асканія-Нова», Чорноморський біосферний заповідник, і Нижньодніпровський національний природний парк. Справжніми туристичними перлинами краю є національні природні парки: «Азово-Сиваський», «Олешківські піски», «Джарилгацький», «Нижньодніпровський» та нещодавно створений «Кам'янська Січ».

Для комплексної оцінки природно-заповідного (ПЗФ) фонду, бал визначався з урахуванням загальної кількості об'єктів ПЗФ: 1 бал – кількість об'єктів ПЗФ складає менше 5; 2 бали – кількість об'єктів ПЗФ складає від 5 до 15; 3 бали – кількість об'єктів ПЗФ складає більше 15. Відповідно до цієї класифікації, усі райони Херсонщини отримали такі оцінки: 3 бали (Голопристанський – 26); 2 бали (Білозерський – 9, Каховський – 6, Цюрупинський – 6, м. Херсон – 10); 1 бал (Бериславський – 3, Великоолександрівський – 4, Високопільський – 2, Генічеський – 1, Горностаївський – 1, Іванівський – 1, Каланчацький – 3, Нижньосірогозький – 1, Нововоронцовський – 2, Новотроїцький – 1, Скадовський – 2, Чаплинський – 2). Великолепетиський і Верхньорогачицький не одержали жодної оцінки, оскільки на їхній території немає жодного об'єкту ПЗФ.

Формули і матриці для проведення комплексної оцінки природно-

ресурсної бази Херсонської області, наведені у додатку Р, які були О. О. Бейдиком з метою передачі зібраної та дослідженої інформації у більш наочному вигляді, візуалізації основних тенденцій, та потенціалів усіх районів області, спрощення підходу до узагальнення туристичної ситуації притаманної саме Херсонщині, та дослідження, яких конкретних заходів, і для яких районів слід вжити, аби покращити туристко-рекреаційну сферу.

Спочатку проводили розрахунки у матриці ТРБ. Для розрахунків компонентної структури, уведений спеціальний коефіцієнт – відсоткова частка однієї одиниці компоненту ТРБ, який розраховується за формулою (додаток Р). Також було знайдено, який відсоток складає одини туристко-рекреаційний об'єкт (наприклад, родовище) у загальній структурі ресурсів по кожному району. Даний коефіцієнт був вирахований шляхом пропорції.

Після цього було знайдено відсоткові частки туристко-рекреаційних об'єктів кожної групи ресурсів, по відповідним районам Херсонської області. Цим самим була отримана відсоткова структура ТРБ, яка дає змогу збудувати діаграми по відповідним особливостям (таблиця 1.2.2).

Таблиця 1.2.2

Компонентна структура туристично-рекреаційної бази (результати)

[складено автором]

Назва районів	Кліматичні ресурси (%)	Бальнеологічні ресурси (%)	Водні ресурси (%)	Ландшафтні ресурси (%)	ПЗФ ресурси (%)	Історико-культурні ресурси (%)	Сума	к
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Бериславський	20	-	20	20	10	30	10	10
Білозерський	15,38	-	23,07	23,07	15,38	23,07	13	7,69
Великопететиський	25	-	25	25	-	25	4	25
Великоолександрівськ	16,67	-	16,67	33,34	16,67	16,67	6	16,67
Верхньорогачицький	20	-	40	20	-	20	5	20
Високопільський	20	-	20	40	20	-	5	20
Генічеський	27,27	27,27	18,18	9,09	9,09	9,09	11	9,09
Голопристанський	21,42	14,28	21,42	14,28	21,42	7,14	14	7,14
Горностаївський	16,67	-	33,34	16,67	16,67	16,67	6	16,67
Іванівський	28,58	14,29	14,29	28,58	14,29	-	7	14,29
Каланчацький	33,33	11,11	22,22	11,11	11,11	11,11	9	11,11

Продовження таблиці 1.2.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Каховський	16,66	8,33	8,33	24,99	16,66	24,99	12	8,33
Нижньосірогозький	33,34	-	16,67	16,67	16,67	16,67	6	16,67
Нововоронцовський	14,29	14,29	14,29	14,29	14,29	28,58	7	14,29
Новотроїцький	30	10	20	20	10	10	10	10
Скадовський	54,16	-	25	12,5	12,5	12,5	8	12,5
Цюрупинський	18,18	9,09	18,18	18,18	18,18	18,18	11	9,09
Чаплинський	30	20	10	10	10	20	10	10
м. Херсон	14,28	14,28	14,28	21,42	14,28	21,42	14	7,14

Підводячи підсумок, зробимо висновок, що Херсонська область має значні можливості, щоб увійти до найбільш розвинутих у туристичному відношенні регіонів Європи:

- а) вигідне геополітичне розташування;
- б) комфортні мікрокліматичні умови;
- в) різноманітний ландшафт;
- д) унікальну флору та фауну;
- е) достатні природно-оздоровчі ресурси.
- ж) регіон володіє великим потенціалом для розвитку водного, сільського, зеленого, екологічного туризму.

До слабких сторін регіону слід віднести:

- а) зниження родючості ґрунтів;
- б) лісистість території нижча за середню по Україні;
- в) відсутність цілеспрямованої державної політики зі збереження земельних ресурсів.

1.3. Історико-культурні ресурси регіону як чинник розвитку туристичної діяльності

Важливою підставою для розвитку туризму у Херсонській області є історико-культурні чинники. Так, за їх різноманітністю та концентрацією у регіоні можна поділити на чотири групи районів (рис. 1.3.1).

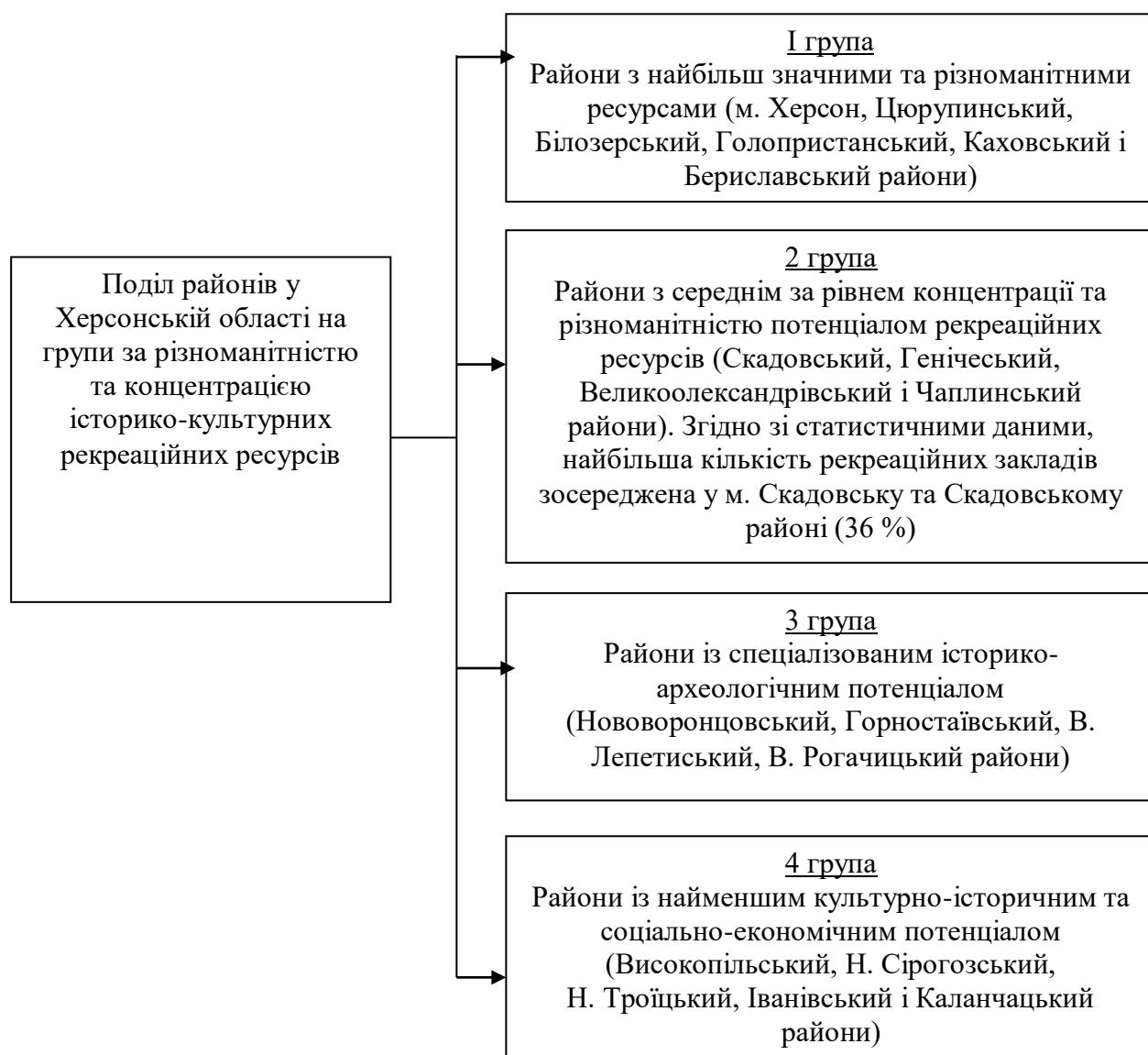

Рис. 1.3.1. Поділ районів у Херсонській області на групи за різноманітністю та концентрацією історико-культурних рекреаційних ресурсів [77]

Проведене нами порівняння природних, культурно-історичних та соціально-економічних рекреаційних ресурсів Херсонського регіону свідчить про нерівномірність, та неузгодженість їх розміщення. Районування, яке відображене на рисунку 1.3.1, вказує не лише на різноманітність, нерівномірне розміщення, та неоднорідність рекреаційних ресурсів, а й залежність стану їх використання від соціально-економічних умов, які стимулюють або обмежують його. При цьому, основним є врахування екологічних чинників рекреаційного природокористування, які можуть докорінно змінювати уявлення про наявний

рекреаційний потенціал Херсонщини. Проте, ситуація, що склалася у розміщенні рекреаційних ресурсів, не є недоліком для їх регіонального використання, й розвитку рекреації взагалі, оскільки дозволяє спеціалізувати її у різних видах діяльності та охопити більші території ринком рекреаційних послуг [5, с. 106].

У Херсонській області налічується більше 5 000 об'єктів історико-культурної спадщини (зокрема, легендарні Кам'янська та Олешківська Січі, скіфські кургани, античні городища, залишки турецьких укріплень, козацькі хрести, багаточисельні храми). До історико-культурних рекреаційних ресурсів відносяться: історико-археологічні, архітектурно-громадські, архітектурно-культові, героїко-патріотичні, науково-пізнавальні, мистецькі, комплексні. Так, надзвичайно багатими, та різноманітними є історико-археологічні ресурси Херсонщини, які пов'язані з різними історичними періодами (рисунок 1.3.2).

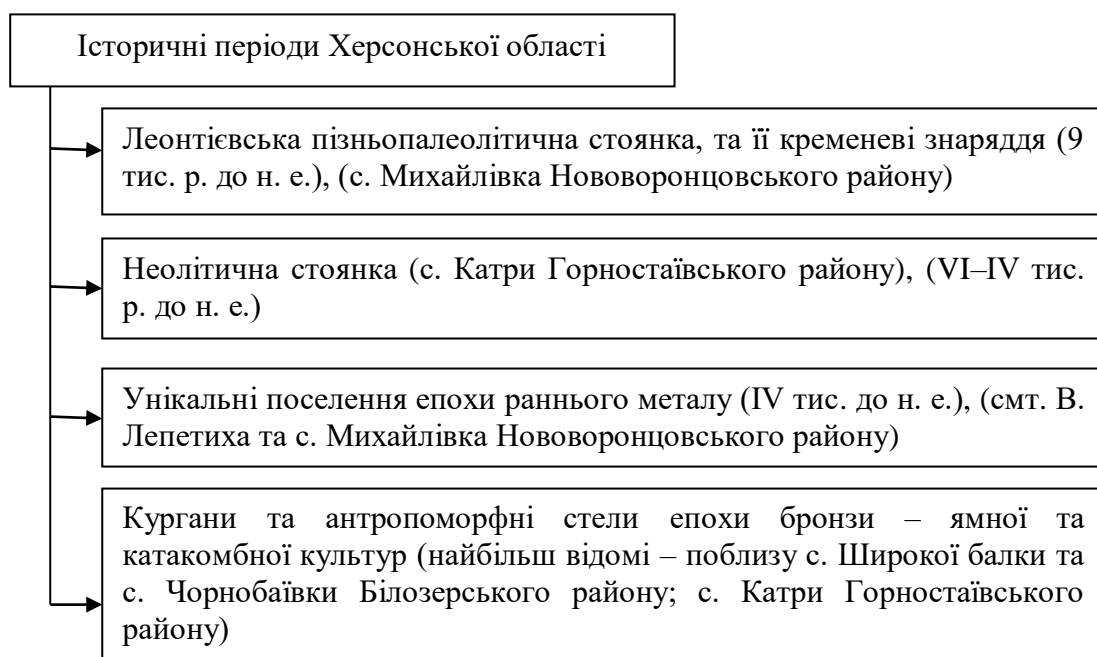

Рис. 1.3.2. Історичні періоди Херсонської області [9, с. 105]

Місто Цюрупинськ є відомим, як місто-наступник давньоруського м. Олешія, яке вперше згадується у літописі 1084 р. Надзвичайно багато історичних свідчень є про володіння краєм турецькою імперією та кримським ханством. Зокрема, це залишки укріплень та фортець у м. Беристлав (колишній

Кезікермен), с. Тягинці (Тягин), Генічеську (Дженічі).

Історію запорізьких козаків засвідчують останки Каменської Січі (с. Республіканець Бериславського району), (рисунк 1.3.3), та Олешківської Січі (м. Цюрупинськ), (рисунк 1.3.4). Відомими є численні запорізькі переправи та перевози поблизу сучасних поселень на р. Дніпро, зимівники на бережжях р. Дніпро та Інгулець.

Рис. 1.3.3. Каменська Січ [59]

Олешківська Січ зображна на рисунку 1.3.4.

Рис. 1.3.4. Олешківська Січ [59]

Таким чином, історико-археологічні ресурси Херсонської області надзвичайно багаті, та не мають аналогів в Україні. Підтвердженням цього є:

а) їх приналежність до різних історичних епох – від знахідок найдавніших стоянок до свідчень про культуру кіммерійців, скіфів, сарматів, греків; древніх слов'ян; запорізьких козаків, татар, турків, росіян;

б) лише на цій території взаємодіють та змінюють одні одних Скіфське царство, грецькі колонії-міста; слов'янські поселення; Запорізька (Кам'янська) Січ та Кримське ханство; Османська Туреччина; Російська імперія.

Найбільшими історико-культурними туристичними ресурсами, де практично представлені усі історичні епохи, володіють безпосередньо близькі до р. Дніпро: Нововоронцовський, Білозерський, Верхньорогачицький, Горностаївський, Великолепетиський, Каховський, Цюрупинський, Голопристанський райони. Курганні пам'ятки є практично у всіх районах.

Пам'ятниками та пам'ятними місцями і подіями вирізняються Генічеський, Асканівський, Скадовський рекреаційні центри, Каховсько-Бериславський та Херсонсько-Білозерсько-Голопристанський вузли [15, с. 82]. На жаль, таке різноманіття історико-археологічних ресурсів практично не відомо широкому загалу (з науково-пізнавальною метою у більшості з ними знайомляться науковці).

Разом з тим, вказані ареали культурно-археологічних знахідок є важливими рекреаційними об'єктами. Тому, на нашу думку, їх необхідно більш широко використовувати як опорні пункти для створення туристично-екскурсійної мережі, що сприяло б розширенню та урізноманітненню загального рекреаційного потенціалу Херсонщини.

Порівняно новими відносно до інших регіонів України є архітектурно-громадські рекреаційні ресурси Херсонщини. Їх виникнення пов'язане, насамперед, із заснуванням м. Херсона у 1778 р. як фортеці та суднобудівної верфі. У місті зберіглося багато історичних споруд із самобутньою архітектурою, яку органічно доповнюють сучасні будови з оригінальними архітектурними рішеннями, культові споруди.

Самобутній архітектурний образ мають села, містечка та невеликі міста області. На жаль, відсутній музей архітектури та побуту під відкритим небом,

який би характеризував особливості та самобутність в умовах типово степових та приморських поселень. Велике пізнавальне значення мають унікальні архітектурно-індустріальні споруди: комплекс споруд Каховської ГЕС, міст через р. Дніпро, комплекс річкового і морського порту у м. Херсоні, Станіслав-Аджигольський маяк у гирлі р. Дніпро (найбільший у Європі), (рисунок 1.3.5).

Рис. 1.3.5. Станіслав-Аджигольський маяк у гирлі р. Дніпро [59]

У м. Херсон знаходиться чимало цікавих об'єктів соціально-культурної спадщини Приазовського туристичного району. З 1878 р. й дотепер збереглися фрагменти насипаних вручну валів фортеці і врізані в них монументальні Очаківські ворота, пороховий льох і великий будинок Арсеналу. На кріпосній території зберігся один з найстаріших міських храмів Свято-Катерининський собор і дзвіниця (рисунок 1.3.6).

Рис. 1.3.6. Свято-Катерининський собор і дзвіниця [59]

Найстарішим обеліском міста, що зберігся до наших часів, є пам'ятник на честь англійського громадського діяча, філантропа Дж. Говарда, який брав активну участь у боротьбі з епідемією тифу, заразився і помер 1790 р. у м. Херсоні (рисунок 1.3.7). З XIX ст. у місті зберігся ряд культових, громадських і житлових споруд.

Рис. 1.3.7. Пам'ятник Дж. Говарду [59]

З культових виділяються Святодухівський кафедральний собор початку XIX ст., Миколаївська церква, церква Святої Олександри (XIX ст.) і церква Різдва Богородиці (початок XX ст.). Серед культових споруд Херсонської області є дерев'яна Введенська церква (1726 р.), (первісна назва – Воскресенська) у м. Берислав (рисунок 1.3.8). Вона на півстоліття є старшою за Берислав – найрідкісніший випадок в історії української архітектури.

Рис. 1.3.8. Введенська церква [59]

Церква була перевезена Дніпром із запорозької фортеці Переволочної (за версією місцевих жителів церква була змита весняною повіддю і припливла по річці до міста). У ній зберігається стародруковане Євангеліє 1695 р.

Просторовий розподіл забезпеченості території Херсонської області історико-культурними пам'ятками (розрахований нами у балах) наведено на рисунку 1.3.9. Для просторового аналізу історико-культурних ресурсів застосували факторний аналіз [48] кількісних показників забезпеченості території Херсонської області (та її АТО) історичними пам'ятками, дозволив виділити 2 групи чинників, які в цілому накопичують 73,88 % накопичених даних.

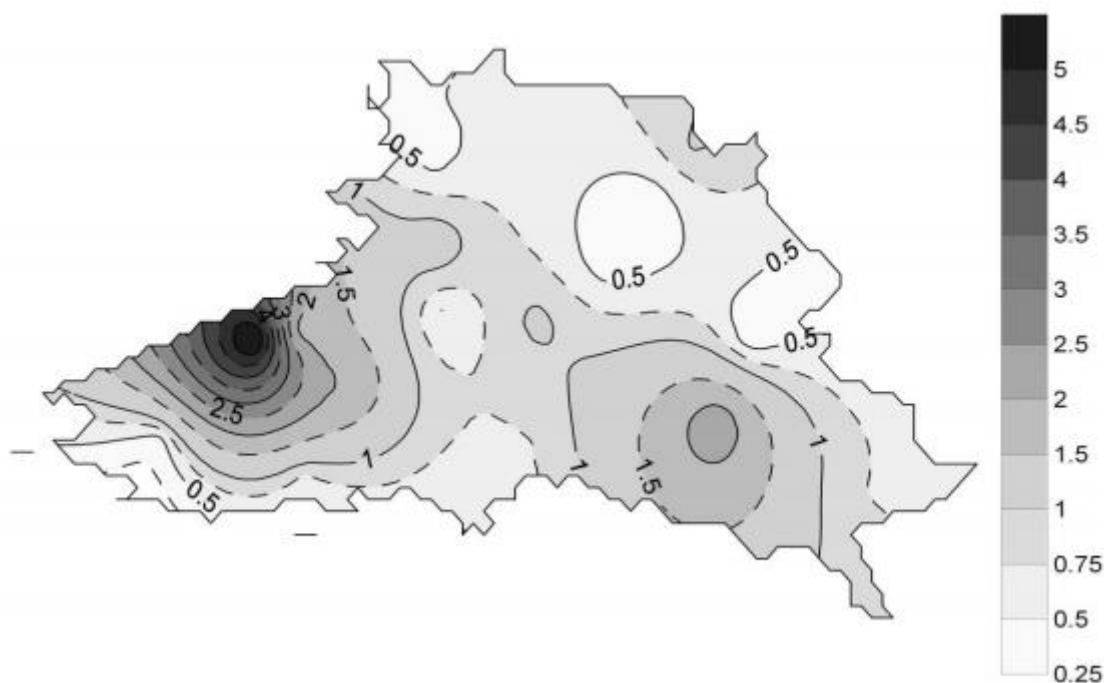

Рис. 1.3.9. Бальний коефіцієнт забезпеченості території Херсонської області історико-культурними пам'ятками, загальний (середньобласний рівень дорівнює 1,00) [48]

Перша група чинників – «середньовіччя». До неї включено пам'ятки періоду панування монголо-татарів, литовського та польського етапів розвитку; пам'ятки козаччини. Це дуже цікаве об'єднання свідчить про формування степової ойкумени в межах Херсонщини у практично одних соціально-економічних умовах. Діяли однакові чинники територіальної організації

суспільства (чинники розміщення), однаковою силою. Більше всього це було пов'язано із обмеженістю ресурсів розвитку, однаковим характером їх використання представниками різних (татарських, українських, польських та литовських) етносів. Тому, пам'ятки мають цікаву, сильну територіальну спільність.

Другий чинник «колонізаційний», включає у себе групи пам'яток, пов'язаних з господарською колонізацією та подальшим освоєнням території Херсонської області, результатом якої став сучасний культурно-господарський облік регіону.

За результатами дослідження історико-культурних ресурсів Херсонської області складемо матрицю SWOT-аналізу (таблиця 1.3.1).

Таблиця 1.3.1

SWOT-аналіз історико-культурних ресурсів Херсонської області

[складено автором]

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Багата історико-культурна спадщина регіону. 2. Наявність матеріальної та нематеріальної культурної спадщини.	1. Відсутність цілісної культурної політики регіону. 2. Декларативний характер законів в галузі культури. 3. Відсутність ефективних інструментів впливу інших галузей на культуру в регіоні. 4. Відсутність системи оцінки якості функціонування історико-культурних туристичних об'єктів та аналізу використання бюджетних коштів. 3. Невизначений правовий статус нерухомості закладів культури та відсутність реєстру власників історичних будівель та пам'ятників. 4. Нерівні стартові умови організацій в залежності від юридичної форми власності для здійснення проектної діяльності 5. Незадовільний стан багатьох об'єктів історико-культурної спадщини
Можливості	Загрози
1. Культурно-економічний розвиток регіону, що збільшує інвестиційну привабливість, як місця проживання та роботи 2. Збільшення механізмів для подальшої перспективи отримання фінансування з боку ЄС та інших іноземних фондів та інституцій	1. Геополітичні розломи в суспільстві, викривлення ціннісних орієнтирів, ріст агресії та нетерпимості. 2. Зниження інтелектуального та культурного рівня суспільства, зниження компетенції споживачів культури.

Продовження таблиці 1.3.1

1	2
3. Зміни парадигми культурної диференціації та індивідуалізація процесів задоволення попиту цільової аудиторії 4. Зростання кількості недержавних установ, що діють в культурній галузі 5. Поступове збільшення власних надходжень місцевих органів влади завдяки децентралізації, які можна спрямувати на розвиток культурної сфери. 5. Реконструкція історико-культурних об'єктів.	3. Деформація історичної пам'яті та спроби фальсифікації історичної спадщини. 4. Поступове погіршення стану культурних пам'яток. 5. Загроза єдності культурного простору регіону у зв'язку із недостатнім використанням потенціалу культурного ресурсу як фактору культурно-економічного розвитку малих територіальних громад та іміджевої складової. 6. Зменшення ролі установ в культурному житті суспільства через подальший розрив між культурною і професійною компетенціями та інтересами і попитом аудиторії. 7. Висока і зростаюча складова постійних витрат бюджетних установ.

Підсумовуючи зробимо висновок, що для території Херсонської області характерним є суттєва просторова диференціація у забезпеченості історико-культурними пам'ятками, що тісно пов'язане з історією освоєння регіону. Редукція даних щодо їх просторового розподілу дозволила згрупувати наявні пам'ятки в дві групи (з робочими назвами «середньовіччя» та «колонізаційна»).

Зазначимо також, що не дивлячись на те, що у більшості районів Херсонської області відмічається високий, та середній рівень розвитку туризму, значною проблемою розвитку його туристичного комплексу недостатньо ефективного використання потужності туристичної галузі Херсонщини. Так, за оцінкою експертів потужність туристичної галузі даного регіону використовується лише на 50-60 % [69]. З огляду на це можна вважати, що на Херсонщині є значні резерви для розширення туристичної діяльності. Насамкінець слід зазначити, що одним із вирішальних чинників подальшого розвитку туризму на Херсонщині має стати активна популяризація її туристично-рекреаційних ресурсів серед українських та іноземних туристів, зокрема унікальних історико-культурних ресурсів.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Організація туристичної діяльності у регіоні

Вигідне економіко-географічне положення Херсонської області, особливо вихід до Азовського та Чорного морів, сприятливі природно-кліматичні умови сприяють формуванню в регіоні потужного туристично-рекреаційного комплексу, розвиток якого протягом останніх років характеризується динамічним зростанням (таблиця 2.1.1).

Таблиця 2.1.1

Показники кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами (юридичними та фізичними особами-підприємцями), за видами туризму у Херсонській області за 2017-2019 рр. [73;74; 75]

(осіб)

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами – усього	Із загальної кількості туристів:		
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2017	20278	-	14747	5531
2018	26130	-	19702	6428
2019	28113	7	23607	4499
Відхилення 2019/2017 рр.:				
- абсолютне, (+; -)	7835	7	8860	-1032
- відносне, %	138,6	-	160,1	81,3
Відхилення 2019/2018 рр.:				
- абсолютне, (+; -)	1983	7	3905	-1929
- відносне, %	107,6	-	119,8	70,0

Як бачимо з таблиці 2.1.1, кількість обслугованих туристів – громадян Херсонської області має тенденцію до зростання. Так, у 2019 р. відносно 2017 р. їх кількість збільшилась на 7 835 осіб (38,6 %), а відносно 2018 р. – на 1 983 осіб (7,6 %). При цьому, кількість виїжджаючих громадян зросла із

14 747 осіб у 2017 р. до 23 607 осіб у 2019 р., тобто на 8 860 осіб (60,1 %). Це зумовлено погіршенням соціально-економічного положенням країни в цілому, та регіону, зокрема; дороговизною туристичного продукту, що робить його недоступним для соціальних категорій населення; недостатнім розвитком інфраструктури туризму; недостатньою кількістю безпечного та комфортабельного автотранспорту для обслуговування екскурсантів; незадовільним станом більшості автомобільних доріг. Втім, Херсонщина є привабливою для іноземних туристів як туристичний регіон. Так, у 2019 р. порівняно з 2017 р. їх кількість підвищилась на 7. Розвиток іноземного туризму здатний забезпечити отримання валютних коштів за туристичний продукт, формування позитивного іміджу регіону на міжнародній арені.

Найбільшу питому вагу в структурі туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму у Херсонській області займають туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон (у 2017 р. – 72,7 %, у 2018 р. – 75,4 %, у 2019 р. – 84,0 %), а найменшу – іноземні туристи (у 2019 р. – 0,02 %), (рисунок 2.1.1).

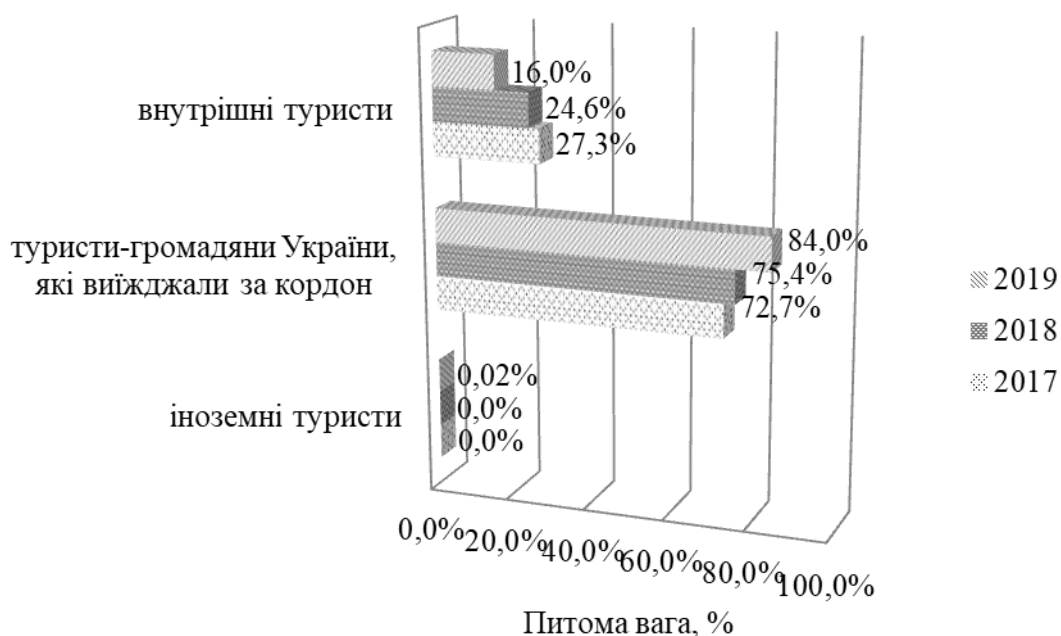

Рис. 2.1.1. Структура кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму у Херсонській області за 2017-2019 рр., %

[складено автором за 73; 74; 75]

Оцінивши динаміку туристичних потоків Херсонської області, проаналізуємо даний показник і по Україні (таблиці 2.1.2.-2.1.3).

Таблиця 2.1.2

Показники кількості туристів – громадян України, обслугованих туроператорами та турагентами в Україні у 2017-2019 рр. [73; 74; 75]

(осіб)

Показники	Роки:			Відхилення:			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2017	2018	2019	2019/ 2017	2019/ 2018	2019/ 2017	2019/ 2018
Юридичні особи							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) – усього, у т.ч.:	2365424	3884682	5236249	2870825	1351567	221,4	134,8
подорожуючих							
в межах України	393396	376569	449655	56259	73086	114,3	119,4
за кордоном	1972028	3508113	4786594	2814566	1278481	242,7	136,4
Фізичні особи-підприємці							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) – усього, у т.ч.:	401397	596820	809008	407611	212188	201,5	135,6
подорожуючих							
в межах України	83571	80230	70736	-12835	-9494	84,6	88,2
за кордоном	317826	516590	738272	420446	221682	232,3	142,9

Дані таблиці 2.1.2 свідчать, що кількість туристів-громадян України, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності (юридичними особами) протягом 2017-2018 рр. збільшилась на 2 870 825 осіб (у 2,2 раза), а протягом 2018-2019 рр. – на 1 351 567 осіб (34,8 %). У 2019 р. відносно 2017 р. також підвищилась кількість туристів-громадян України, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності (фізичними особами-підприємцями) на 407 611 осіб (у 2 раза), а відносно 2018 р. – на 212 188 осіб (35,6 %).

Далі проведемо оцінку кількості туристів іноземців, які обслуговувалися суб'єктами туристичної діяльності (юридичними особами та фізичними особами-підприємцями) у таблиці 2.1.3.

Таблиця 2.1.3

Показники кількості туристів-іноземців, обслугованих туроператорами та турагентами в Україні у 2017-2019 рр. [73; 74; 75]

(осіб)

Показники	Роки:			Відхилення:			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2017	2018	2019	2019/ 2017	2019/ 2018	2019/ 2017	2019/ 2018
Юридичні особи							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) – усього, у т.ч.:							
	38563	72941	83703	45140	10762	217,1	114,8
подорожуючих							
в межах України	-	-	-	-	-	-	-
за кордоном	-	-	-	-	-	-	-
Фізичні особи-підприємці							
Кількість обслугованих туристів (без екскурсантів) – усього, у т.ч.:							
	1052	3004	3137	2085	133	298,2	104,4
подорожуючих							
в межах України	-	-	-	-	-	-	-
за кордоном	-	-	-	-	-	-	-

З таблиці 2.1.3 зробимо висновок, що кількість туристів іноземців, які обслуговувалися суб'єктами туристичної діяльності (юридичними особами та фізичними особами-підприємцями) зростає за аналізовані роки на 10 762 осіб (14,8 %) та на 133 особи (4,4 %) відповідно. Для 85 % туристів основною метою подорожі була організація дозвілля та відпочинку.

Станом на 2019 р. в Херсонській області, налічувалось 82 ліцензованих туристичних підприємств [57]. Більшість з яких функціонує у м. Херсон. Серед районів Херсонської області найбільше туристичних підприємств припадає на Генічеський, Голопристанський, Скадовський та Новокаховський райони. Це зумовлено розташуванням (близькість до обласного центру, зручне транспортне сполучення тощо), значною кількістю населення у цих районах, а також наявними природними та історико-культурними ресурсами.

Кількість суб'єктів туристичної діяльності, (як юридичних осіб, так і фізичних осіб-підприємців), як по Херсонському регіону, так і по Україні в цілому, зменшилась (таблиці 2.1.4-2.1.5).

Таблиця 2.1.4

Показники кількості суб'єктів туристичної діяльності (юридичні особи) за регіонами України за 2017-2019 рр. [73; 74; 75]

(од.)

Регіон	Роки:			Відхилення:			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2017	2018	2019	2019/ 2017	2019/ 2018	2019/ 2017	2019/ 2018
Україна	1743	1833	1867	124	34	107,1	101,9
Вінницька	27	25	24	-3	-1	88,9	96,0
Волинська	23	19	21	-2	2	91,3	110,5
Дніпропетровська	118	119	111	-7	-8	94,1	93,3
Донецька	22	31	29	7	-2	131,8	93,5
Житомирська	14	16	17	3	1	121,4	106,3
Закарпатська	31	28	30	-1	2	96,8	107,1
Запорізька	63	62	61	-2	-1	96,8	98,4
Івано-Франківська	34	34	31	-3	-3	91,2	91,2
Київська	39	45	51	12	6	130,8	113,3
Кіровоградська	12	13	14	2	1	116,7	107,7
Луганська	7	8	7	0	-1	100,0	87,5
Львівська	159	142	148	-11	6	93,1	104,2
Миколаївська	23	18	21	-2	3	91,3	116,7
Одеська	140	135	128	-12	-7	91,4	94,8
Полтавська	17	15	14	-3	-1	82,4	93,3
Рівненська	26	27	30	4	3	115,4	111,1
Сумська	19	18	19	-	1	100,0	105,6
Тернопільська	17	20	22	5	2	129,4	110,0
Харківська	84	83	86	2	3	102,4	103,6
Херсонська	14	16	14	-	-2	100,0	87,5
Хмельницька	26	25	25	-1	0	96,2	100,0
Черкаська	24	27	28	4	1	116,7	103,7
Чернівецька	38	39	35	-3	-4	92,1	89,7
Чернігівська	15	12	17	2	5	113,3	141,7
м. Київ	751	856	884	133	28	117,7	103,3

Аналізуючи дані у таблиці 2.1.4 бачимо, що у 2019 р. відносно 2017 р. кількість суб'єктів туристичної діяльності (юридичних осіб) в Херсонській

області скоротилась на 2 од. (12,5 %). Дана тенденція пояснюється падінням попиту на туристичні послуги через нестабільність політичної та соціально-економічної ситуації в Україні, проведенням бойових дій на Сході України, анексією АР Крим, пандемією COVID-19. Проте, по Україні протягом 2018-2019 рр., їх кількість навпаки, зросла на 34 од. (1,9 %).

У таблиці 2.1.5 спостерігаємо, що кількість суб'єктів (фізичних осіб-підприємців) по Херсонському регіону протягом 2017-2019 рр. підвищилась на 4 од. (6,3 %). А по Україні – на 337 од. (13,7 %).

Таблиця 2.1.5

Показники кількості суб'єктів туристичної діяльності (фізичні особи-підприємці) за регіонами України за 2017-2019 рр. [73; 74; 75]

(од.)

Регіон	Роки:			Відхилення:			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2017	2018	2019	2019/ 2017	2019/ 2018	2019/ 2017	2019/ 2018
Україна	1726	2460	2797	1071	337	162,1	113,7
Вінницька	42	62	65	23	3	154,8	104,8
Волинська	43	55	75	32	20	174,4	136,4
Дніпропетровська	207	297	318	111	21	153,6	107,1
Донецька	20	62	67	47	5	335,0	108,1
Житомирська	33	47	51	18	4	154,5	108,5
Закарпатська	32	63	57	25	-6	178,1	90,5
Запорізька	97	126	92	-5	-34	94,8	73,0
Івано-Франківська	71	94	93	22	-1	131,0	98,9
Київська	77	172	180	103	8	233,8	104,7
Кіровоградська	31	41	58	27	17	187,1	141,5
Луганська	10	21	39	29	18	390,0	185,7
Львівська	123	200	272	149	72	221,1	136,0
Миколаївська	40	69	64	24	-5	160,0	92,8
Одеська	124	135	164	40	29	132,3	121,5
Полтавська	26	140	136	110	-4	523,1	97,1
Рівненська	34	66	86	52	20	252,9	130,3
Сумська	39	61	87	48	26	223,1	142,6
Тернопільська	28	43	72	44	29	257,1	167,4
Харківська	179	183	175	-4	-8	97,8	95,6
Херсонська	53	64	68	15	4	128,3	106,3
Хмельницька	64	64	63	-1	-1	98,4	98,4
Черкаська	68	74	84	16	10	123,5	113,5
Чернівецька	27	38	44	17	6	163,0	115,8
Чернігівська	36	46	41	5	-5	113,9	89,1
м. Київ	172	237	346	174	109	201,2	146,0

На рисунку 2.1.2 схематично відображена питома вага туристичних підприємств Херсонської області у загальній кількості суб'єктів туристичної діяльності.

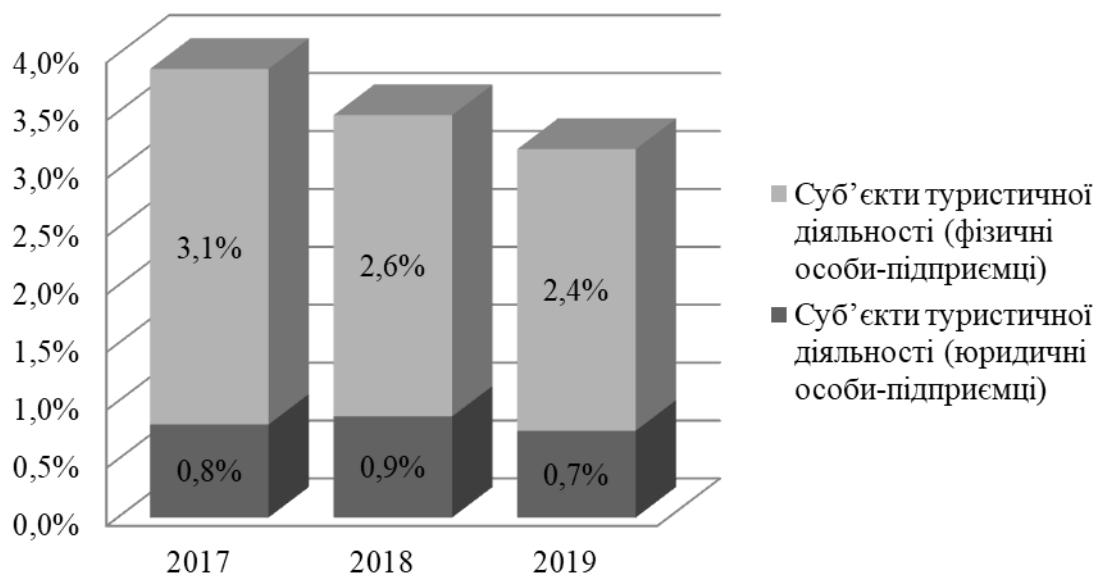

Рис. 2.1.2. Питома вага кількості суб'єктів туристичної діяльності за регіонами України за 2017-2019 рр., % [складено автором за 73; 74; 75]

З рисунку 2.1.2 зробимо висновок, що питома вага кількості туристичних підприємств Херсонської області у загальній кількості суб'єктів туристичної діяльності коливається у межах 0,7-3,1 %, в тому числі, юридичних осіб (0,8 % – у 2017 р., 0,9 % – у 2018 р., 0,7 % – у 2019 р.), фізичних осіб – підприємців (3,1 % – у 2017 р., 2,6 % – у 2018 р., 2,4 % – у 2019 р.).

У 2019 р. порівняно з 2017 р. кількість фізичних осіб-підприємців Херсонської області скоротилася на 0,7 в.п., а юридичних осіб – на 0,1 в.п. Якщо порівняти ці дані із загальною кількістю суб'єктів туристичної діяльності в Україні, то загальна кількість аналізованих підприємств зменшилась на 1,1 в.п. Дана тенденція є результатом політичної нестабільності, проведенням антитерористичної операції (АТО), пандемією COVID-19, зменшенням платоспроможності населення, які спричинили об'єктивну передумову зниження туристичних потоків, та туристичної активності населення країни, регіону та їх туристичної привабливості для іноземних відвідувачів, що, своєю

чергою, призвело до підвищення конкуренції серед підприємств-виробників туристичного продукту України та, Херсонської області, зокрема, й перевищення пропозиції над споживанням туристичних послуг; відсутністю даних по АР Крим та частин Донецької та Луганської областей.

Слабким сегментом ринку туристичних послуг Херсонщини є здійснення екскурсійної діяльності. Незначне збільшення даного виду діяльності за останні роки відбулося переважно за рахунок розширення екскурсійних маршрутів у сільській зоні. Що стосується міської зони, то м. Херсон суттєво поступається, наприклад, м. Одеса у контексті пам'яток архітектури, історії, культури, які представляють туристичний інтерес. В зв'язку з процесами глобальної урбанізацією, агротуризм набуває все більшої популярності серед населення, і в першу чергу, у сімей з дітьми. На противагу традиційним формам туризму, відпочинок вихідного дня в аграрному середовищі набуває не лише виховної та пізнавальної, але і освітньої функції.

На сільських територіях Херсонщини розміщено чимало об'єктів із високим потенціалом туристичного інтересу. Зокрема: курган «Огуз» (с. Ніжні Сірогози), комплекс рибалки та відпочинку «Дельта Дніпра», Чорноморський біосферний заповідник, біосферний заповідник «Асканія-Нова», історико-розважальний комплекс «Зелені Хутори Таврії» (включає у себе об'єднані за допомогою водного сполучення та доріг 45 хуторів, кожен з яких спеціалізується на певному виді народного промислу і має відповідну назву. Серед них Кінний, Рибацький, Стрілецький, Гончарний, Ковальський, Хлібний, Лозоплетіння тощо). Зазначимо, що невелика кількість операторів у ринковому сегменті екскурсійних послуг вказує на те, що переважна більшість вказаних вище туристичних об'єктів та місць відвідується туристами-ентузіастами.

Доходи, як отримані суб'єктами туристичної діяльності у Херсонській області та Україні, в цілому проаналізуємо за даними у таблиці 2.1.6. Як бачимо з таблиці 2.1.6, доходи від надання туристичних послуг в Херсонській області у 2019 р. відносно 2018 р. зросли на 3 514,3 млн грн. Частка доходу в загальному обсязі доходу в Україні станом на 2019 р. складає лише 0,2 %.

Таблиця 2.1.6

Показники доходів суб'єктів туристичної діяльності у Херсонській області та Україні за 2017-2019 рр. [73; 74; 75]

Заклади	Роки:			Відхилення абсолютне (+; -)	
	2017	2018	2019	2019/2017	2019/2018
1	2	3	4	5	6
Україна (юридичні особи)					
Дохід від екскурсійної діяльності, млн. грн	33473,7	46538,9	113651	80177,3	67112,1
у % до загальних доходів	0,2	0,2	0,4	0,2	0,1
Дохід від турагентів, млн. грн	552130	715185,5	744002,5	191872,5	28817
у % до загальних доходів	3,0	3,4	2,3	-0,7	-1,1
Дохід від туроператорів, млн. грн	17917372	20307544,1	31160995,2	13243623,2	10853451,1
у % до загальних доходів	96,8	96,4	97,3	0,5	0,9
Разом, млн. грн	18502975	21069268,5	32018648,7	13515673,7	10949380,2
Україна (фізичні особи)					
Дохід від екскурсійної діяльності, млн. грн	22651,9	55472,3	62875,9	40224	7403,6
у % до загальних доходів	4,4	10,0	8,4	4,0	-1,6
Дохід від турагентів, млн. грн	497002,4	501180,1	688598,9	191596,5	187418,8
у % до загальних доходів	95,6	90,0	91,6	-4,0	1,6
Дохід від туроператорів, млн. грн	-	-	-	-	-
у % до загальних доходів	-	-	-	-	-
Разом, млн. грн	519654,3	556652,4	751474,8	231820,5	194822,4
Херсонська область (юридичні особи)					
Дохід від екскурсійної діяльності, млн. грн	1142,9	1074,1	348,4	-794,5	-725,7
у % до загальних доходів	3,7	2,9	0,9	-2,8	-2,0
Дохід від турагентів, млн. грн	22260,9	35305,3	37821,2	15560,3	2515,9
у % до загальних доходів	71,5	95,7	96,5	25,0	0,8
Дохід від туроператорів, млн. грн	7742,5	518,4	1031,1	-6711,4	512,7
у % до загальних доходів	24,9	1,4	2,6	-22,2	1,2
Разом, млн. грн	31146,3	36897,8	39200,7	8054,4	2302,9
Херсонська область (фізичні особи)					
Дохід від екскурсійної діяльності, млн. грн	176,6	1197,2	950,3	1773,7	753,1
у % до загальних доходів	0,1	6,7	10,3	10,2	3,5
Дохід від турагентів, млн. грн	166977,1	16593,2	7051,5	-149925,6	458,3
у % до загальних доходів	99,9	93,3	89,7	-10,2	-3,5

Продовження таблиці 2.1.6

1	2	3	4	5	6
Дохід від туроператорів, млн. грн	-	-	-	-	-
у % до загальних доходів	-	-	-	-	-
Разом, млн. грн	167153,7	17790,4	19001,8	-148151,9	1211,4
Всього по Україні, млн. грн	19022629,3	21625920,9	32770123,5	13747494,2	11144202,6
Всього по Херсонській області, млн. грн	198300	54688,2	58202,5	-140097,5	3514,3
Частка доходу Херсонського регіону від надання туристичних послуг, %	1,0	0,3	0,2	-0,9	-0,1

Аналізуючи дані таблиці 2.1.6 зазначимо, що по Україні доходи від надання туристичних послуг також збільшились (у 2019 р. порівняно з 2017 р. – на 13 747 494,2 млн грн, а порівняно з 2018 р. – на 11 144 202,6 млн грн).

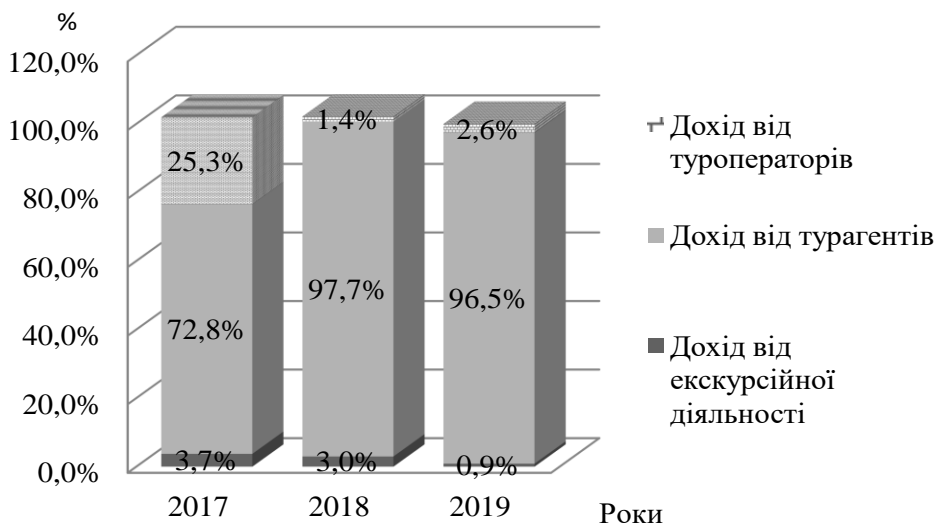
У доходах суб'єктів туристичної діяльності України переважають доходи туроператорів, питома вага яких коливається у межах 91,6 %-97,5 %. Питома вага доходів від екскурсійної діяльності незначна, та складає 0,4 %.

У Херсонській області інша тенденція у розподілі доходів між суб'єктами туристичної діяльності. Так, у 2019 р. туроператори доходів не принесли зовсім доходів, а доходи турагентів складала 7 051,5 тис. грн (96,5 % у юридичних осіб та 89,7 % у фізичних осіб-підприємців), дохід від екскурсійної діяльності – 2 298,7 тис. грн (0,9 % у юридичних осіб та 10,3 % у фізичних осіб-підприємців). Тобто, дохід турагентів вище, ніж від екскурсійної діяльності. Це пов'язано зі значним скороченням кількості підприємств фізичних осіб-підприємців (2019 р. – 175 од.) та збільшенням кількості підприємств юридичних осіб (у 2019 р. порівняно з 2018 р. – на 3 од. (3,6 %)).

Структуру доходів суб'єктів туристичної діяльності Херсонської області схематично зображено на рисунку 2.1.3. З рисунку бачимо, що у структурі доходів суб'єктів туристичної діяльності Херсонської області станом на 2019 р. переважають доходи юридичних осіб. Туроператори, які є юридичними особами, надають 100 % доходу, фізичні особи-турагенти – 89,7 %, суб'єкти

екскурсійної діяльності – юридичні особи – 0,9 % доходу, фізичні особи-підприємці – 10,3 %.

Юридичні особи

Фізичні особи-підприємці

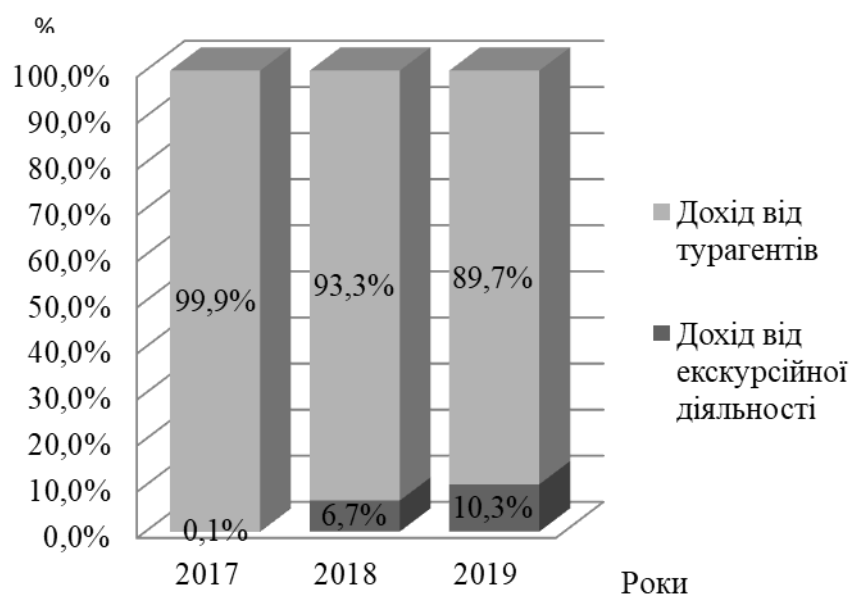

Рис. 2.1.3. Структура доходів суб'єктів туристичної діяльності Херсонської області за 2017-2019 рр. [складено автором за 73; 74; 75]

Для підвищення привабливості екскурсійної діяльності для споживачів потрібно створювати нові екскурсійні маршрути; підвищувати якість обслуговування на наявних маршрутах; створювати інформаційну підтримку

екскурсійної діяльності у засобах масової інформації (ЗМІ), мережі Інтернет; створювати нові робочі місця; проводити підготовку, чи перепідготовку кваліфікованих кадрів.

На основі проведеної оцінки туристичної діяльності в Херсонському регіоні нами були визначені можливості та обмеження її розвитку, переваги та недоліки сучасного стану (таблиця 2.1.7).

Таблиця 2.1.7

SWOT-аналіз туристичної діяльності в Херсонському регіоні

[складено автором]

Переваги (сильні сторони)	Недоліки (слабкі сторони)
1	2
<ul style="list-style-type: none"> – збільшення туристичних потоків; – підвищення доходів від туристичної діяльності; – зростання кількості суб'єктів туристичної діяльності (юридичних осіб); – сприятливі умови для поєднання різних видів туризму та оздоровлення; – привабливий туристичний імідж Херсонського регіону; – можливості диверсифікації ринку туристичних послуг (зелений, екологічний, гастрономічний, етнографічний, медичний, з організації та проведення ділових заходів, подієвий); – широкий спектр можливостей щодо забезпечення організованого відпочинку та оздоровлення; – велика кількість пляжів на узбережжі; – перспективні умови розвитку нових видів туризму (сільського, зеленого, гастрономічного, етнографічного, подієвого). 	<ul style="list-style-type: none"> – незадовільний стан доріг та під'їзних шляхів до об'єктів туристичного призначення, непривабливість супутньої інфраструктури; – низький рівень інформаційного супроводження туристичної діяльності; – недостатня облаштованість рекреаційних територій та низький рівень туристичного сервісу; – відсутність цілісної системної державної політики розвитку та підтримки галузі; – скорочення кількості суб'єктів туристичної діяльності (фізичних осіб-підприємців); – обмеження щодо забезпечення зростання кількості туристів та рекреантів через відсутність облаштування територій та об'єктів рекреаційно-туристичної сфери; – слабка координованість роботи різних профільних установ з надання туристичних, оздоровчих та інших супутніх послуг; – недостатня розвиненість інфраструктури туристичної галузі.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> – збільшення значення регіону щодо надання рекреаційно-оздоровчих послуг у зв'язку з анексією АР Крим; – активне співробітництво з державами Чорноморського регіону; – членство у європейських міжрегіональних об'єднаннях; – транзитні можливості території регіону; 	<ul style="list-style-type: none"> – загроза національній безпеці та суверенітету України внаслідок ситуації в АР Крим та на Сході України; – скорочення туристичних потоків через пандемію COVID-19; – конкуренція з боку інших регіонів та держав; – корупція та нестабільність «правил гри» в економіці; – недостатня інноваційність підприємств;

Продовження таблиці 2.1.7

1	2
<ul style="list-style-type: none"> – можливості активного розвитку та розширення сфери послуг; – реформування ключових елементів державного управління; – активна позиція місцевої влади щодо поліпшення інвестиційного клімату в регіоні. 	<ul style="list-style-type: none"> – значні потоки переміщених осіб та необхідність організації їх прийому й розміщення; – слабка забезпеченість гарантій з боку держави для внутрішніх та закордонних інвесторів; – недовіра іноземних бізнесових кіл до гарантування державою захисту інвестицій та економічних інтересів; – незадовільна структура зовнішніх інвестицій; – слабка інформованість потенційних партнерів про можливості регіону

Таким чином, зробимо висновок, що у туристичній галузі Херсонської області відбуваються процеси розвитку конкуренції на основі діяльності суб'єктів туризму – туроператорів, турагентів фізичних та юридичних осіб. Динаміка показує, що найбільшу питому вагу мають туристи, охоплені внутрішнім туризмом. Тенденції розвитку видів туризму за метою поїздки як у юридичних, так і у фізичних осіб, схожі – переважає відпочинок і дозвілля при низькому рівні розвитку інших видів туризму.

Головною проблемою недостатнього розвитку туризму в Херсонській області є відсутність організованої системи заходів з боку державної, міської та обласної влади.

2.2 Особливості розвитку туристичної інфраструктури в регіоні

Найважливішою детермінантою розвитку туризму в Херсонському регіоні є інфраструктурна складова, суттєве місце у якій займають заклади розміщення (таблиця 2.2.1).

Згідно даних таблиці 2.2.1, у 2019 р. порівняно з 2017 р. кількість колективних засобів розміщення скоротилася на 137 од. (60,9 %), а порівняно з 2018 р. – на 19 од. (17,8 %). Дане зменшення відбулося як за рахунок зниження кількості готелів та аналогічних засобів розміщення (у 2019 р. порівняно з 2017 р. – на 40 од. (70,2 %), а порівняно з 2018 р. – на 12 од. (14,5 %)), так і

спеціалізованих засобів розміщування (у 2019 р. порівняно з 2017 р. – на 97 од. (57,7 %), а порівняно з 2018 р. – на 12 од. (14,5 %)).

Таблиця 2.2.1

Показники функціонування колективних засобів розміщування
у Херсонській області за 2017-2019 рр. [32; 33; 34]

Роки	Кількість колективних засобів розміщування, од.			Кількість місць, од.			Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування, осіб		
	усього	у тому числі у		усього	у тому числі у		усього	у тому числі у	
		готелів та аналогічних засобів розміщування	спеціалізованих засобів розміщування		готелів та аналогічних засобів розміщування	спеціалізованих засобів розміщування		готелів та аналогічних засобів розміщування	спеціалізованих засобів розміщування
2017	225	57	168	24681	2131	22550	161183	47251	113932
2018	107	24	83	19581	2201	17380	129660	29776	99884
2019	88	17	71	16594	2014	14580	104027	31760	72267
Відхилення 2019/2017 р.									
- абсолютне, (+; -)	-137	-40	-97	-8087	-117	-7970	-57156	-15491	-41665
- відносне, %	39,1	29,8	42,3	67,2	94,5	64,7	64,5	67,2	63,4
Відхилення 2019/2018 р.:									
- абсолютне, (+; -)	-19	-7	-12	-2987	-187	-2800	-25633	1984	-27617
- відносне, %	82,2	70,8	85,5	84,7	91,5	83,9	80,2	106,7	72,4

Аналізуючи дані таблиці 2.2.1 слід зауважити, що сектор щодо спеціалізованих засобів розміщування найсильніше відчуває нестабільність ринку, відсутність достатнього фінансування та державного регулювання.

На рисунку 2.2.1 відображено місце Херсонщини серед усіх областей України за кількістю засобів розміщення на кінець 2019 р.

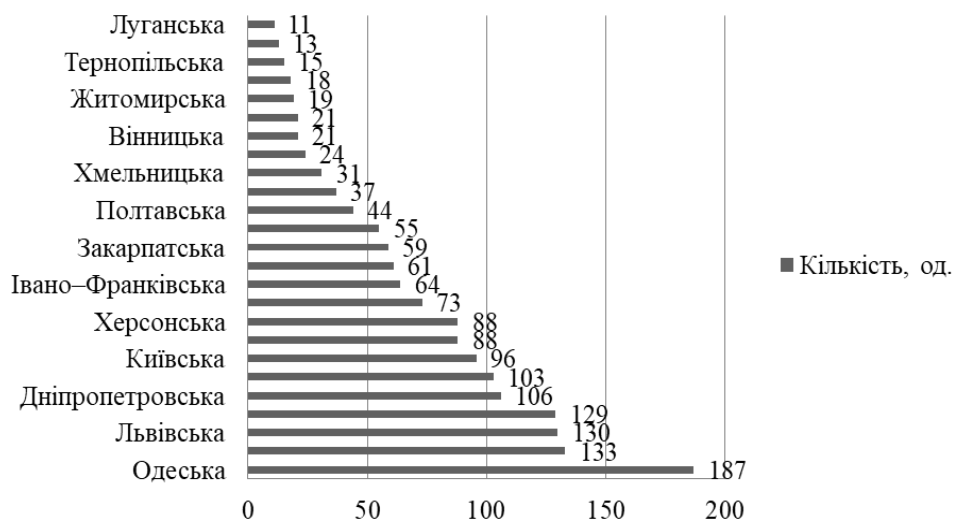

Рис. 2.2.1. Рейтинг областей України за кількістю засобів розміщування у 2019 р. [32; 33; 34]

З рисунку 2.2.1 бачимо, що загальна кількість засобів розміщування в регіоні станом на 2019 р. складала 88 од. За цим показником Херсонська область посідає 9-те місце в Україні.

Динаміка розвитку готелів та аналогічних засобів розміщування, й спеціалізованих засобів розміщення в Херсонській області схематично наведена на рисунку 2.2.2.

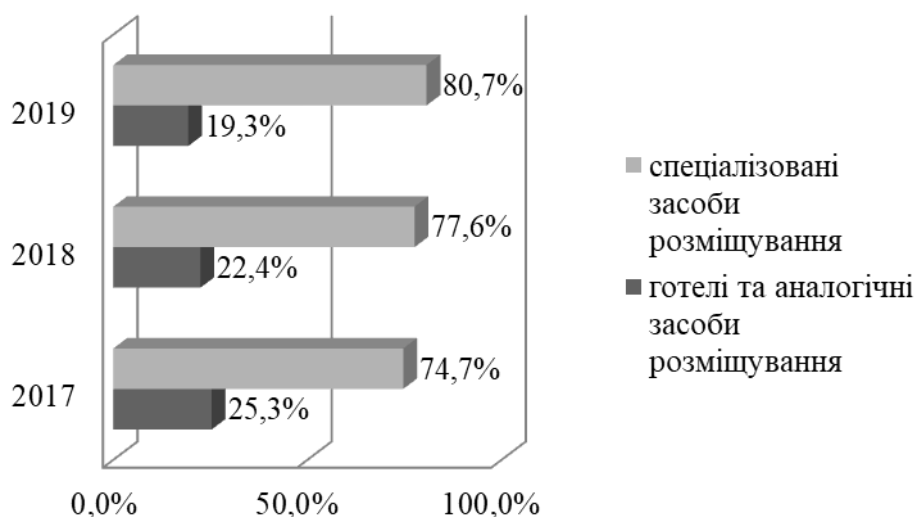

Рис. 2.2.2. Динаміка розвитку готелів та аналогічних засобів розміщування, й спеціалізованих засобів розміщення в Херсонській області за 2017-2019 рр.

[складено автором за 32; 33; 34]

З рисунку 2.2.2 зазначимо, що Херсонська область виділяється високою питомою вагою готелів у структурі колективних засобів розміщення. Так, станом на 2019 р. на готелі припадало 19,3 %, а на санаторії – 80,7 %.

Структуру готелів та аналогічних засобів розміщування за видами в Україні розглянемо за даними у таблиці 2.2.2.

Таблиця 2.2.2

Показники структури готелів та аналогічних засобів розміщування за видами в Україні, 2017-2019 рр. [32; 33; 34]

Заклади	Роки:						Відхилення абсолютне (+,-)	
	2017		2018		2019			
	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %	2019/2017	2019/2018
Усього готелів та аналогічні засоби розміщування, з них	2474	100,0	2777	100,0	1626	100,0	-848	-1151
готелі	1704	68,9	1896	68,3	792	48,7	-912	-1104
мотелі	137	5,5	152	5,5	143	8,8	6	-9
хостели	36	1,5	121	4,4	110	6,8	74	-11
кемпінги	12	0,5	17	0,6	15	0,9	3	-2
агроготелі	-	-	-	-	-	-	-	-
гуртожитки для приїжджих	84	3,4	104	3,7	96	5,9	12	-8
туристичні бази, гірські притулки тощо	501	20,3	487	17,5	470	28,9	-31	-17

Аналізуючи динаміку колективних засобів розміщення по Україні протягом 2017-2019 рр. за даними таблиці 2.2.2, спостерігаємо також негативну тенденцію до скорочення кількості готелів та аналогічних засобів розміщування (у 2019 р. порівняно з 2018 р. їх кількість знизилась на 848 од., а порівняно з 2018 р. – на 1 151 од.).

Основна частина колективних засобів розміщування Херсонського регіону сконцентрована у м. Херсон – 91 од., та в районах, через які проходять важливі транспортні магістралі, й зосереджені значні привабливі туристично-рекреаційні ресурси: Генічеському районі – 30 од., Голопристанському районі –

13 од., Скадовському районі – 9 од., м. Нова Каховка – од. (додаток Т).

Далі за допомогою таблиці 2.2.3 проаналізуємо кількість місць у готелях та аналогічних засобах розміщування в Херсонському регіоні та Україні.

Таблиця 2.2.3

Показники кількості місць у готелях та аналогічних засобах розміщування за регіонами України (юридичні особи та фізичні особи-підприємці) за 2017-2019 рр. [32; 33; 34]

(од.)

Адміністративні одиниці	Роки:			Відхилення:			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2017	2018	2019	2019/ 2017	2019/ 2018	2019/ 2017	2019/ 2018
Україна	133396	74198	75667	-57729	1469	56,7	102,0
Вінницька	2279	1308	1272	-1007	-36	55,8	97,2
Волинська	2283	1059	864	-1419	-195	37,8	81,6
Дніпропетровська	7758	3784	4464	-3294	680	57,5	118,0
Донецька	2398	1191	2193	-205	1002	91,5	184,1
Житомирська	2248	974	1108	-1140	134	49,3	113,8
Закарпатська	10169	2877	3638	-6531	761	35,8	126,5
Запорізька	7373	1294	1493	-5880	199	20,2	115,4
Івано-Франківська	11082	4369	4487	-6595	118	40,5	102,7
Київська	5345	3964	4464	-881	500	83,5	112,6
Кіровоградська	1587	1048	1080	-507	32	68,1	103,1
Луганська	1202	518	491	-711	-27	40,8	94,8
Львівська	18292	11450	11430	-6862	-20	62,5	99,8
Миколаївська	3332	1468	1450	-1882	-18	43,5	98,8
Одеська	11021	6713	6961	-4060	248	63,2	103,7
Полтавська	4052	2292	2345	-1707	53	57,9	102,3
Рівненська	1755	949	910	-845	-39	51,9	95,9
Сумська	1204	759	760	-444	1	63,1	100,1
Тернопільська	2907	847	960	-1947	113	33,0	113,3
Харківська	5633	3395	3389	-2244	-6	60,2	99,8
Херсонська	2131	2201	2014	-117	-187	94,5	91,5
Хмельницька	3746	1568	1513	-2233	-55	40,4	96,5
Черкаська	2936	1591	1760	-1176	169	59,9	110,6
Чернівецька	3285	840	889	-2396	49	27,1	105,8
Чернігівська	1580	1167	793	-787	-374	50,2	68,0
м. Київ	17790	16572	14939	-2851	-1633	84,0	90,1

Дані таблиці 2.2.3 свідчать, що найбільша кількість місць у готелях та аналогічних засобах розміщення у 2019 р. спостерігалась у м. Київ – 14 939 од. та Львівській області – 11 430 од. Найменша – у Луганській (491 од.), Сумській

(760 од.) та Чернігівській областях (793 од.). Херсонська область у загальній кількості по Україні за кількістю місць займає 8-ме місце.

Далі проаналізуємо кількість осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за регіонами України (юридичні особи та фізичні особи-підприємці), (таблиця 2.2.4).

Таблиця 2.2.4

Показники кількості осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за регіонами України (юридичні особи та фізичні особи-підприємці) за 2017-2019 рр. [32; 33; 34]

(осіб)

Адміністративні одиниці	Роки:			Відхилення абсолютне (+; -)	
	2017	2018	2019	2019/2017	2019/2018
Україна	5135164	3747656	3693556	-1441608	-54100
Вінницька	106429	69729	75914	-30515	6185
Волинська	94701	38687	28154	-66547	-10533
Дніпропетровська	214379	181115	181161	-33218	46
Донецька	89368	61648	60329	-29039	-1319
Житомирська	71954	34057	32896	-39058	-1161
Закарпатська	237900	104022	92832	-145068	-11190
Запорізька	114099	49979	54194	-59905	4215
Івано-Франківська	301592	140592	147124	-154468	6532
Київська	250668	268625	258432	7764	-10193
Кіровоградська	49147	35564	45414	-3733	9850
Луганська	28974	22274	17827	-11147	-4447
Львівська	871401	547174	517315	-354086	-29859
Миколаївська	92750	57111	64401	-28349	7290
Одеська	252101	201306	219364	-32737	18058
Полтавська	195405	153442	151373	-44032	-2069
Рівненська	84756	36885	30327	-54429	-6558
Сумська	46499	38793	40827	-5672	2034
Тернопільська	117691	39873	38399	-79292	-1474
Херсонська	253027	184628	154768	-98259	-29860
Херсонська	47251	29776	31760	-15491	1984
Хмельницька	170110	105514	114728	-55382	9214
Черкаська	152455	95619	104429	-48026	8810
Чернівецька	116959	41217	38621	-78338	-2596
Чернігівська	53507	53280	42979	-10528	-10301
м. Київ	1122041	1156746	1149988	27947	-6758

З таблиці 2.2.4 зробимо висновок, що незмінними лідерами серед регіонів України, за кількістю осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах

розміщення є – м. Київ, Львівська, Київська та Одеська області, у 2019 р. на них припадало 1 149 988 осіб, 517 315 осіб, 258 432 осіб та 219 364 осіб відповідно. Підвищена зацікавленість туристів та подорожуючих саме у цих регіонах викликана не лише культурно-розважальною та рекреаційною метою, а також у рівній мірі й бізнес-складовою.

Херсонська область за кількістю осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщення займає 6-те місце серед усіх регіонів України, з чисельністю 154 768 осіб станом на 2019 р. Номерний фонд підприємств готельного господарства Херсонському регіоні представлений в більшості номерами вищої, першої, другої та третьої категорій. Коефіцієнт використання місткості готелів та аналогічних засобів розміщування в Херсонській області за 2017-2019 рр. перевищував середній рівень вказаного показника по Україні, але останні роки мав тенденцію до спадання і складає 0,19 [34], що відповідає середньому рівню показника по Україні. Тобто, спостерігається ситуація неповного використання наявної, розбудованої готельної й рекреаційної інфраструктури. Основними причинами переважно низького використання місткості колективних засобів розміщення у більшості регіонів України та Херсонської області, є залежність від сезонного коливання попиту – значної різниці в попиті на туристичні послуги в пік сезону та міжсезоння.

Показники кількості осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за видами закладів в Україні наведено у таблиці 2.2.5.

Таблиця 2.2.5

Показники кількості осіб, що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за видами закладів в Україні за 2017-2019 рр. [32; 33; 34]

Заклади	Роки:						Відхилення абсолютне (+,-)	
	2017		2018		2019			
	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %	одиниць	питома вага, %	2019/ 2017	2019/ 2018
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Усього, з них	5135164	100,0	3747656	100,0	3693556	100,0	-1441608	-54100
готелі	4395846	85,6	3192654	85,2	3142935	85,1	-1252911	-49719

Продовження таблиці 2.2.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9
мотелі	110699	2,2	58803	1,6	58201	1,6	-52498	-602
хостели	44498	0,9	36482	1	35984	1,0	-8514	-498
кемпінги	7814	0,2	6731	0,2	6729	0,2	-1085	-2
агрозотелі	-	-	-	-	-	-	-	-
гуртожитки для приїжджих	192308	3,7	187503	5	189798	5,1	-2510	2295
туристичні бази, гірські притулки	383999	7,5	265483	7,1	259909	7,0	-124090	-5574

Аналізуючи дані таблиці 2.2.5 зазначимо, що протягом 2017-2019 рр. відбулось скорочення кількості розміщених осіб що перебували у готелях та аналогічних засобах розміщування за видами закладів в Україні – з 5 135 164 осіб у 2017 р. до 3 693 556 осіб у 2019 р. З них: у готелях – на 1 252 911 осіб, мотелях – 52 498 осіб, хостелах – 8 514 осіб, кемпінгах – 1 085 осіб, туристичних базах та гірських притулках – на 124 090 осіб. Кількість осіб, що перебувала у гуртожитках для приїжджих у 2019 р. відносно 2017 р. також скоротилась на 2 510 осіб. Найбільша кількість осіб перебувала у готелях (85,6 % – у 2017 р., 85,2 % – у 2018 р., 85,1 % – у 2019 р.), а найменша – у кемпінгах 0,2 % відповідно кожного року.

Доходи від наданих послуг готелів та аналогічних засобів розміщування за видами в Україні відображено у таблиці 2.2.6.

Таблиця 2.2.6

Показники доходів від наданих послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних платежів) готелів та аналогічних засобів розміщування за видами в Україні за 2017-2019 рр. [32; 33; 34]

(тис. грн)

Заклади	Роки:			Відхилення:			
	2017	2018	2019	абсолютне (+; -)		відносне, %	
				2019/ 2017	2019/ 2018	2019/ 2017	2019/ 2018
1	2	3	4	5	6	7	8
Усього, з них	5112138,8	6710155,2	8629300,6	3517161,8	1919145,4	168,8	128,6
готелі	4794875,2	6293243,7	8184373,7	3389498,5	1891130	170,7	130,1

Продовження таблиці 2.2.6

1	2	3	4	5	6	7	8
мотелі	30894,2	41224,5	49661,5	18767,3	8437	160,7	120,5
хостели	8219,6	15753,5	16114,8	7895,2	361,3	196,1	102,3
кемпінги	2120,6	3120,9	3845,4	1724,8	724,5	181,3	123,2
агрозотелі	-	-	-	-	-	-	-
гуртожитки для приїжджих	44680,3	52576,6	64048,2	19367,9	11471,6	143,3	121,8
туристичні бази, гірські притулки, студентські літні табори, інші місця	231348,9	304236	311257	79908,1	7021	134,5	102,3

З таблиці 2.2.6 зауважимо, що незважаючи на скорочення кількості осіб, що перебувала у готелях та аналогічних засобах розміщування за видами закладів в Україні протягом 2017-2019 рр., спостерігається позитивна динаміка зростання показників доходів від наданих послуг.

На даний час, основними проблемами готелів та аналогічних засобів в Україні, та Херсонській області, зокрема, є: наявність низької частки готелів, які пройшли атестування: більшість готелів Херсонщини не відповідає або неповністю відповідає стандартам і вимогам ДСТУ 4269:2003 («Послуги туристичні. Класифікація готелів»); недосконала матеріально-технічна база; недостатня інтеграція сучасних маркетингових та інформаційних систем й інновацій; недостатній рівень автоматизації та комп'ютеризації більшості технологічних процесів призводить до здорожчання готельних послуг.

З огляду на значний ресурсний потенціал для розвитку санаторно-курортного господарства, Херсонська обласна територія має досить невисокі показники його функціонування у національному вимірі. Мережа оздоровчих закладів України налічує 2,6 тис. підприємств, серед яких санаторії та пансіонати з лікуванням (2,5 %), санаторії-профілакторії (1,1 %), будинки, пансіонати та бази відпочинку (1,4 %), бази та інші заклади (9,4 %), дитячі санаторні та оздоровчі заклади (85,7 % від загальної кількості санаторно-курортних установ). У таблиці 2.2.7 наведено дані, які стосуються функціонування

санаторно-курортних та оздоровчих закладів у Херсонській області.

Таблиця 2.2.7

Показники функціонування санаторно-курортних та оздоровчих закладів у
Херсонській області за 2017-2019 рр. [57]

(од.)

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.	усього	у них ліжок, тис.
2017	11	2,2	1	-	27	5,3	104	13,8
2018	11	2,2	1	-	27	5,3	129	15,1
2019	11	2,2	1	-	27	5,3	129	15,1
Відхилення 2019/2017 р.:								
- абсолютне, (+; -)	-	-	-	-	-	-	25	1,3
- відносне, %	100,0	100,0	100,0	-	100,0	100,0	124,0	109,4
Відхилення 2019/2018 р.:								
- абсолютне, (+; -)	-	-	-	-	-	-	-	-
- відносне, %	100,0	100,0	100,0	-	100,0	100,0	100,0	100,0

Аналізуючи дані у таблиці 2.2.7 зробимо висновок, що на даний момент, у Херсонській області налічується 11 санаторіїв та пансіонатів з лікуванням; 1 санаторій-профілакторій; 27 будинків і пансіонатів відпочинку; 129 баз та інших закладів відпочинку.

За показниками забезпеченості регіонів закладами санаторно-курортного лікування (додаток С, рисунки С1-С2) Херсонська область не є лідером, зокрема за забезпеченістю в розрахунку на населення область відноситься до найбільш чисельної групи із середніми показниками (додаток С, рисунок С1); у той же час, у роз ранку на площу території області, відноситься до групи із найменшими показниками (додаток С, рисунок С2), що пояснюється в першу чергу нерівномірністю розподілу природно-географічних ресурсів та їх значення по території області.

Розподіл закладів санаторно-курортного господарства за районами Херсонської області (таблиця 2.2.8) підтверджує той факт, що основою їх

розміщення є природно-ресурсний потенціал, зокрема їх найбільша кількість сконцентрована у приморських районах (Геніченський, Голопристанський, Скадовський, Каланчатський райони) та в тих, які розташовані вздовж річок та Каховського водосховища (Цюрупинський, Каховський, Нововоронцовський райони).

Таблиця 2.2.8

Основні показники роботи закладів санаторно-курортного комплексу
Херсонської області по містах та районах, 2018-2019 рр. [57]

	Кількість закладів тривалого перебування	Кількість оздоровлених, осіб	Кількість працівників	Кількість закладів тривалого перебування	Кількість оздоровлених, осіб	Кількість працівників
	2018 р.			2019 р.		
Новокаховська міськрада	3	1622	165	3	1600	161
Херсонська міськрада	6	3579	197	6	3115	176
Генічеський	82	61451	1139	84	54205	848
Голопристанський	56	41913	777	53	32808	505
Каланчацький	25	7421	106	26	3489	49
Каховський	1	740	18	1	121	10
Нововоронцовський	2	1526	112	2	1750	91
Скадовський	57	61564	1405	53	40865	919
Цюрупинський	2	857	71	1	698	76

Кількість закладів лікувально-оздоровчої сфери в Україні наведена у таблиці 2.2.9.

Таблиця 2.2.9

Показники кількості закладів лікувально-оздоровчої сфери
в Україні за 2017-2019 рр. [32; 33; 34]

(од.)

Заклади	Роки:			Відхилення:			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2017	2018	2019	2019/ 2017	2019/ 2018	2019/ 2017	2019/ 2018
1	2	3	4	5	6	7	8
Санаторії	184	172	169	-15	-3	91,8	98,3

Продовження таблиці 2.2.9

1	2	3	4	5	6	7	8
Дитячі санаторії	111	107	103	-8	-4	92,8	96,3
Пансіонати з лікуванням	14	12	12	-2	0	85,7	100,0
Дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, дитячі центри	13	17	14	1	-3	107,7	82,4
Санаторії-профілакторії	79	63	55	-24	-8	69,6	87,3
Бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні	3	3	3	-	-	100,0	100,0
Будинки відпочинку	12	11	14	2	3	116,7	127,3
Пансіонати відпочинку	64	62	53	-11	-9	82,8	85,5
Бази відпочинку, інші заклади відпочинку	1372	1265	1212	-160	-53	88,3	95,8
Оздоровчі заклади 1-2 денного перебування	11	10	6	-5	-4	54,5	60,0
Разом	1863	1722	1641	-222	-81	88,1	95,3

Дані таблиці 2.2.9 свідчать, що по Україні кількість закладів лікувально-оздоровчої сфери за усіма видами, у 2019 р. порівняно з 2017 р. скоротилась на 222 од. (11,9 %), а порівняно з 2018 р. – на 81 од. (4,7 %). Основними причинами зменшення закладів лікувально-оздоровчої сфери в Україні є: зниження платоспроможності населення, нестабільна ситуація та бойові дії на Сході України, пандемія COVID-19. Незважаючи на це, через нерозвинену інфраструктуру та непродуману маркетингову політику рекреаційний потенціал Херсонського регіону використовується лише на 10-15 %.

Показники кількості місць (ліжок) у спеціалізованих засобах розміщування за регіонами України наведено у таблиці 2.2.10.

Таблиця 2.2.10

Показники кількості місць (ліжок) у спеціалізованих засобах розміщування за регіонами України за 2017-2019 рр. [32; 33; 34]

(од.)

Регіон	Роки:			Відхилення абсолютне (+; -)	
	2017	2018	2019	2019/2017	2019/2018
1	2	3	4	5	6
Україна	239677	225638	107044	-132633	-118594
Вінницька	4444	3938	587	-3857	-3351
Волинська	3951	3852	2625	-1326	-1227
Дніпропетровська	16416	15036	8042	-8374	-6994
Донецька	19753	14959	8314	-11439	-6645

Продовження таблиці 2.2.10

1	2	3	4	5	6
Житомирська	1831	1795	21	-1810	-1774
Закарпатська	5207	5141	871	-4336	-4270
Запорізька	33079	32167	14808	-18271	-17359
Івано-Франківська	3624	3613	1860	-1764	-1753
Київська	10467	7672	5525	-4942	-2147
Кіровоградська	1589	1145	1066	-132633	-118594
Луганська	469	277	351	-3857	-3351
Львівська	12920	14635	1741	-1326	-1227
Миколаївська	26065	25897	11152	-8374	-6994
Одеська	44620	42167	16714	-11439	-6645
Полтавська	5222	4814	1071	-1810	-1774
Рівненська	2215	2043	608	-4336	-4270
Сумська	1919	1707	773	-18271	-17359
Тернопільська	1683	1170	420	-1764	-1753
Харківська	8974	8243	4116	-4942	-2147
Херсонська	22136	22550	17380	-132633	-118594
Хмельницька	1870	1820	1255	-3857	-3351
Черкаська	4043	3922	2387	-1326	-1227
Чернівецька	930	708	485	-8374	-6994
Чернігівська	1929	2304	782	-11439	-6645
м. Київ	4321	4063	4090	-1810	-1774

Аналізуючи дані таблиці 2.2.10 спостерігаємо зменшення кількості місць (ліжок) у спеціалізованих засобах розміщування в усіх регіонах України (загалом, по Україні кількість місць у спеціалізованих закладах розміщення знизилася з 239 677 од. у 2017 р. до 107 044 од. у 2019 р. А по Херсонському регіону з 8 974 од. до 4 116 од. на 4992 од.) та кількості осіб, які перебували у цих закладах. Дана тенденція зумовлена: а) недостатнім фінансуванням витрат на капітальні видатки санаторних закладів; б) нерівномірним фінансування витрат на оплату енергоносіїв; в) застарілою матеріально-технічною базою, значна зношеність необоротних активів – медичного обладнання, побутової техніки, меблів, що призводить до погіршення якості наданих послуг; д) непрофесійністю санаторно-курортних відбіркових комісій (СКВК) протитуберкульозних диспансерів, що направляють хворих на санаторне лікування, зумовила невиконання санаторіями плану ліжкоднів.

Далі проаналізуємо кількості осіб, що перебували у закладах лікувально-оздоровчої сфери в Україні (таблиця 2.2.11).

Таблиця 2.2.11

Показники кількості осіб, що перебували у закладах лікувально-оздоровчої сфери в Україні у 2017-2019 рр. [32; 33; 34]

(осіб)

Заклади	Роки:			Відхилення:			
				абсолютне (+; -)		відносне, %	
	2017	2018	2019	2019/ 2017	2019/ 2018	2019/ 2017	2019/ 2018
Санаторії	434930	428503	449550	14620	21047	103,4	104,9
Дитячі санаторії	109241	112463	115923	6682	3460	106,1	103,1
Пансіонати з лікуванням	12293	15632	15216	2923	-416	123,8	97,3
Дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії	30971	39763	30280	-691	-9483	97,8	76,2
Санаторії-профілакторії	61348	65947	59801	-1547	-6146	97,5	90,7
Бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні	3160	3323	3270	110	-53	103,5	98,4
Будинки відпочинку	11229	8559	8666	-2563	107	77,2	101,3
Пансіонати відпочинку	65568	65956	65459	-109	-497	99,8	99,2
Бази відпочинку, інші заклади відпочинку	750914	762882	774178	23264	11296	103,1	101,5
Оздоровчі заклади 1-2 денного перебування	3014	4656	3670	656	-986	121,8	78,8
Разом	1482668	1507684	1526013	43345	18329	102,9	101,2

Досить розповсюдженим видом туризму в Херсонському регіоні залишається дитячий оздоровчий туризм (таблиця 2.2.12).

Таблиця 2.2.12

Показники функціонування дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку у Херсонській області за 2017-2019 рр. [57]

Роки	Кількість закладів, одиниць, од.		У них місць, одиниць, од.		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у тому числі	усього	у тому числі	усього	у тому числі
		заклади оздоровлення		закладах оздоровлення		закладах оздоровлення
1	2	3	4	5	6	7
2017	446	34	11396	11396	62140	35272

Продовження таблиці 2.2.12

1	2	3	4	5	6	7
2018	412	29	9618	9618	58527	32582
2019	365	33	11470	11470	60420	38833
Відхилення 2019/2017 р.:						
- абсолютне, (+; -)	-81	-1	74	74	-1720	3561
- відносне, %	81,8	97,1	100,6	100,6	97,2	110,1
Відхилення 2019/2018 р.:						
- абсолютне, (+; -)	-47	4	1852	1852	1893	6251
- відносне, %	88,6	113,8	119,3	119,3	103,2	119,2

З даних таблиці 2.2.12 зробимо висновок, що станом на 2019 р. в Херсонській області працювало 365 дитячих заклади оздоровлення та відпочинку, що на 81 заклад (18,2 %) менше, порівняно з 2017 р. та на 47 закладів (11,4 %) нижче 2018 р. Кількість місць при цьому в 2019 р. порівняно з 2017 р. підвищилась на 74 од (0,6 %), а порівняно з 2018 р. – на 1 852 од. (19,3 %) і склала 11 470 од. Разом з тим, кількість дітей, які відпочили та оздоровились у дитячих закладах, збільшилась з 62 140 тис. осіб у 2017 р. до 60 420 тис. осіб у 2019 р.

На відпочинок більшість дітей прибула з Дніпропетровської області – 16,3 тис. осіб (27 % від загальної кількості відпочивших у закладах оздоровлення та відпочинку), м.Київ та Київської області – 5,8 тис. осіб (9,6%), Запорізької – 1,8 тис. осіб (3 %), Харківської – 1,2 тис. осіб (2,1 %), Львівської – 1,0 тис. осіб (1,7 %). Дітей з Херсонської області відпочило 28,4 тис. осіб (47 %) [57].

У останні роки при організації дитячого відпочинку перевага надається в першу чергу дітям, які потребують соціального захисту. Так, протягом літа було оздоровлено 0,2 тис. дітей, потерпілих від наслідків Чорнобильської катастрофи, 2,8 тис. дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, 0,9 тис. дітей-інвалідів, 9,1 тис. дітей з багатодітних і малозабезпечених сімей, 2,3 тис. дітей осіб, визнаних учасниками бойових дій [57]. Одним із чинників,

який суттєво впливає на кількість відпочиваючих дітей, є вартість відпочинку.

На території курортно-рекреаційних районів Херсонської області, розташованих на узбережжях Чорного й Азовського морів, здійснюють діяльність близько 1 064 пансіонатів та міні-готелів приватного сектору, 280 закладів відпочинку та оздоровлення державної, комунальної, приватної форм власності, з них 46 дитячих спеціалізованих закладів. Окрім закладів відпочинку та оздоровлення, на узбережжі послуги з розміщення в області надають 62 об'єкти сільського зеленого туризму, 64 цілорічні готельні підприємства [57].

Суттєвою проблемою індустрії гостинності у Херсонській області є діяльність власників індивідуальних засобів розміщення (дачі, котеджі, гостьові квартири та будинки тощо), більшість з яких надають послуги розміщення без декларування своїх доходів та сплати податків, створюючи цим самим неконкурентне бізнес-середовище відносно легально діючих учасників ринку.

Важливим чинником діяльності санаторно-курортної індустрії є аналіз доходів діяльності її закладів (таблиця 2.2.13).

Таблиця 2.2.13

Показники доходів від наданих послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних платежів) закладів лікувально-оздоровчої сфери в Україні за 2017-2019 рр.

[32; 33; 34]

(тис. грн)

Заклади	Роки:			Відхилення:			
				абсолютне (+; -).		відносне, %	
	2017	2018	2019	2019/ 2017	2019/ 2018	2019/ 2017	2019/ 2018
1	2	3	4	5	6	7	8
Санаторії	1813249,5	1957103,6	2498084,8	684835,3	540981,2	137,8	127,6
Дитячі санаторії	80540,8	150839,9	179913,3	99372,5	29073,4	223,4	119,3
Пансіонати з лікуванням	40882,7	56562,3	68390,7	27508	11828,4	167,3	120,9
Дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, дитячі центри	150783,4	186215,4	198517,5	47734,1	12302,1	131,7	106,6
Санаторії-профілакторії	183853,1	213973,9	217909,8	34056,7	3935,9	118,5	101,8

Продовження таблиці 2.2.12

1	2	3	4	5	6	7	8
Бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні	12491,5	21594,5	17886,5	5395	-3708	143,2	82,8
Будинки відпочинку	12467,0	16353,4	17001,6	4534,6	648,2	136,4	104,0
Пансіонати відпочинку	116785,4	154480,5	118581,2	1795,8	-35899,3	101,5	76,8
Бази відпочинку, інші заклади відпочинку	534477,7	629963,3	732764,8	198287,1	102801,5	137,1	116,3
Оздоровчі заклади 1-2 денного перебування	2399,7	5219,4	5599,2	3199,5	379,8	233,3	107,3
Разом	2947930,8	3392306,2	4054649,4	1106718,6	662343,2	137,5	119,5

Аналізуючи показники доходів від наданих послуг закладів лікувально-оздоровчої сфери в Україні (таблиця 2.2.13) відмічаємо їх збільшення (у 2019 р. відносно 2017 р. на 1 106 718,6 тис. грн, а відносно 2018 р. – на 662 343,2 тис. грн), незважаючи на їх скорочення закладів. Найбільший дохід у 2019 р. принесли санаторії – 2 498 084,8 тис. грн. На другому місці (не зважаючи на їх кількість) зосередилися санаторії-профілакторії – 217 909,8 тис. грн. Найменше доходу принесли бальнеологічні лікарні та будинки відпочинку.

За доходами від лікувально-оздоровчого туризму Херсонський регіон займає 12 місце в Україні, що свідчить про наявність істотних проблем, які не дозволяють максимізувати доходи цієї галузі. Потенційні споживачі обирають санаторії інших регіонів України, або за кордоном. Причинами є: а) невідповідність застарілої інфраструктури вимогам комфорту за міжнародними стандартами; б) низький рівень обслуговування та сервісу, «криза управлінських рішень», яка викликана проблемою підготовки кадрів; в) проблемне курсування громадського транспорту, поганий стан доріг; д) нерозвинена анімаційна діяльність, відсутня сфера дозвілля; е) слабе просування наявних ресурсів на туристичному ринку, відсутність роботи з

потенційними споживачами послуг.

Інфраструктура харчування характеризується найвищим рівнем розвитку ресторанного господарства, а саме: високим рівнем забезпеченості населення підприємствами, найбільшою кількістю об'єктів ресторанного господарства, найвищою забезпеченістю населення місцями в них, та значним туристичним потенціалом. На даний час, мережа підприємств ресторанного господарства Херсонського регіону, станом 2019 р., складає 2 757 підприємства з кількістю 125 328 посадкових місць [57]. Що стосується мережі підприємств швидкого харчування, то зазначений сегмент ринку налічує 250 од. Зросла також кількість підприємств ресторанного господарства із додатковими послугами населенню. Зокрема, послуги культурного та спортивно-розважального характеру та кейтерінгу. На сьогодні близько 100 підприємств надають такі послуги.

Всебічний розвиток інфраструктури культурно-дозвільної та рекреаційної сфер є критично важливим чинником якості життя та соціального комфорту. Так, розвинутість індустрії дозвілля, насиченість культурного життя, рекреаційні можливості території входять до переліку основних показників. Разом із тим, протягом останніх років все більш гостро відчувається конкуренція з боку інших регіонів держави.

У контексті оцінки потенціалу туристичної галузі, найважливішою складовою транспортної інфраструктури є величина та стан доріг з твердим покриттям. Адже туристичні екскурсійні маршрути потребують дорожнє забезпечення із розгалуженою мережею доріг національного, регіонального та місцевого значення. Зміни, що відбуваються у дорожньому господарстві країни важко назвати позитивними (додаток У).

Не дивлячись на те, що довжина доріг із твердим покриттям І категорії збільшилася на 1,6 %, загальна протяжність доріг із твердим покриттям в аналізованому періоді скоротилась на 0,6 %. Слід відмітити, що незначні позитивні зміни у збільшенні довжини доріг з твердим покриттям України стосуються виключно доріг національного значення. Натомість довжина доріг

регіонального та місцевого значення (III-V категорії) в аналізованому періоді залишилася без змін, або навіть зменшилась. У Херсонській області довжина доріг з твердим покриттям фактично не зазнала змін (додаток Ф).

Протягом 2017-2019 рр. найбільших втрат зазнали дороги III категорії, їх довжина скоротилася майже на 4 %. Дороги I та IV категорії мали, хоч і невелику, але позитивну динаміку. Отже, дефіцит розгалуженої мережі автомобільних доріг регіонального та місцевого значення – не єдина проблема транспортного забезпечення розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Херсонського регіону. Не меншою, а можливо й більшою проблемою є стан дорожнього покриття.

Результати оцінки розвитку туристичної інфраструктури Херсонського регіону узагальнемо у додатку Х.

Таким чином, зробимо висновок, що основу туристичної інфраструктури Херсонської області складають засоби колективного розміщення. Протягом аналізованих років їх загальна кількість скорочується, але їх середня місткість зростає. Тенденцією 2017-2019 рр. є зростання номерного фонду готелів та аналогічних засобів розміщення другої категорії. Матеріальна база туризму області потребує реконструкції, істотного розширення мережі туристичних об'єктів та послуг, фінансової фондової підтримки, розробки спільних державно-приватних програм з оновлення та реконструкції.

2.3 Основні напрями удосконалення розвитку туризму в регіоні

Не дивлячись на здобутки Херсонської області в процесі розвитку туристичної сфери, нами виявлено наступні проблеми:

1. Низький рівень розвитку сучасної туристично-інформаційної інфраструктури та індустрії гостинності міста та області:

- а) невідповідність туристичної інфраструктури та послуг сучасним вимогам технічної та функціональної якості;

б) неналежна поінформованість потенційних туристів про можливості використання наявних туристичних ресурсів;

в) недостатній рівень розвитку туристичної діяльності на об'єктах історико-культурної спадщини та територіях, інших туристично привабливих об'єктах тощо.

2. Недостатнє маркетингове просування туристичного продукту на українському та міжнародному туристичних ринках:

а) недосконалість та низька ефективність маркетингової політики у сфері туризму;

б) слабка промоційна політика щодо можливостей, туристичного потенціалу міст та області.

3. Відсутність туристичних операторів, які безпосередньо та цілеспрямовано працюють на внутрішній туризм.

4. Занедбаний стан пам'яток архітектури.

5. Недостатньо зовнішнього підсвічування туристичних об'єктів, історичних будівель, державних установ, банків тощо.

6. Недосконалість статистики туристичної галузі.

На вирішення зазначених проблем пропонуємо наступні напрямки:

1. Напрями, які спрямовані на обласний рівень керування з метою загального інфраструктурного розвитку території:

а) для реалізації екскурсійних заходів необхідно підвищити транспортну доступність туристичних об'єктів області;

б) потрібно стимулювати роботу та розвиток пріоритетних для оздоровчого туризму видів діяльності, до яких входять харчова галузь, сфера побутових і транспортних послуг, облаштованість інфраструктури автомобільних доріг, розвиток кінного туризму, пасічницьких господарств;

в) залучення в процес формування туристичного продукту (особливо щодо організації екскурсійної діяльності) місцевого населення, для чого необхідна державна підтримка у формі дотацій і податкових пільг.

2. Напрями з благоустрою території та організації дозвілля туристів за

допомогою спільних зусиль баз відпочинку, санаторіїв, приватних садиб і господарств, місцевих жителів:

а) детальне пророблення маршрутів туристських стежок, підтримка їх у належному виді (ремонт ослонів, обладнання зупинок урнами й плакатами, розміщення інформації про наявні туристські тропи в оздоровчих установах, установка стендів з інтерактивними картами маршрутів, забезпечення інформаційними матеріалами відвідувачів туристських стежок (з інформацією про флору і фауну місцевості, історичними фактами й легендами));

б) розробка більш екстремальних маршрутів для приїжджаючої молоді та дітей (наприклад, мотузкового парку на деревах), а також будівництво майданчиків для прийняття сонячних ванн; відкриття пунктів прокату велосипедів у літній період;

в) розробка програм рибальських, екологічних турів і екскурсій;

д) розширення комплексу оздоровчих послуг у результаті використання всього потенціалу природних рекреаційних ресурсів Херсонської області, а саме сульфідної мулової грязі, морської води, кліматичних ресурсів, дендрофлористичних ресурсів.

Зазначимо, що ресурсний потенціал територій регіону на сьогодні недостатньо використовується, зокрема у структурі зеленого туризму. Основними причинами недостатнього розвитку зеленого туризму в області є: обмеженість і нерівність доступу власників зелених комплексів до ресурсів (землі, приміщень, кредитів); складність залучення фінансових ресурсів та інвестицій, відсутність довгострокового кредитування, нерозвиненість небанківського сектору фінансових послуг; малоефективна політика державного фінансування та кредитування цієї сфери, брак стартового капіталу й обігових коштів; складна система оподаткування, значний податковий тиск і тінізація економіки; недостатній інформаційно-рекламний супровід туристичної діяльності на внутрішньому й, особливо, зовнішньому ринках; неефективність існуючої інфраструктури підтримки зеленого туризму; відсутність науково обґрунтованих рекомендацій щодо раціонального

використання природних територій курортів, їх моніторингу та прогнозування розвитку; низька ефективність діючих механізмів заохочення до будівництва та реконструкції агроосель, сільських садиб зеленого туризму; недостатність зусиль органів державної та місцевої влади щодо пошуку платоспроможних інвесторів, неузгодженість дій адміністративних підрозділів і бюрократичні перепони в процесі затвердження проектів, виділення земельних ділянок, будівництва об'єктів сільського зеленого туризму, дозвілля та розваг, інфраструктури з обслуговування рекреаційної діяльності тощо заважають розвитку зеленого туризму.

У зв'язку з цим пропонуємо новий екскурсійний туристичний маршрут «Зеленими стежками Херсонщини», який буде розроблятися на базі туристичного агентства «Корсар». Головними пунктами маршруту, розробленого туру «Зеленими стежками Херсонщини», є:

1. Садиба «Водний лабіринт» (м. Херсон, Озеро Шпакове) надає комплекс послуг із катання на байдарках на різну відставнь.

2. Комплекс риболовлі «Рибацький стан» (Херсонська обл., с. Велетенське) надає широкий комплекс послуг: проживання, риболовлі тощо.

3. Заміський комплекс «Grand Prix» (вул. Бойко, 83, Праві Саги, Херсонська область). До послуг відносяться: сімейний відпочинок; пікніки на природі; номери з усіма зручностями; банний комплекс; прогулянки верхи на коні, уроки верхової їзди; міні-зоопарк; тренінг.

4. Зелена садиба «Казка Олешья» (м. Цюрюпінск, с. Нечаєво). До послуг відносяться: сімейний відпочинок; пікніки на природі; номери з усіма зручностями; банний комплекс.

5. Зелена садиба «Любашин хуторок» (с. Велика Кардашинка, вул. Українська, 128). До послуг відносяться: сімейний відпочинок; пікніки на природі; номери з усіма зручностями.

6. Садиба «Голопристанські мазанки». До послуг відносяться: сімейний відпочинок; пікніки на природі; номери з усіма зручностями; банний комплекс.

7. Садиба «Лукомор'є» (Херсонська область,

Голопристанський район, с. Кардашинка). До послуг відносяться: сімейний відпочинок; пікніки на природі; номери з усіма зручностями; банний комплекс.

8. Риболовецько-мисливська садиба «Трофей» знаходиться біля заливу Збур'ївський кут. На території садиби є комфортні номери з усіма зручностями та апартаменти для великої компанії, затишні альтанки, простора їдальня. Чистота і прохолода, зручні альтанки, великий мангал, мальовничий ландшафтний дизайн. У садибі надаються послуги з полювання та риболовлі.

9. Чорноморський біосферний заповідник. розташований на території та акваторії Херсонської та частково Миколаївської областей України. Як установа, ЧБЗ підпорядкований НАН України. Чорноморський заповідник створений 1927 р. для вивчення й охорони природного середовища, зокрема масового гніздування та міграцій птахів. На час створення його площа становила 27 тис. га. Станом на 1976 рік, вона збільшилась до 64 806 га.

Чорноморський заповідник складається з 3 ділянок: лісостепової, приморської та острівної.

Мета створення туру – розвиток зеленого туризму на Херсонщині.

Завданнями створення туру «Зеленими стежками Херсонщини» є:

- задоволення попиту споживачів на зелений туристичний продукт;
- формування образу Херсонщини як центру зеленого туризму в свідомості споживача;
- диверсифікація регіонального туристичного продукту шляхом розвитку зеленого туризму.

У вартість включено: зустріч на вокзалі, трансфер у готель, проживання в готелі, вартість екскурсій, страховка.

У вартість не включено: проїзд до Херсона і назад; додаткові екскурсії; придбання сувенірів; особисті витрати, харчування.

Програма обслуговування туристів під час туру ««Зеленими стежками Херсонщини»».

1-й день. Збір групи біля туристичної кав'ярні «ХерсON». Приїзд у садибу «Водний лабіринт». Обід у кафе «Черчіль. Розміщення у комплексі риболовлі

«Рибацький стан». Риболовля. Вечеря. Вільний час. Нічліг.

2-й день. Сніданок. Екскурсія у заміський комплекс «Grand Prix». Обід. Екскурсія у зеленій садибі «Казка Олешья». Катання на квадроциклах. Розміщення в зеленій садибі «Любашин хуторок». Вечеря. Вільний час. Нічліг.

3-й день. Сніданок. Екскурсія по садибі «Голопристанські мазанки». Обід. Екскурсія по садибі «Лукомор'є» та величних берегах Дніпровських плавнів. Розміщення у садибі «Трофей». Вечеря. Вільний час. Нічліг.

4-й день. Сніданок. Екскурсія по садибі та риболовля на карпа, щуку та сома. Екскурсія до Чорноморського біосферного заповідника. Обід у «Гранд кафе». Виїзд до м. Херсон.

Маршрут – лінійний: м. Херсон – с. Велетенське – с. Праві Саги – м. Нечаєво – с. Велика Кардашинка – м. Гола Пристань – С. Стара Збур'ївка – м. Херсон.

Форма – маршрутно-транспортний.

У якості транспортного засобу використовується автобус.

Схема маршруту туру «Зеленими стежками Херсонщини» 01.05.21 – 05.05.21.

1-й день

09:00 збір групи біля туристичної кав'ярні «ХерсОН» (вул. Суворова, 8).

09:30 Виїзд у садибу «Водний лабіринт» (м. Херсон, Озеро Шпакове).

09:45 Приїзд у садибу «Водний лабіринт» (м. Херсон, Озеро Шпакове), (рисунок 2.3.1).

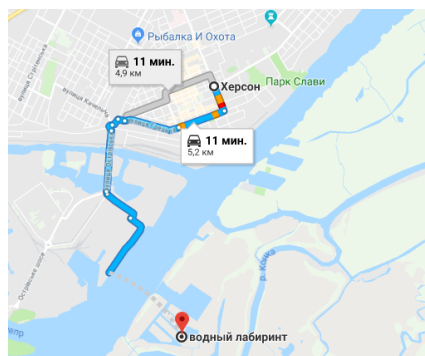

Рис. 2.3.1. Туристичний маршрут «Туристична кав'ярня «ХерсОН» - садибу «Водний лабіринт»)

10:00 Прогулянка на байдарках (м. Херсон набережна вул. Ушакова – третій затон – стоянка на повороті р. Перебійна та Чортове коліно. Довжина маршруту 3 км. Доступно усім фізично невідготтовленим людям. Радіальні виходи: р. Спортивна Конка – озеро Кругле, 6 км).

14:00 Виїзд на обід у кафе «Черчіль» (м. Херсон, пр-т. Кутузова, 8).

14:20 Приїзд на обід у кафе «Черчіль» (рисунок 2.3.2).

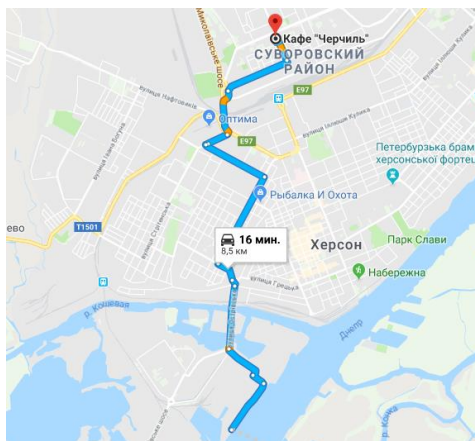

Рис. 2.3.2. Схема маршруту «Садиба «Водний лабіринт» - кафе «Черчіль»)

15:20 Виїзд у комплекс риболовлі «Рибацький стан» (Херсонська обл., с. Велетенське).

16:00 Приїзд у комплекс риболовлі «Рибацький стан» (рисунок 2.3.3).

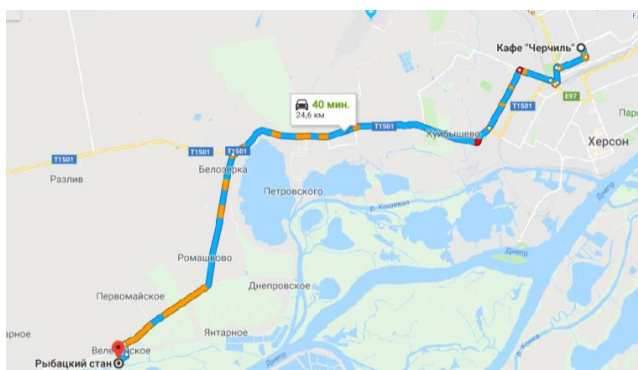

Рис. 2.3.3. Схема маршруту «Кафе «Черчіль» - комплекс риболовлі «Рибацький стан»»

16:30 Розміщення у комплексі риболовлі «Рибацький стан».

17:00 Риболовля комплекс риболовлі «Рибацький стан».

19:00 Вечеря у комплексі риболовлі «Рибацький стан».

20:00 Вільний час. Нічліг.

2-й день

08:00 Сніданок у комплекс риболовлі «Рибацький стан».

09:00 Виїзд з речами в м. Олешки, с. Праві Саги, заміський комплекс «Grand Prix» (вул. Бойко, 83, Праві Саги, Херсонська область).

10:00 Приїзд в м. Олешки, с. Праві Саги, заміський комплекс «Grand Prix» (рисунок 2.3.4).

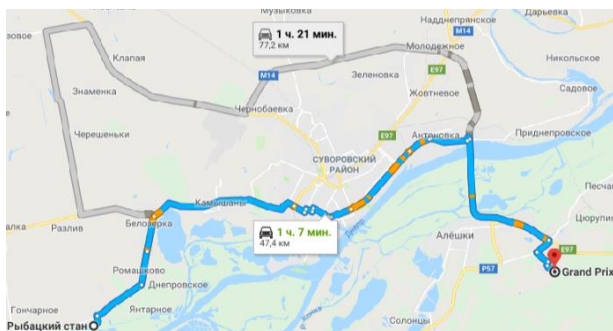

Рис. 2.3.4. Схема маршруту «комплекс риболовлі «Рибацький стан»»
- заміський комплекс «Grand Prix»

10:10 Екскурсія по комплексу та на кінний завод.

12.40 Вільний час.

13.00 Обід у заміському комплексі «Grand Prix».

14.00 Виїзд в м. Цюрюпінск, с. Нечаєво, зелену садибу «Казка Олешья».

14.20 Приїзд в м. Цюрюпінск, с. Нечаєво, зелену садибу «Казка Олешья» (рисунок 2.3.5).

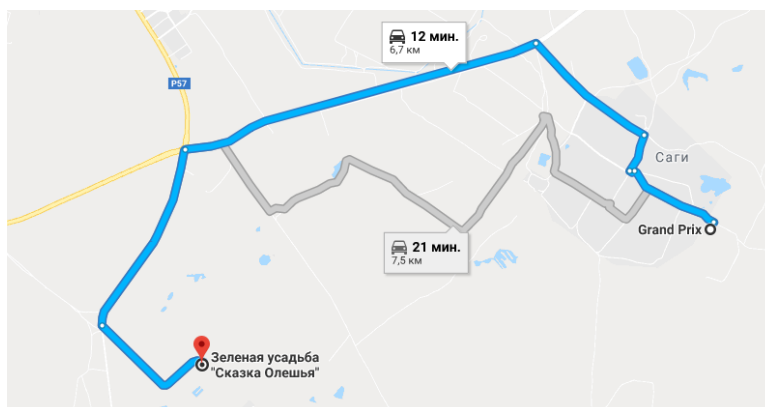

Рис. 2.3.5. Схема маршруту «Заміський комплекс «Grand Prix» - зелена садиба
«Казка Олешья»

- 14.30 Експерсія у зеленій садибі «Казка Олешья».
- 15.30 Катання на квадроциклах.
- 16.30 Вільний час.
- 17.00 Виїзд у с. Велика Кардашинка в зелену садибу «Любашин хуторок».
- 17.35 Приїзд у с. Велика Кардашинка в зелену садибу «Любашин хуторок» (вул. Українська, 128), (рисунок 2.3.6).

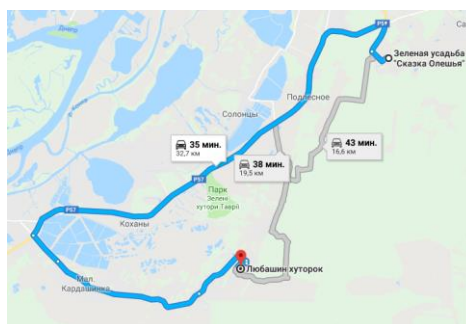

Рис. 2.3.6. Схема маршруту зелена садиба «Казка Олешья» - зелена садиба «Любашин хуторок»

- 17.40 Розміщення в зеленій садибі «Любашин хуторок».
- 18.00 Експерсія по зеленій садибі «Любашин хуторок».
- 19.00 Вечеря у садибі «Любашин хуторок».
- 20.00 Вільний час. Нічліг
- 3-й день*
- 08.00 Сніданок у зеленій садибі «Любашин хуторок».
- 09.00 Виїзд із зеленої садиби «Любашин хуторок» із речами до садиби «Голопристанські мазанки» (м.Гола Пристань, вул. Лугова,14).
- 09.20 Приїзд до садиби «Голопристанські мазанки» (рисунок 2.3.7).

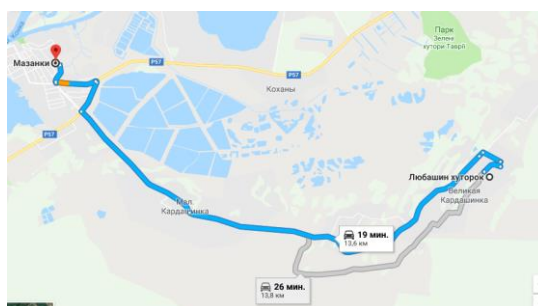

Рис. 2.3.7 – Схема маршруту «Любашин хуторок» - садиба «Голопристанські мазанки»

09:40 Експерсія по садибі «Голопристанські мазанки».

10:30 Відвідання дерев'яної бані у садибі.

13:00 Обід у садибі «Голопристанські мазанки».

14:00 Виїзд із садиви «Голопристанські мазанки» та переїзд до садиви «Лукомор'є».

15:30 Приїзд до садиви «Лукомор'є» (Херсонська область, Голопристанський район, с. Кардашинка), (рисунк 2.3.8).

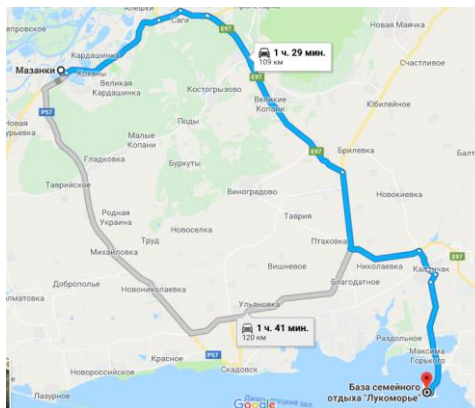

Рис. 2.3.8. Схема маршруту «Садива «Голопристанські мазанки» - садива «Лукомор'є»

15:40 Експерсія по садибі «Лукомор'є» та величних берегах Дніпровських плавнів.

17:00 Виїзд із садиви «Лукомор'є» та переїзд до «риболовецько-мисливської садиви «Трофей» (вул. Набережна, 168, Стара Збур'ївка, Херсонська область).

18:50 Приїзд до «риболовецько-мисливської садиви «Трофей» (рис. 2.3.9).

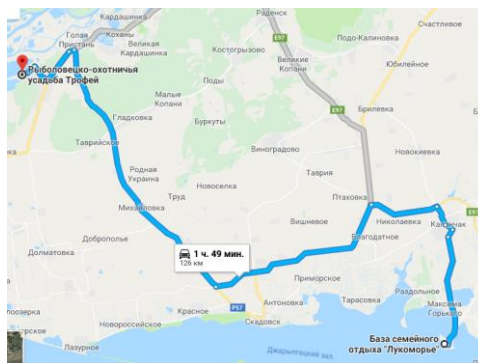

Рис. 2.3.9 – Схема маршруту «Садива «Лукомор'є» - «риболовецько-мисливська садива «Трофей»

19:00 Розміщення у садибі «Трофей».

19:30 Вечеря у «риболовецько-мисливській садибі «Трофей».

20:30 Вільний час. Нічліг.

4-й день

08:00 Сніданок у «риболовецько-мисливській садибі «Трофей».

09:00 Екскурсія по садибі та риболовля на карпа, щуку та сома.

11:00 Виїзд із садиби з речами.

11:30 Переїзд на екскурсію до Чорноморського біосферного заповідника.

12:00 Приїзд до Чорноморського біосферного заповідника (рис. 2.3.10).

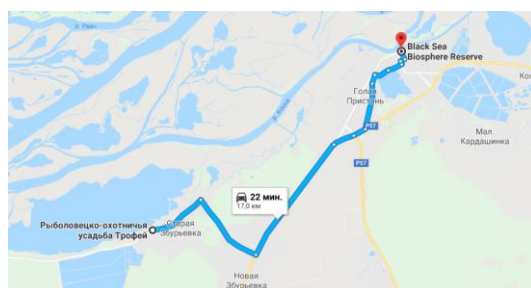

Рис. 2.3.10. Схема маршруту «Риболовецько-мисливська садиба «Трофей» - Чорноморський біосферний заповідник»

12:20 Екскурсія по Чорноморському біосферному заповіднику.

15:20 Вільний час

16:00 Обід у «Гранд кафе» (за власні кошти).

17:00 Виїзд до м. Херсон.

17:45 Приїзд до м. Херсон до туристичної кав'ярні «ХерсОН» (вул. Суворова, 8), (рис. 2.3.11).

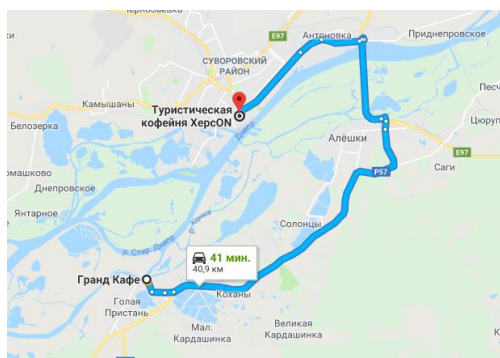

Рис. 2.3.11. Схема маршруту «Чорноморський біосферний заповідник» - туристична кав'ярня «ХерсОН»

Розрахунок туру проводиться з урахуванням того, що група складається з 10 осіб. Планується реалізовувати по 3-4 тури на місяць. Калькуляція туру «Зеленими стежками Херсонщини» наведена у таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1

Калькуляція туру «Зеленими стежками Херсонщини» [розраховано автором]

№	Назва статті	Вартість за обиницю, грн	Кількість (од., діб)	Загальна вартість, грн
1.	Вартість проживання - 2-місний номер (стандарт)			
	- «Рибацький стан»	294,58	1	294,58
	- «Любашин хуторок»	267,80	1	267,80
	- «Трофей»	321,36	1	321,36
2.	Вартість харчування:			
	- Сніданок	80,34	4	321,36
	- Обід	80,34	4	321,36
	- Вечеря	80,34	3	241,02
3.	Вартість проїзду:	495,43	1	495,43
4.	Трансфер:	465,97	1	465,97
5.	Екскурсійна програма:			
5.1.	Екскурсія у зеленій садибі «Водний лабіринт.	267,80	1	267,80
5.2.	Екскурсія у комплексі «Рибацький стан».	321,36	1	321,36
5.3.	Екскурсія у комплексі «Grand Prix»	401,70	1	401,70
5.4.	Екскурсія у зеленій садибі «Казка Олешья».	267,80	1	267,80
5.5.	Екскурсія у зеленій садибі «Любашин хуторок».	267,80	1	267,80
5.6.	Екскурсія у зеленій садибі «Голопристанські мазанки».	267,80	1	267,80
5.7.	Екскурсія у зеленій садибі «Лукомор'є».	267,80	1	267,80
5.8.	Екскурсія у зеленій садибі «Трофей».	267,80	1	267,80
5.9.	Екскурсія по Чорноморському біосферному заповіднику.	149,97	1	149,97
6.	Страховання:	99,09	1	99,09
Загальна вартість туру:				5307,80

Таким чином, загальна вартість туру «Зеленими стежками Херсонщини» на 4 дні становить 5307,80 грн.

Інформаційний супровід туру «Зеленими стежками Херсонщини»

втілюється у підготовці спеціальної технологічної документації, що покликана повністю описати сам тур, процеси його виробництва й послуги, що надаються туристам. Це необхідно для чіткої, оперативної й гнучкої роботи співробітників фірми, а також для можливості постійного контролю за змістом туру, його виконанням і для роботи над його вдосконалюванням.

Інформаційний супровід для туру «Зеленими стежками Херсонщини» включає: технологічну карту туристської подорожі за маршрутом (додаток Ч), графік завантаження туристського підприємства групами туристів на певний час, інформаційний листок до путівки туристської подорожі (додаток Ш), ваучер (додаток Щ), лист бронювання (додаток Ю), бланки договорів з клієнтами - турагентами на придбання туру (додаток Я), договори з партнерами – постачальниками послуг (готелями, транспортними компаніями, екскурсійними бюро тощо), опис маршруту, графік руху за маршрутом, карта-схема маршруту, текст шляхової інформації (для автобусних турів), опис технологічних особливостей туру, тексти пам'яток для туристів, довідкові матеріали по маршруту, варіанти рекламних проспектів і буклетів, прайс-листи.

Розроблений тур «Зеленими стежками Херсонщини» дасть неоціненну можливість пізнання «зеленої» Херсонщини як високорозвиненої соціальної за своєю суттю області з конкурентоспроможною економічною й демократичною організацією всіх інститутів.

У разі наявності конкурентних пропозицій на туристичному ринку туристичне агенство «Корсар» повинне виділити і позиціонувати ряд конкурентних переваг розроблюваного туру «Зеленими стежками Херсонщини» для того, щоб тур вигідно вирізнявся на тлі конкурентних пропозицій. Це є диференціація в маркетингу. Диференціація необхідна у проектній діяльності з кількох причин: вона дозволяє споживачам реально оцінити переваги пропозицій різних туроператорів; це додатковий фактор підвищення привабливості туру; диференціація демонструє орієнтацію туру на певних споживачів.

Підстави для диференціації туру «Зеленими стежками Херсонщини»:

унікальні можливості місць відпочинку; унікальність транспортного обслуговування (послуги перевірених перевізників); унікальні послуги готелів, проживання в яких пропонується у турі; унікальність пропонованих у турі екскурсій; унікальність сервісних послуг туроператора (миттєве підтвердження заявок, власний блок місць в засобах розміщення); позитивний імідж туроператора.

Дослідивши ринок туристичних продуктів, які пропонують фірми Херсонщини, ми побачили, що жодна фірма не має подібних турів. Перевага даного туру в тому, що турист може відвідати не лише «зелені» місця області, а й отримати екскурсійні послуги, що дасть можливість провести вільний час більш цікаво та пізнавально.

Таким чином, розвиток оздоровчого туризму в Херсонській області має резерви для модернізації за такими напрямками:

- а) прискорений розвиток морського, річкового та авіаційного транспорту;
- б) розширення інформаційного обміну в індустрії оздоровчого туризму;
- в) включення формування оздоровчого туризму в пріоритети економічного розвитку області;
- д) розробка єдиної концепції безперервної підготовки кадрів для індустрії оздоровчого туризму з урахуванням вимог ринку;
- е) розширення спектру оздоровчих послуг для створення сильних конкурентних переваг.

Таким чином, запропоновані напрями перетворюють індустрію туризму в Херсонській області на прибуткову, та високоефективну галузь регіональної економіки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

За результатами проведеної комплексної оцінки стану розвитку туризму в Херсонській області автором сформовано комплекс узагальнюючих висновків.

1. Встановлено соціально-економічні чинники розвитку туризму в регіоні. З'ясовано, що на розвиток туристичної діяльності в Херсонській області позитивно впливає порівняно високий рівень соціально-економічного розвитку регіону і, відповідно, рівень життя населення, його високий освітньо-культурний рівень, відповідний рівень розвитку туристичної інфраструктури.

Чинниками, які негативно впливають на розвиток туристичної діяльності у області є: низький рівень доходів і платоспроможного попиту населення; низький рівень розвитку туристичної інфраструктури; незадовільна якість транспортного обслуговування.

2. Проаналізовано природно-ресурсну базу розвитку туризму в регіоні. Виявлено, що Херсонська область має значні можливості, щоб увійти до найбільш розвинутих у туристичному відношенні регіонів Європи: вигідне геополітичне розташування; комфортні мікрокліматичні умови; різноманітний ландшафт; унікальну флору та фауну; достатні природно-оздоровчі ресурси. Також регіон володіє великим потенціалом для розвитку водного, сільського, зеленого, екологічного туризму.

3. Розглянуто історико-культурні ресурси регіону як чинник розвитку туристичної діяльності. Встановлено, що для території Херсонської області характерним є суттєва просторова диференціація у забезпеченості історико-культурними пам'ятками, що тісно пов'язане з історією освоєння регіону. Редукція даних щодо їх просторового розподілу дозволила згрупувати наявні пам'ятки в дві групи (з робочими назвами «середньовіччя» та «колонізаційна»).

Зазначимо також, що не дивлячись на те, що у більшості районів Херсонської області відмічається високий, та середній рівень розвитку туризму, значною проблемою розвитку його туристичного комплексу недостатньо ефективного використання потужності туристичної галузі Херсонщини. Так, за

оцінкою експертів потужність туристичної галузі даного регіону використовується лише на 50-60 %. З огляду на це можна вважати, що на Херсонщині є значні резерви для розширення туристичної діяльності.

4. Проведено оцінку організації туристичної діяльності у регіоні. Виявлено, що у туристичній галузі Херсонської області відбуваються процеси розвитку конкуренції на основі діяльності суб'єктів туризму – туроператорів, турагентів фізичних та юридичних осіб. Динаміка показує, що найбільшу питому вагу мають туристи, охоплені внутрішнім туризмом. Тенденції розвитку видів туризму за метою поїздки як у юридичних, так і у фізичних осіб, схожі – переважає відпочинок і дозвілля при низькому рівні розвитку інших видів туризму.

Головною проблемою недостатнього розвитку туризму в Херсонській області є відсутність організованої системи заходів з боку державної, міської та обласної влади.

5. Досліджено особливості розвитку туристичної інфраструктури в регіоні. З'ясовано, що основу туристичної інфраструктури Херсонської області складають засоби колективного розміщення. Протягом аналізованих років їх загальна кількість скорочується, але їх середня місткість зростає. Тенденцією 2017-2019 рр. є зростання номерного фонду готелів та аналогічних засобів розміщення другої категорії. Матеріальна база туризму області потребує реконструкції, істотного розширення мережі туристичних об'єктів та послуг, фінансової фондової підтримки, розробки спільних державно-приватних програм з оновлення та реконструкції.

До основних проблем, які впливають на розвиток туризму в Херсонській області віднесено:

а) низький рівень розвитку сучасної туристично-інформаційної інфраструктури та індустрії гостинності міста та області: невідповідність туристичної інфраструктури та послуг сучасним вимогам технічної та функціональної якості; неналежна поінформованість потенційних туристів про можливості використання наявних туристичних ресурсів; недостатній рівень

розвитку туристичної діяльності на об'єктах історико-культурної спадщини та територіях, інших туристично привабливих об'єктах тощ;

б) недостатнє маркетингове просування туристичного продукту на українському та міжнародному туристичних ринках: недосконалість та низька ефективність маркетингової політики у сфері туризму; слабка промоційна політика щодо можливостей, туристичного потенціалу міст та област;

в) відсутність туристичних операторів, які безпосередньо та цілеспрямовано працюють на внутрішній туризм;

д) занедбаний стан пам'яток архітектури;

е) недостатньо зовнішнього підсвічування туристичних об'єктів, історичних будівель, державних установ, банків тощо;

ж) недосконалість статистики туристичної галузі.

6. Запропоновано основні напрями удосконалення розвитку туризму в регіоні. До яких віднесено:

а) напрями, які спрямовані на обласний рівень керування з метою загального інфраструктурного розвитку території: для реалізації екскурсійних заходів необхідно підвищити транспортну доступність туристичних об'єктів області; потрібно стимулювати роботу та розвиток пріоритетних для оздоровчого туризму видів діяльності, до яких входять харчова галузь, сфера побутових і транспортних послуг, облаштованість інфраструктури автомобільних доріг, розвиток кінного туризму, пасічницьких господарств; залучення в процес формування туристичного продукту (особливо щодо організації екскурсійної діяльності) місцевого населення, для чого необхідна державна підтримка у формі дотацій і податкових пільг;

б) напрями з благоустрою території та організації дозвілля туристів за допомогою спільних зусиль баз відпочинку, санаторіїв, приватних садиб і господарств, місцевих жителів: детальне пророблення маршрутів туристських стежок, підтримка їх у належному виді (ремонт ослонів, обладнання зупинок урнами й плакатами, розміщення інформації про наявні туристські тропи в оздоровчих установах, установка стендів з інтерактивними картами маршрутів,

забезпечення інформаційними матеріалами відвідувачів туристських стежок (з інформацією про флору і фауну місцевості, історичними фактами й легендами)); розробка більш екстремальних маршрутів для приїжджаючої молоді та дітей (наприклад, мотузкового парку на деревах), а також будівництво майданчиків для прийняття сонячних ванн; відкриття пунктів прокату велосипедів у літній період; розробка програм рибальських, екологічних турів і екскурсій; розширення комплексу оздоровчих послуг у результаті використання всього потенціалу природних рекреаційних ресурсів Херсонської області, а саме сульфідної мулової грязі, морської води, кліматичних ресурсів, дендрофлористичних ресурсів.

в) запропоновано новий екскурсійний туристичний маршрут «Зеленими стежками Херсонщини», який надасть неоціненну можливість пізнання «зеленої» Херсонщини як високорозвиненої соціальної за своєю суттю області з конкурентоспроможною економічною й демократичною організацією всіх інститутів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова А. М. Інфографіка географії Херсонської області 2001-2017 рр. Херсон : Вишемирський В. С., 2019. 15 с.
2. Арбузова Ю. В., Яковенко В. Д. Стан та перспективи розвитку туризму в Херсонській області. Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. 2013. Вип. 1(2). С. 271-278.
3. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2009. 400 с.
4. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України : методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : ВПЦ «Київ ун-т», 2014. 209 с.
5. Божко Л. Д. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України. Київ : Освіта, 2015. Вип. 32. С. 13-15.
6. Бондаренко М. П. Туристичний сектор економіки України : реалії та перспективи. Економіка і прогнозування. 2015. № 1. С. 104-119.
7. Бурова О. Б. Сільський зелений туризм як один із напрямків підвищення рівня життя населення (на прикладі Херсонської області). Економіка. Фінанси. Право. 2015. №10(2). С. 7-9.
8. Василевська Я. В. Факторний аналіз при дослідженні туристсько-рекреаційних ресурсів Херсонської області. Наукові пошуки географічної громадськості: минуле, сьогодення, майбуття : Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 75-річчю утворення Луганської області (8-10 жовтня 2012 г., м. Луганськ). Луганськ: Вид-во ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2013. С.122-128.
9. Василевська Я. В. Використання бальних оцінок для визначення рекреаційного потенціалу (на прикладі Херсонської області). Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія : Геологія. Географія. Дніпропетровськ : 2015. № 3/2. С.103-107.
10. Василевська Я. В. Місце Херсонської області в санаторно-курортному комплексі України. Потенціал сучасної географії у розв'язанні проблем

розвитку регіонів : Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. молодих вчених, присвяченої 95-річчю Національної академії наук України, 3-5 жовтня 2013 р., м. Київ. Київ : Логос, 2013. 448 с. С. 44-49.

11. Василевська Я. В. Оцінка природно-рекреаційних ресурсів Херсонської області. Регіон-2013 : стратегія оптимального розвитку : Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Харків, 7-8 листопада 2013 р. / Гол. ред. колегії В.С. Бакіров. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. С. 399-401.

12. Василевська Я. В. Ретроспективний аналіз заселення Херсонщини як основи формування історико-культурних туристсько-рекреаційних ресурсів регіону. Збірник наукових праць «Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна : Геологія – Географія – Екологія». Випуск № 1033. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. С. 157-163.

13. Василевская Я. В. Классификация туристско-рекреационных ресурсов для их общественно-географической оценки. Теория и практика современной науки : Материалы VIII Международной научно-практической конференции, г. Москва, 26-27 декабря 2012 г. В 3 т.: т. III / Науч.-инф. издат. центр «Институт стратегических исследований». Москва : Изд-во «Спецкнига», 2012. С. 85-90.

14. Василевська Я. В. Природно-заповідний фонд Херсонської області як об'єкт рекреаційного природокористування. Часопис соціально-економічної географії : Міжрегіональний збірник наукових праць. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. Вип. 13 (2). С.125-128.

15. Василевська Я. В. Туризм як один із факторів розвитку Херсонської області. Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія «Геологія. Географія». 2018. Т. 16. № 3/2. С. 80-86.

16. Василевська Я. В. Територіальний розподіл туристсько-рекреаційних ресурсів Херсонської області (на основі кластерного аналізу). Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Сер. : Геологія – Географія – Екологія. 2013. № 1084. Вип. 39. С. 126-130.

17. Вознюк В. А. Статистичний щорічник Херсонської області за 2019 р.

Херсон : Головне управління статистики у Херсонській області. 2020. 412 с.

18. Галаченко О. О. Розвиток сфери санаторно-курортних послуг : регіональний аспект : монографія. Львів: Вид-во ПП «Арал», 2017. 360 с.

19. Галаченко О. О. Регіональна політика розвитку сфери санаторно-курортних послуг : Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил та регіональна економіка». ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України», Львів, 2019. 479 с.

20. Герасименко В. Г. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону: монографія. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.

21. Джерелюк Ю. О., Фролова Н. Є. Сучасний стан і тенденції розвитку туристичної галузі в Херсонській області. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 20(1). С. 142-146. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_20\(1\)__33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_20(1)__33) (дата звернення : 16.05.2021).

22. ДСТУ 28681.1-95 «Туристично-екскурсійне обслуговування. Туристичні послуги : Проектування туристичних послуг».

23. ДСТУ 28681.2-95 «Туристично-екскурсійне обслуговування. Туристичні послуги: Загальні вимоги».

24. ДСТУ 28681.3-95 «Туристично-екскурсійне обслуговування Туристичні послуги: вимоги із забезпечення безпеки туристів та екскурсантів».

25. ДСТУ 4268:2003 Послуги туристичні. Засоби розміщення. Загальні вимоги. Чинний від 2004-07-01. URL : <http://dbn.at.ua/load/normativy/dstu/5-1-0-941> (дата звернення : 17.05.2021).

26. ДСТУ 4269:2003 Послуги туристичні. Класифікація готелів. Чинний від 2004-07-01. URL : <http://dbn.at.ua/search/?q=4269%3A2003+> (дата звернення : 17.05.2021).

27. ДСТУ 4281:2004 Заклади ресторанного господарства. Класифікація. Чинний від 2004- 07-01. URL : <http://dbn.at.ua/load/normativy/dstu/5-1-0-939>

(дата звернення : 17.05.2021).

28. ДСТУ 4527:2006 Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення [Чинний від 2006-10-01]. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 28 с. (Національний стандарт України).

29. Екологічний паспорт Херсонської області. URL : https://menr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2017/Херсонської%20області%202017.pdf (дата звернення : 10.05.2021).

30. Карпінський С. Л., Воскресенська О. Є. Вплив екзогенних факторів на розвиток туристичної галузі Херсонської області та шляхи їх подолання. Причорноморські економічні студії. 2017. Вип. 23. С. 66-70. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2017_23_14 (дата звернення : 15.04.2021).

31. Кифяк В. Організація туристичної діяльності в Україні : навч. посіб. Чернівці : Книги – XXI, 2017. 300 с.

32. Колективні засоби розміщення в Україні у 2017 р. Статистична інформація. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 11.04.2021).

33. Колективні засоби розміщення в Україні у 2018 р. Статистична інформація. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 12.04.2021).

34. Колективні засоби розміщення в Україні у 2019 р. Статистична інформація. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 11.04.2021).

35. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254 к/96-ВР. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg> (дата звернення : 20.05.2021).

36. Крикунова В. М., Алещенко Л. О. Стратегічні пріоритети розвитку молодіжного підприємництва Херсонської області в сфері туристичного бізнесу. Таврійський науковий вісник. Серія «Економіка». 2020. № 4. С. 107 - 115

37. Кирилов Ю. Є., Грановська В. Г., Алещенко Л. О. Економічний механізм формування конкурентних переваг суб'єктів туристичної галузі. Економіка АПК. 2020. №5. С. 45-55.

38. Ковальов Д. В. Оцінка сучасного стану туристично-рекреаційного

потенціалу Херсонської області. Ефективна економіка. № 4. 2021. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/89.pdf.

39. Курорти та санаторії України. URL : sanikur.com/uk/sanatoriums (дата звернення : 10.05.2021).

40. Левицька І. В., Корж Н. В., Кізюн А. Г., Онищук Н. В. Стратегія регіонального розвитку туризму : монографія. Вінниця, 2013. 192 с.

41. Любіцева О. О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2017. 369 с.

42. Любіцева О. О. До питання термінології в туризмі. Географія та туризм. 2015. Вип. 3. С. 7-10.

43. Мальчикова Д. С., Машкова О. В. Оптимізація використання суспільно-історичних рекреаційно-туристичних ресурсів Херсонської області. Географія та туризм. 2016. Вип. 7. С. 50-54. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2010_7_16 (дата звернення 17.05.2021).

44. Маринич О. М., Шищенко П. Г. Фізична географія України : підручник. Київ : Вид-во «Знання», 2015. 511 с.

45. Марченко О. А. Суспільногеографічне обґрунтування раціонального використання та охорони рекреаційних ресурсів Херсонської області : дис. канд.геогр.наук. Одеса, 2013. 190 с.

46. Матвієнко Т. В. Моделювання та розробка методів проведення оцінки природно-ресурсних факторів для розвитку екологічного туризму (на прикладі Херсонської області). Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві, 2014, вип. 4(9). С. 126-137. URL : http://sbornik.college.ks.ua/downloads/sbornik4_9/pdf/16.pdf (дата звернення : 10.05.2021).

47. Машкова О. В. Організація туристичних подорожей в межах Херсонської області. Часопис соціально-економічної географії: зб. наук. пр. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Вип. 17(2). 2014. С. 124-128.

48. Мезенцев К. В. Регіональне прогнозування соціально-економічного розвитку : навч. посіб. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський

університет», 2014. 82 с.

49. Мельниченко О. А., Шведун В. О. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні : монографія. Харків : Вид-во НУЦЗУ, 2017. 153 с.

50. Мінерально-сировинна база Херсонської області. URL : <https://investinkherson.gov.ua/pro-region/mineralnosirovinna-baza-khersonskoyi-oblasti> (дата звернення : 11.04.2021).

51. Нємець К. А., Василевська Я. В. Спеціальні методи в суспільно-географічних дослідженнях туристсько-рекреаційних ресурсів (на прикладі Херсонської області). Регіональні проблеми України : географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць. Херсон : ПП Вишемирський, 2013. С. 152-157.

52. Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2017 р. Статистичний збірник. Київ, 2017. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 12.04.2021).

53. Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2018 р. Статистичний збірник. Київ, 2018. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 12.04.2021).

54. Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2019 р. Статистичний збірник. Київ, 2019. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 12.04.2021).

55. Орленко О. В. Стратегія розвитку курортів Херсонського регіону в умовах активізації туризму. СХІДНА ЄВРОПА : ЕКОНОМІКА, БІЗНЕС ТА УПРАВЛІННЯ. Вип. 6 (17). 2018. С. 75-78.

56. Орлова О. В., Ігнатенко А. О. Аналіз культурно-історичного рекреаційного потенціалу (на прикладі Херсонської області). Молодий вчений. 2018. № 4(2). С. 521-524. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_4\(2\)__39](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_4(2)__39) (дата звернення : 23.04.2021).

57. Офіційний сайт Головного управління статистики у Херсонській області. URL : <http://www.ks.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 23.04.2021).

58. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL :

www.ukrstat.gov.ua (дата звернення : 10.05.2021).

59. Офіційний сайт управління культури Херсонської області. URL : <https://go.kherson.ua/index.php> (дата звернення : 14.05.2021).

60. Парфіненко А. Ю., Волкова І. І., Щербина В. І. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні (у порівнянні з країнами центральної Європи). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2018. № 7. С. 130-135.

61. Програма розвитку туризму та курортів у Херсонській області на 2019-2021 роки. URL : <https://visitkherson.gov.ua/regionalni-programi/programa-rozvitkukurizmu-ta-kurortiv-u-xersonskij-oblasti-na-2019-2021-roki> (дата звернення : 11.05.2021).

62. Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : Наказ Міністерства охорони навколишнього середовища України від 22.06.2009 № 330. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-09> (дата звернення : 27.05.2021).

63. Про курорти : Закон України від 05.10.2010 р. № 2026-III в редакції від 04.11.2018 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14> (дата звернення : 11.05.2021).

64. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95 ВР зі змінами та доповненнями. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр> (дата звернення : 15.05.2021).

65. Рудик Г. С. Рельєф і природно-ресурсний потенціал (на прикладі Херсонської області). Наукові записки Херсонського відділу українського географічного товариства. Херсон, 2019. Вип. 11. С. 135-140.

66. Семенов В. Ф., Литовка А. О. Управління туристичним ринком регіону в сучасних умовах (на прикладі Одеської області). Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 13. С. 309-314.

67. Соціально-економічний аналіз Херсонської області. URL : <https://khoda.gov.ua> (дата звернення : 12.05.2021).

68. Статистичний збірник «Транспорт України». Київ : Державна служба

статистики України. 2015-2019.

69. Стафійчук В. І. Рекреалогія : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2018. 264 с.

70. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Розпорядження від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80> (дата звернення : 15.05.2021).

71. Талалай В. В. Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Україні. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інновації та науковий потенціал світу». Вінниця : Видавництво-друкарня «Діло». 2015. С.18-20.

72. Туристичний барометр України. URL : <http://www.ntoukraine.org/assets/files/ntou-barometer-2020.pdf>. (дата звернення : 09.05.2021).

73. Туристична діяльність в Україні у 2017 р. Статистична інформація. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 09.05.2021).

74. Туристична діяльність в Україні у 2018 р. Статистична інформація. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 07.05.2021).

75. Туристична діяльність в Україні у 2019 р. Статистична інформація. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення : 15.05.2021).

76. Фесенко Г. О., Алещенко Л. О. Інвестиційна складова ефективного розвитку туристичного бізнесу. Ефективна економіка. 2020. № 12. – URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8409> (дата звернення : 12.04.2021).

77. Херсонщина туристична. URL : <https://investinkherson.gov.ua/pro-region/khersonshchyna-turystychna> (дата звернення : 18.04.2021).

78. Цибуленко Л. О. Херсонщина : від найдавніших часів до сьогодення : навч.-метод. посіб. Херсон : Вишемирський В. С., 2017. 417 с.

79. Шандова Н. В., Билим О. С. Ресурсне забезпечення оздоровчого туризму. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2018. Вип. 31. С. 12-16. URL :

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2018_31_5 (дата звернення : 14.04.2021).

80. Яровий В. Ф. Оцінка обсягів туристичної діяльності та напрямів її удосконалення у Херсонській області. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ. Вип. 15. 2017. С. 68-71.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А1

Основні характеристики адміністративно-територіального устрою області [67]

Найменування району, міста	Населення, тис. осіб	Територія тис. кв. км	Щільність населення, осіб / кв. км	Об'єднані територі- альні громади	Міста		Селища міського типу	Сільські населені пункти
					Усього	у тому числі обласного значення		
Херсонська область	1047,0	28,461	37	30	9	4	31	658
Бериславський	47,2	1,721	27	3	1	-	1	41
Білозерський	65,8	1,534	43	3	-	-	1	56
Великолепетиський	16,4	1,000	16	-	-	-	1	12
Великоолександрівський	25,3	1,540	16	1	-	-	4	54
Верхньорогачицький	11,6	0,915	13	-	-	-	1	20
Високопільський	14,8	0,701	21	2	-	-	2	34
Генічеський	59,1	3,008	20	-	1	-	2	65
Голопристанський	45,3	3,411	13	4	-	-	-	51
Горностаївський	19,5	1,018	19	2	-	-	1	28
Іванівський	13,6	1,120	12	1	-	-	1	27
Каланчацький	21,3	0,916	23	2	-	-	2	20
Каховський	35,4	1,451	24	4	-	-	1	43
Нижньосірогозький	15,6	1,209	13	-	-	-	1	24
Нововоронцовський	20,9	1,005	21	-	-	-	1	19
Новотроїцький	35,2	2,298	15	-	-	-	2	42
Олешківський	71,0	1,759	40	3	1	-	2	28
Скадовський	47,1	1,456	32	-	1	-	1	37
Чаплинський	34,8	1,722	20	4	-	-	2	39
м. Гола Пристань (міськрада)	14,5	...	х	-	1	1	-	1
м. Каховка	36,3	0,031	1171	-	1	1	-	-
м. Нова Каховка (міськрада)	66,9	0,223	300	1	2	1	1	8
м. Херсон (міськрада)	329,4	0,423	779	-	1	1	4	9

Додаток Б

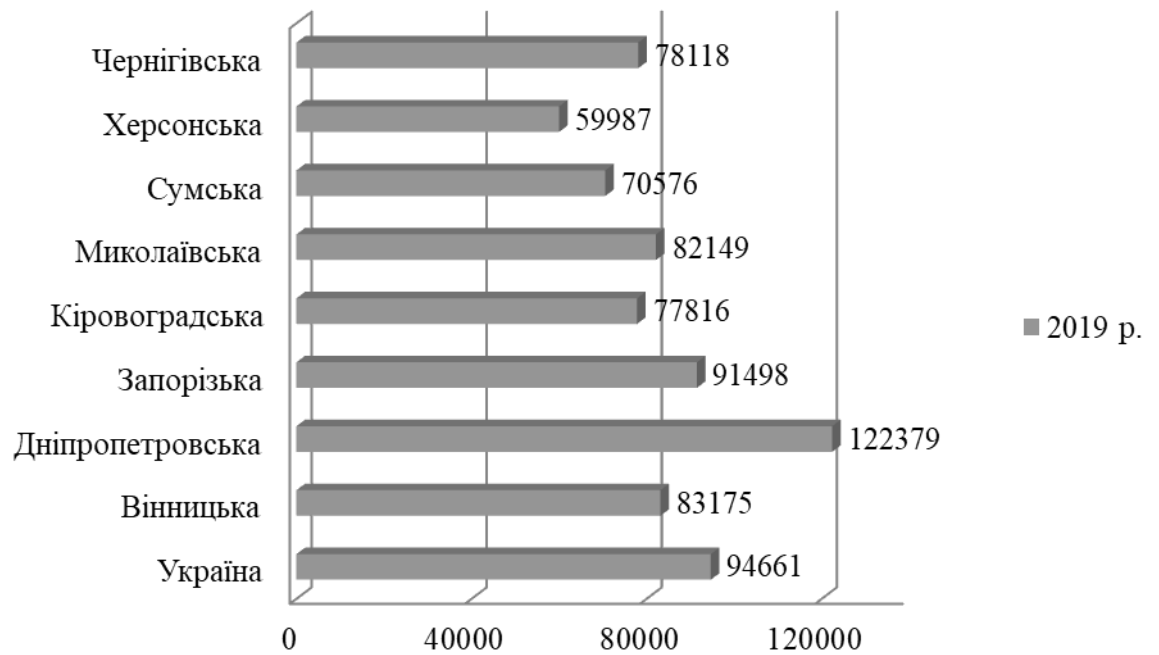

Рисунок Б1 – ВРП у розрахунку на одну особу серед сусідніх областей, які належать до однієї типології [складено автором за [58]]

Додаток В

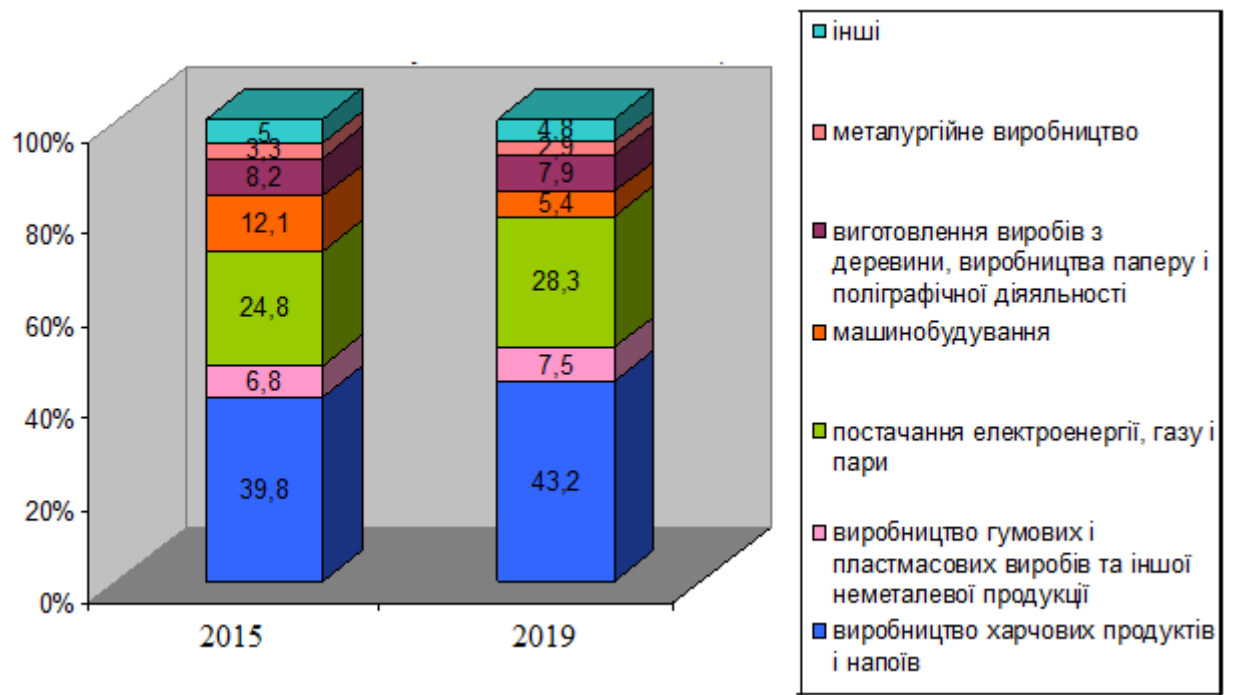

Рисунок В1 – Структура промислового виробництва Херсонської області у 2015 р. та 2019 р. [67]

Додаток Д

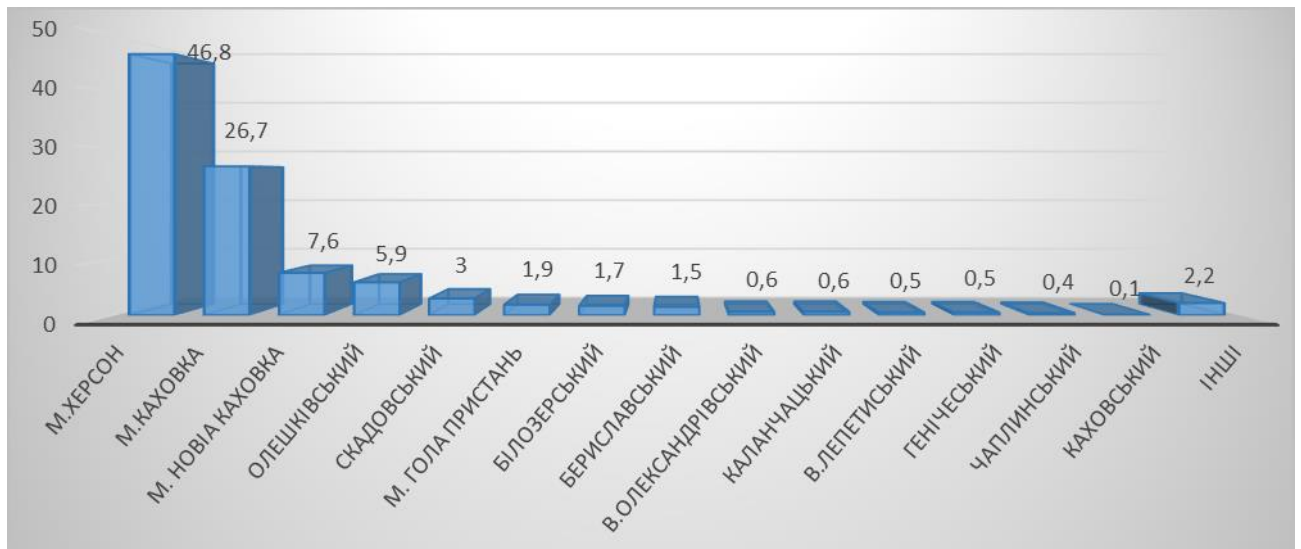

Рисунок Д1 – Питома вага міст та районів Херсонської області у загальному обсязі реалізації промислової продукції за 2019 р. [58]

Додаток Ж

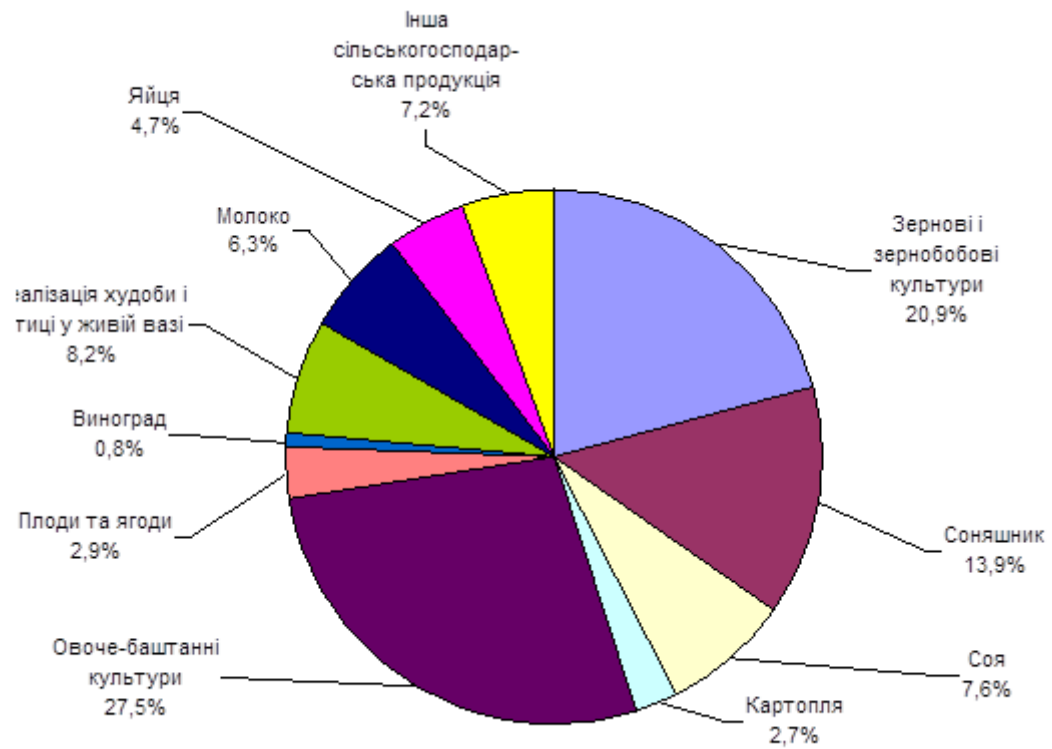

Рисунок Ж1 – Структура сільськогосподарського виробництва у 2020 р. [67]

Додаток К

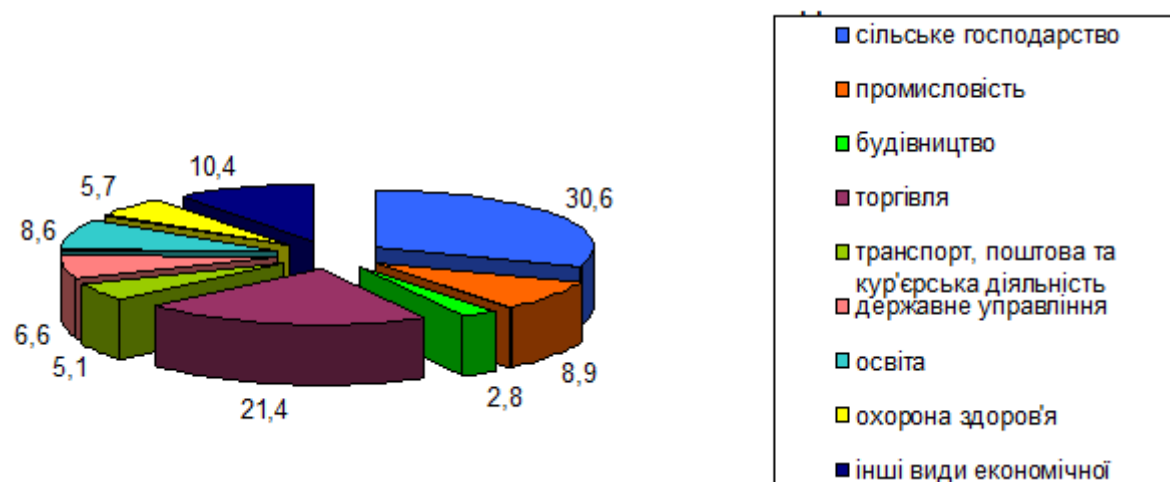

Рисунок К1 – Зайняте населення за видами економічної діяльності у 2020 р., %

[67]

Додаток Л

Таблиця Л1

Рівень безробіття населення (за методологією МОП) за статтю
та місцем проживання, за віковими групами у 2019 р. [57]

*(відсотків до кількості економічно
активного населення відповідної вікової групи)*

	Усього у віці 15–70 років	У тому числі за віковими групами						
		15–24	25–29	30–34	35–39	40–49	50–59	60–70
Усе населення	11,1	21,0	13,2	14,1	6,9	11,1	6,8	–
жінки	9,7	26,1	10,7	13,9	1,4	11,4	4,7	–
чоловіки	12,1	18,1	14,8	14,2	11,3	10,8	8,8	–
міські поселення	13,5	21,5	15,1	18,5	8,6	15,5	8,1	–
сільська місцевість	7,5	20,6	10,4	6,3	4,3	4,5	4,9	–

Додаток М

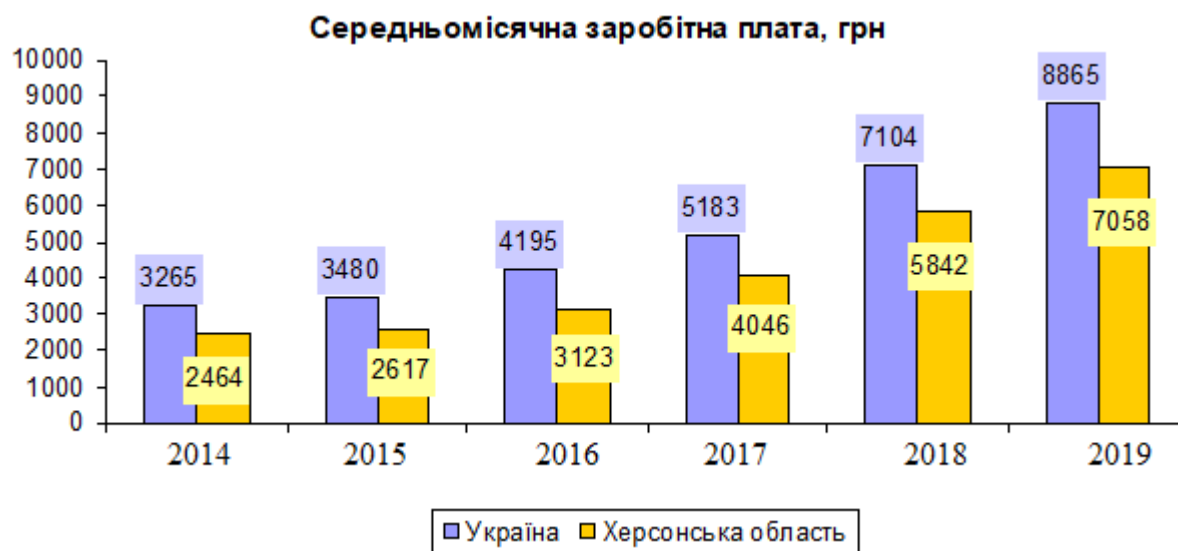

Рисунок М1 – Середньомісячна заробітна плата по Херсонській області
за 2014-2019 рр. [57]

Додаток Н

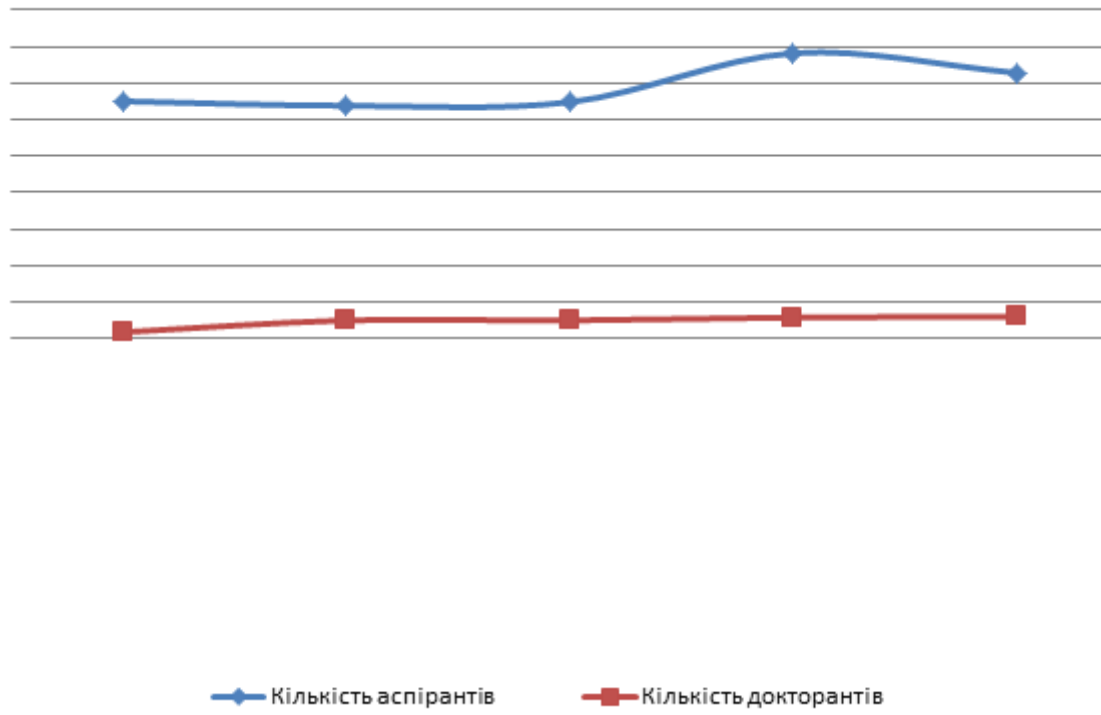

Рисунок Н1 – Кількість фахівців вищої кваліфікації [67]

Додаток П

Таблиця П1

SWOT-аналіз соціально-економічних чинників розвитку туризму у Херсонській області [складено автором]

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвинена транспортна мережа. 2. Потенціал для підготовки та перепідготовки кадрів, значний науковий потенціал. 3. Вагомий туристично-рекреаційний потенціал. 4. Значний агропромисловий потенціал 5. Диференційований промисловий потенціал. 6. Значний підприємницький потенціал. 7. Можливості для експорту. 8. Наявність етнічних меншин. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вагома втрата несучої спроможності дорожнього покриття більшості автомобільних доріг місцевого значення. 2. Дефіцит кадрів, незначна кількість робочих місць, які приваблюють молодь. 3. Високий рівень фізичного зносу основних засобів та енергоємність більшості підприємств області, втрата конкурентоспроможності. 4. Низька додана вартість в агропромисловому комплексі. 5. Недостатньо розвинена туристична інфраструктура. 6. Слабо розвинена інфраструктура підтримки бізнесу та залучення інвестицій, низький рівень підприємницької культури. 7. Технічно застарілі транспортні засоби. 8. Низька культура землеробства і, як наслідок, зниження родючості ґрунтів. 9. Незначна площа сільськогосподарських угідь під багаторічними насадженнями.
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Децентралізація влади, проведення адмінреформи та зростання бюджетної самостійності громад. 2. Покращення бізнес-клімату в Україні, відновлення стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу. 3. Зростання інтересу населення України та іноземних туристів до курортно-рекреаційного, екологічного та сільського зеленого туризму 4. Продовження процесів інтеграції з ЄС стимулюватиме виробників підвищувати якість продукції та відповідальність за охорону довкілля. 5. Покращення інвестиційного клімату в Україні. 6. Активізація економічних процесів сприятиме зростанню попиту на логістичні послуги. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Продовження деградації родючості ґрунтів. 2. Подальший відтік населення через скорочення робочих місць. 3. Недостатній рівень впровадження вимог ЄС до сільськогосподарської продукції. 4. Недостатній розвиток логістичних, інформаційних мереж для просування сільськогосподарської продукції на світові ринки. 5. Незабезпечення системою державної влади реальних потреб в адміністративних послугах. 6. Зростання цін на енергоносії через енергоємність виробництва.

1	2
<p>7. Зростання світового попиту на продовольство, що сприятиме впровадженню у сільськогосподарське виробництво сучасних технологій, зокрема ресурсозберігаючих; розвитку тваринництва, тепличного господарства; розширенню сфери переробки продукції.</p> <p>8. Нарощування міжнародної технічної допомоги для України.</p> <p>9. Впровадження політики енергозаміщення та підвищення енергоефективності з метою розвитку альтернативної енергетики, технічного переоснащення комунальної інфраструктури.</p> <p>10. Розвиток е-урядування, відкритості влади.</p> <p>11. Динамічний розвиток ІТ-індустрії.</p> <p>12. Риборозведення, аквакультура.</p>	

Додаток Р

Компонентна структура туристично-рекреаційної бази (формули)

	A	B	C	D	E	F		kA_R	kB_R	kC_R	kD_R	kE_R	kF_R	$\sum_{n=1}^m P_{jn}$
R_j	A_{Rj}	B_{Rj}	C_{Rj}	D_{Rj}	E_{Rj}	F_{Rj}	R_j	k_{ARj}	k_{BRj}	k_{CRj}	k_{DRj}	k_{ERj}	k_{FRj}	$\frac{\sum_{n=1}^m P_{jn} \sum_{n=1}^m P_{jn}}{\sum_{n=1}^m P_{jn}}$ $= A_{Rj} + B_{Rj} + C_{Rj} + D_{Rj} + E_{Rj} + F_{Rj}$

R_j – райони області, де j відповідає номеру району, і приймає значення від 1 до 19;

A, B, C, D, E, F – компоненти ТРБ;

A_{Rj} , B_{Rj} , C_{Rj} , D_{Rj} , E_{Rj} , F_{Rj} – показники відповідних районів по конкретним компонентам ТРБ, де j відповідає номеру району, і приймає значення від 1 до 19;

$\sum_{n=1}^m P_{jn} \sum_{n=1}^m P_{jn}$ – сума показників районів по конкретним компонентам ТРБ, де:

m приймає значення від 1 до 6;

j приймає значення від 1 до 19;

k – відсоткова частка однієї одиниці компоненту ТРБ, яка розраховується за формулою $k = \frac{100 \%}{\sum_{n=1}^m P_{jn}}$;

k_{ARj} – відсоткова частка компоненту ТРБ у загальній структурі ТРБ, яка розраховується за формулою

$k_{ARj} = k \times A_{Rj}$.

Додаток С

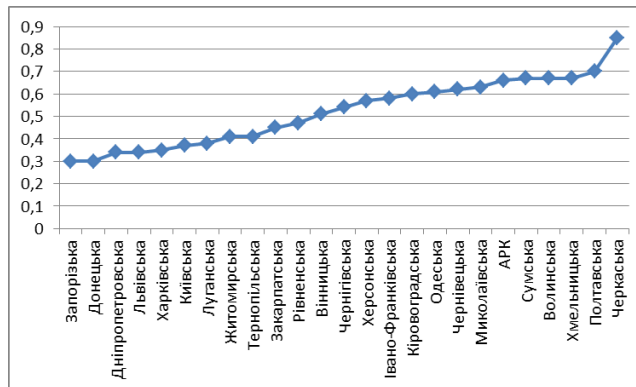

Рис. С1. Розподіл регіонів України за забезпеченістю санаторно-курортними закладами (у розрахунку на населення), 2018 р. [58]

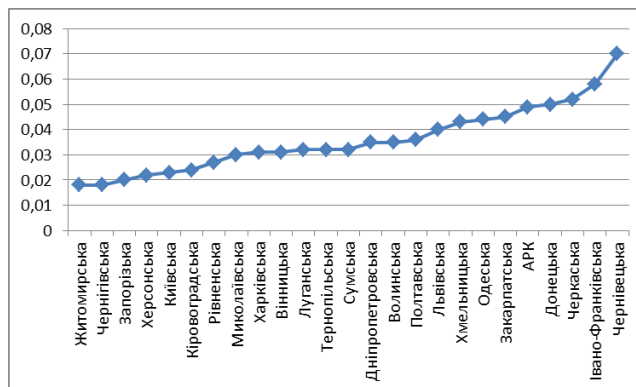

Рис. С2. Розподіл регіонів України за забезпеченістю санаторно-курортними закладами (у розрахунку на площу), 2019 р. [58]

Додаток Т

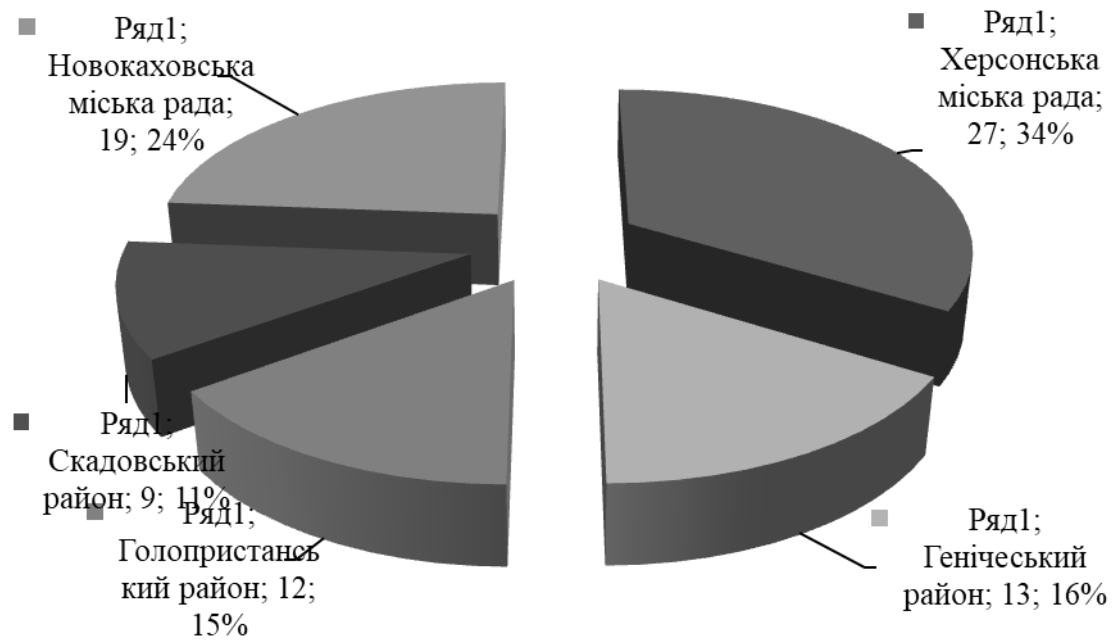

Рис. 2.2.3 – Основні райони концентрації засобів розміщування в Херсонському регіоні у 2019 р. [складено за 57]

Додаток У

Таблиця У1

Автомобільні дороги України з твердим покриттям [58]

Рік	Категорія										Разом, км
	I		II		III		IV		V		
	км	%	км	%	км	%	км	%	км	%	
2015	2706,4	1,7	12191,8	7,6	26566,7	16,7	104094,8	65,3	13887,4	8,7	159447,1
2016	2710,1	1,7	12206,1	7,7	26547,7	16,6	104114,4	65,3	13883,8	8,7	159462,1
2017	2711,1	1,7	12227,6	7,7	26583,2	16,7	104178,1	65,3	13895,0	8,7	159595,0
2018	2724,4	1,7	12433,0	7,8	26257,9	16,6	103378,8	65,2	13689,6	8,6	158483,7
2019	2751,8	1,7	12454,0	7,8	26252,7	16,6	103321,6	65,2	13695,9	8,6	158476,0
2019 до 2015, %	101,6	X	102,2	X	98,8	X	99,3	X	98,6	X	99,4

Додаток Ф

Таблиця Ф1

Автомобільні дороги Херсонської області з твердим покриттям [58]

Рік	Категорія										Разом, км
	I		II		III		IV		V		
	км	%	км	%	км	%	км	%	км	%	
2015	48,1	1,0	378,3	7,6	1043,5	21,0	3498,2	70,4	0	0	4968,1
2016	48,1	1,0	378,3	7,6	1043,5	21,0	3498,2	70,4	0	0	4968,1
2017	49,3	1,0	377,1	7,6	1043,5	21,0	3498,2	70,4	0	0	4968,1
2018	49,4	1,0	377,5	7,6	1003,9	20,1	3559,3	71,3	0	0	4990,1
2019	49,9	1,0	378,1	7,6	1004,1	20,1	3559,3	71,3	0	0	4991,5
2019 до 2015, %	103,7	X	99,9	X	96,2	X	101,7	X	0	X	100,5

Додаток X

Таблиця X1

SWOT-аналіз лікувально-оздоровчої діяльності в Херсонській області

[складено автором]

Strengths– Сильні сторони	Weaknesses – Слабкі сторони
<p>а) Більш дешева вартість лікувально-оздоровчого продукту у порівнянні з закордонними та західноукраїнськими санаторіями;</p> <p>б) Оздоровчі ресурси (мінеральні води та кліматичні дані), які за своїми якостями не поступаються Західноукраїнським аналогам;</p> <p>в) Орієнтація українського споживача на вітчизняний (регіональний) туристичний продукт, яка стала пануючою тенденцією у туристичному секторі після 2014 року;</p>	<p>1) Недостатньо розвинена та застаріла інфраструктура, що не відповідає сучасним вимогам комфорту;</p> <p>2) Повна відсутність певних елементів лікувально-оздоровчої індустрії (так, в області наявні лише 2 санаторії-профілакторії, а державні пансіонати відпочинку взагалі відсутні)</p> <p>3) Недосконала законодавча база для провадження туристичної діяльності;</p> <p>4) Потреба у значній рекламній кампанії та просування регіону як лікувально-оздоровчої дестинації;</p> <p>5) Низький рівень сервісу, відсутність додаткових послуг у закладах лікування (відсутність елементів анімації у програмах).</p>
Opportunities – Можливості	Threats – Загрози
<p>а) Розвиток напряму дитячої лікувально-оздоровчої діяльності;</p> <p>б) Можливість залучення туристів з усієї Лівобережної України та оволодіння даним сегментом ринку;</p> <p>в) Більш широке залучення відпочиваючих молодого віку та іноземців внаслідок потужного просування санаторіїв в соцмережах;</p> <p>г) Збільшення прибутків внаслідок переорієнтації профілю санаторних закладів з діяльності по оздоровленню населення, що фінансується за державні кошти на комерційну модель діяльності.</p> <p>д) Інтенсифікація потоків лікувально-оздоровчого туризму посилить ефект мультиплікації та призведе до створення нових кластерних комплексів.</p>	<p>а) Погіршення економічної й політичної ситуації в країні;</p> <p>б) Виснаження природних факторів;</p> <p>в) Зростання конкуренції на рівні туристичних макрорегіонів країни;</p> <p>г) Посилення стагнації інфраструктурної бази;</p> <p>д) Неконтрольована приватизація санаторіїв та баз відпочинку і підвищення цінової політики даних закладів, яка стане неприйнятною для населення.</p>

Додаток Ц

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА

туристської подорожі за маршрутом

м. Херсон – с. Дніпровське – с. Праві Саги – м. Нечаєво – с. Велика Кардашинка – м. Гола
Пристань – С. Стара Збур'ївка – м. Херсон
на 2021 р.

1. Основні показники маршруту:

Вид маршруту – лінійний, організований, пішохідний, автобусний (за конфігурацією маршруту, за формою організації, за видом транспорту)

Термін подорожі (днів/ночівель) – 5 днів, 4 ночі

Число туристів в групі – 10.

Початок обслуговування на маршруті першої групи – 01.05.2021.

Початок обслуговування на маршруті останньої групи – 14.08.2021.

Закінчення обслуговування на маршруті останньої групи – 21.08.2021.

Вартість путівки – 5351,4 грн (198,2 дол США) (може змінюватися в залежності від обраного розміщення)

Таблиця Ц.1 – Графік завантаження турфірми

Місяць року	Кількість туристів в місяць	Графік заїзду туристичних груп за датами місяця	Кількість груп в місяць
Травень	30	01.05.2021-05.05.2021 06.05.2021-10.05.2021 20.05.2021-25.05.2021	3
Липень	30	08.06.2021-12.06.2021 22.06.2021-26.06.2021	2
Червень	45	13.07.2021-17.07.2021 20.07.2021-24.07.2021 27.07.2021-31.07.2021	3
Серпень	30	14.08.2021-18.08.2021 21.08.2021-25.08.2021	2

Адреса туристського підприємства, з якого починається подорож:

м. Херсон, вул. Потьомкінська, 29

Прізд до початкового туристського підприємства: трансфер

2. Програма обслуговування туристів за маршрутом:

м. Херсон – с. Дніпровське – с. Праві Саги – м. Нечаєво – с. Велика Кардашинка – м. Гола
Пристань – С. Стара Збур'ївка – м. Херсон

Таблиця А.2 – Туристична програма за маршрутом

Населені пункти, відстань між ними, способи пересування, час прибуття до пункту та виїзду з нього	Найменування туристських підприємств та умови розміщення	Заплановані туристські послуги	Внутрімаршрутні перевезення на маршруті (в місці перебування) здійснюються
1	2	3	4
1. 09:00 «ХерсОН», 09:30 «Водний лабіринт», 5,2 км, автобус; 14:00 кафе «Черчіль» 8,5 км, автобус; 15:20 «Рибацький стан» 24,6 км, автобус	Комплекс «Рибацький стан», вечеря	Прогулянка на байдарках, екскурсія та риболовля у «Рибацькому стані»	Байдарки, автобус
09:00 «Grand Prix», 47,4 км, автобус; 14:00 «Казка Олешья» 6,7 км, автобус; 17:35 «Любашин хуторок» 32,7 км, автобус;	«Любашин хуторок», вечеря	Екскурсія по комплексу та на кінний завод, екскурсія у зеленій садибі «Казка Олешья», катання на квадроциклах, екскурсія по зеленій садибі «Любашин хуторок»	Автобус
3. 09:00 «Голопристанські мазанки» 13,6 км, автобус; 15:30 «Лукомор'є» 109 км, автобус; 18:50 «Трофей» 126 км автобус.	«Трофей», вечеря	екскурсія по садибі «Голопристанські мазанки», відвідання дерев'яної бані у садибі, екскурсія по садибі «Лукомор'є» та величних берегах Дніпровських плавнів.	Автобус, пішки
4. 09:00 «Трофей»; 12:00 Чорноморський біосферний заповідник 17 км, автобус; 17:00 виїзд у м. Херсон (кафе «ХерсОН»), 40,9 км, автобус		Екскурсія по садибі та риболовля на карпа, щуку та сома. Екскурсія по Чорноморському біосферному заповіднику	автобус

3. Короткий опис подорожі (повторюється в інформаційному листку до туристської путівки):

Тур розрахований на групу з 10 чоловік вартістю 5351,4 грн в розрахунку на 1 туриста, що досить не дорого в порівнянні з іншими туристичними компаніями. Також ця туристична подорож підійде як для вітчизняних, так і для іноземних туристів, людей здебільше середнього віку, які бажають відпочити, оздоровитися, відновити своє фізичне та духовне здоров'я.

Тур «Зеленими стежками Херсонщини» проходить маршрутом «м. Херсон – с. Дніпровське – с. Праві Саги – м. Нечаєво – с. Велика Кардашинка – м. Гола Пристань – С. Стара Збур'ївка – м. Херсон» включає в себе розміщення в комплексах «Рибацький стан, «Любашин хуторок», «Трофей»; у двомісних номерах з усіма зручностями, у вартість туру також включено трансфер (туристичне кафе – комплекси – туристичне кафе), медичне страхування, екскурсійне обслуговування, харчування у кафе міста.

Тур передбачає відпочинок у теплий сезон року (травень-серпень).

Головними пунктами маршруту даного туру є найвідоміші «зелені» місця Херсонщини.

Керівник туристського підприємства, що обслуговує маршрут:

Кудряшова І. І.
П.І.Б.

Підпис

Додаток Ш

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЛИСТОК до путівки туристської подорожі «Зеленими стежками Херсонщини»

1. Груповий (10 туристів) подієвий автобусний тур за лінійним маршрутом з 01.05.2021 по 05.05.2021 здійснюється за замовленням туристів з України.

Автобусний тур. Перевезення здійснюються компанією «ІнтерТрансСервіс».

2. Програма обслуговування:

1-й день. Збір групи біля туристичної кав'ярні «ХерсОН». Приїзд у садибу «Водний лабіринт». Обід у кафе «Черчіль». Розміщення у комплексі риболовлі «Рибацький стан». Риболовля. Вечеря. Вільний час. Нічліг.

2-й день. Сніданок. Екскурсія у заміський комплекс «Grand Prix». Обід. Екскурсія у зеленій садибі «Казка Олешья». Катання на квадроциклах. Розміщення в зеленій садибі «Любашин хуторок». Вечеря. Вільний час. Нічліг.

3-й день. Сніданок. Екскурсія по садибі «Голопристанські мазанки». Обід. Екскурсія по садибі «Лукомор'є» та величних берегах Дніпровських плавнів. Розміщення у садибі «Трофей». Вечеря. Вільний час. Нічліг.

4-й день. Сніданок. Екскурсія по садибі та риболовля на карпа, щуку та сома. Екскурсія до Чорноморського біосферного заповідника. Обід у «Гранд кафе». Виїзд до м. Херсон.

3. Садиба «Водний лабіринт» (м. Херсон, Озеро Шпакове) надає комплекс послуг із катання на байдарках на різну відстань.

Комплекс риболовлі «Рибацький стан» (Херсонська обл., с. Велетенське) надає широкий комплекс послуг: проживання, риболовлі тощо.

Заміський комплекс «Grand Prix» (вул. Бойко, 83, Праві Саги, Херсонська область). До послуг відносяться: сімейний відпочинок; пікніки на природі; номери з усіма зручностями; банний комплекс; прогулянки верхи на коні, уроки верхової їзди; міні-зоопарк; тренінг.

Зелена садиба «Казка Олешья» (м. Цюрюпінск, с. Нечаєво). До послуг відносяться: сімейний відпочинок; пікніки на природі; номери з усіма зручностями; банний комплекс.

Зелена садиба «Любашин хуторок» (с. Велика Кардашинка, вул. Українська, 128). До послуг відносяться: сімейний відпочинок; пікніки на природі; номери з усіма зручностями.

Садиба «Голопристанські мазанки». До послуг відносяться: сімейний відпочинок; пікніки на природі; номери з усіма зручностями; банний комплекс.

Садиба «Лукомор'є» (Херсонська область, Голопристанський район, с. Кардашинка). До послуг відносяться: сімейний відпочинок; пікніки на природі; номери з усіма зручностями; банний комплекс.

Риболовецько-мисливська садиба «Трофей» знаходиться біля заливу Збур'ївський кут. На території садиби є комфортні номери з усіма зручностями та апартаменти для великої компанії, затишні альтанки, простора їдальня. Чистота і прохолода, зручні альтанки, великий мангал, мальовничий ландшафтний дизайн. У садибі надаються послуги з полювання та риболовлі.

Чорноморський біосферний заповідник, розташований на території та акваторії Херсонської та частково Миколаївської областей України. Як установа, ЧБЗ підпорядкований НАН України.

Адреса туристичного агентства «Косар»:

м. Херсон, вул. Потьомкінська, 59.

Додаток Щ

Туристичний ваучер

VOUCHER #UA00929001

Країна Country	Україна Ukraine		Приймаюча фірма Receiving firm	«Корсар» Come with us»	
Туристи Tourists	Іванова І.І. Ivanova I.I.				
Дата прибуття Date of arrival	01.05.2021	Дата відправлення Date of departuore	05.05.2021	Ночей Nights	3
Готель Hotel	«Рибацький стан», «Любашин хуторок», «Трофей» «Rybacki mill», «Lubalin the farm», «Trophy»		Тип номера/тип харчування Accomodation/meal	FB	
Трансфер/транспорт Transfer/transport			«ХерсON» - комплекси		
Екскурсії Excursions			3 Екскурсії 3 Excursions		
Додаткові послуги Extra services					
Віза Visa	Україна Ukraine		Страховка Insurance	(1)	

Додаток Ю

ЗАЯВКА НА ЗАМОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Назва туру «Зеленими стежками Херсонщини»

Дата виїзду 01.05.2021   тривалість туру_4 дні/3 ночі

Вартість туру 5351,4 грн

Вид транспортного обслуговування: ж/д   автобус   авіа

Дані туристів:

№ п/п	П.І.П.	Дата народження	Номер паспорта
1	Сіренко О. В.	12.09.1984	КО894022
2	Петренко Г. І.	06.04.1987	КО873629
3	Ольшевська С. Г.	13.04.1994	КО544022
4	Струков С. С.	05.12.1998	КО894686
5	Кудряшова Б. Л.	09.11.1998	КО89976
6	Кучеренко О. І.	15.11.1998	КО894043
7	Немировська Ю. О.	21.02.1994	КО894022
8	Сидоренко А. О.	05.05.1989	КО894361
9	Карпушко О. І.	13.09.1990	КО764022
10	Діденко О.О.	02.09.1989	КО894089

Додаткові побажання _____

Назва агентства (для тур. фірм) «Корсар» _____

П.І.П. контактної особи   Кудряшова І.І.

Контактні телефони: 0552 491 924

Фірма залишає за собою право змінювати наявні, порядок і час проведення екскурсій або замінювати їх на рівноцінні;

Автобусні послуги у вільний час не передбачені;

При групі близько 20 чоловік, поїздка відбувається на автобусі відповідної вмістимості: 18-22 місному. (Кондиціонер, телевізор, плеєр: ДВД, СД, Мп3, Мпег, та ін.)

Назва і категорія готелю «Рибацький стан», «Любашин хуторок», «Трофей»

Харчування

- ☐ ВВ (сніданок)
- ☐ НВ (сніданок, вечеря)
- ☐ ФВ (сніданок, обід, вечеря)

Екскурсійне обслуговування _____ + _____

Трансфер _____ + _____

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ! В разі відмови від туру, заявка має бути анульована

письмово/факсом/по електронній пошті з вказаною датою.

Якщо Вам необхідний рахунок на оплату туру негайно - поставте позначку при оформленні заявки. Рахунок дійсний протягом одного банківського дня.

Надалі заявки на оформлення рахунку приймаються письмово.

Документи в повному об'ємі будуть надані до _____

Оплату туру гарантуємо.

Дата оформлення заявки 30.04.2021 р.

Підпис туриста

Прізвище і підпис менеджера

_____

_____

Додаток Я

УГОДА № 688452 від 25.05.2021 р.

Туристична фірма «Корсар»

що має офіс за адресою: Україна, м. Херсон, вул. Потьомкінська, 59

з однієї сторони та особа, що відправляється в подорож із переліченими нижче особами від власного імені та за їх дорученням, що в подальшому іменується "Довіритель", з іншого боку, уклали дану Угоду про наступне:

1. Предмет Угоди

Довіритель отримує, а Виконавець приймає на себе обов'язки з придбання у незалежних постачальників України та за кордоном від імені Довірителя, за його дорученням і за його кошти послуги, перелічені в ст. 2 Угоди, на умовах діючої Угоди і в відповідності з ними та сформувані за дорученням Довірителя пакет, вартість якого складається з вартості послуг незалежних постачальників та вартості послуг Виконавця, що представляє інтереси Довірителя (далі "Пакет послуг").

2. Перелік послуг:

- організація туру
- переїзди з групою згідно з програмою;
- двомісне розміщення згідно з програмою;
- харчування;
- повний пансіон окрім вечері в день відльоту, дозволу на відвідини нац. парків;
- носильники на трекінгу;
- професійний англо-говорячий гід;
- страховка.

3. Загальні умови Угоди

В повному обсязі умови взаємовідносин Довірителя та Виконавця наведені в Правилах бронювання, що є невід'ємним додатком до діючої Угоди, і являють собою опубліковані умови надання послуг Виконавцем та доступні для ознайомлення в офісах Виконавця. Правила бронювання є публічною офертою (пропозицією про заключення угоди). Діюча Угода з підписом Довірителя є акцептом (прийняттям пропозиції) вказаної публічної оферти від імені Корсарого Довірителя та осіб, що подорожують з ним і поіменовані в даній Угоді. Довіритель, підписуючи Угоду, тим Корсарим стверджує, що він та особи, що з ним подорожують, ознайомлені і згодні з умовами Угоди та Правилами бронювання. Сторони беруть на себе зобов'язання і несуть відповідальність у відповідності з діючою Угодою і Правилами бронювання. Угода складена в двох екземплярах, по одному для Довірителя та Виконавця, кожен з них має рівну силу.

За Виконавця

За Довірителя

Прийом замовлення та оформлення договірних послуг виконав диспетчер.

Додаток АА

ПРОГРАМА ТУРУ

«Корсар»
м. Херсон, вул. Потьомкінська, 59

«Зеленими стежками Херсонщини» (4 дні/3 ночі)

1-й день. Збір групи біля туристичної кав'ярні «ХерсON». Приїзд у садибу «Водний лабіринт». Обід у кафе «Черчіль. Розміщення у комплексі риболовлі «Рибацький стан». Риболовля. Вечеря. Вільний час. Нічліг.

2-й день. Сніданок. Екскурсія у заміський комплекс «Grand Prix». Обід. Екскурсія у зеленій садибі «Казка Олешья». Катання на квадроциклах. Розміщення в зеленій садибі «Любашин хуторок». Вечеря. Вільний час. Нічліг.

3-й день. Сніданок. Екскурсія по садибі «Голопристанські мазанки». Обід. Екскурсія по садибі «Лукомор'є» та величних берегах Дніпровських плавнів. Розміщення у садибі «Трофей». Вечеря. Вільний час. Нічліг.

4-й день. Сніданок. Екскурсія по садибі та риболовля на карпа, шуку та сома. Екскурсія до Чорноморського біосферного заповідника. Обід у «Гранд кафе». Вийзд до м. Херсон.

Вартість туру на 1 людину становить: 5351,4 грн.

Проживання	Вартість туру	
	Кількість днів(5 днів)	
	Дорослі	Діти, (20% знижка)
«Рибацький стан», «Любашин хуторок», «Трофей»	5351,4	4281,12 грн

У вартість туру включено: зустріч, трансфер у комплекси, проживання, вартість екскурсій, страхівка.

Додатково оплачується: проїзд до Херсона і назад; додаткові екскурсії; придбання сувенірів; харчування; особисті витрати.

Додаток АБ

Графік заїзду туристичних груп по місяцях за 2021 р.

Місяць року	Кількість туристів в місяць	Графік заїзду туристичних груп за датами місяця	Кількість груп в місяць
Травень	30	01.05.2021-05.05.2021 06.05.2021-10.05.2021 20.05.2021-25.05.2021	3
Липень	30	08.06.2021-12.06.2021 22.06.2021-26.06.2021	2
Червень	45	13.07.2021-17.07.2021 20.07.2021-24.07.2021 27.07.2021-31.07.2021	3
Серпень	30	14.08.2021-18.08.2021 21.08.2021-25.08.2021	2